

Sociální percepce v komparativním kontextu u dětí

Bc. Kamila Havlíčková

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Kamila HAVLÍČKOVÁ
Osobní číslo: C11068
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:

Téma práce: Sociální percepce v komparativním kontextu u dětí

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009)**. Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucí mé diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucí bude práce zaměřena:

- na zkoumání, jak se vytvářejí a formují interskupinové vztahy mezi dětmi z majority mluvících pouze svým mateřským jazykem a bilingvními dětmi;
- na hledání faktorů podílejících se na sociální percepce bilingvního dítěte ve skupině;
- studování literatury a pramenů zabývajících se národnostně a jazykově smíšenými rodinami;
- na možnosti sociální pedagogiky při začleňování těchto dětí do společnosti.

Součástí práce budou sociologické řízené rozhovory s bilingvními rodinami zaměřené na zjištění stavu začlenění dětí do školního prostředí a postupu rodiny při učení dvou jazyků a kultur.

Rozsah diplomové práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Harding-Esch E., Riley P., Bilingvní rodina, Portál, Praha, 2008.
Hayesová N., Základy sociální psychologie, Portál, Praha, 2009.
Report on the situation of national minorities in the Czech republic in 2003, Office of the Government of the Czech republic, 2004.
Kraus B., Základy sociální pedagogiky, Praha, Portál, 2008.
Marada R., Binková P., Etnická různost a občanská jednota, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006.
Niessen J., Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin, Vydavatelství Rady Evropy, 2000.
Smékal V., Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit, Barrister and Principal, 2003.
Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce: **PhDr. Geraldina Palovčíková, CSc.**
Katedra psychologie
Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2011**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2013**

V Brně dne 30. listopadu 2011

prof. PhDr. Pavel Múhlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. František Vizdal, CSc.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

V Brně

.....

Bc. Kamila Havlíčková

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezahnuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Multikulturalismus a migrace obyvatelstva patří neodmyslitelně k dnešní době a nesou s sebou mnoho pozitiv i negativ. Tato diplomová práce je věnována problematice sociální percepce a začleňování jedinců, mluvících několika jazyky, jejichž rodiny jsou často spojením několika kultur. Je psána především z pohledu pedagogického a sociálního, dotýká se také velkou měrou lingvistiky a výuky jazyků. Práce přináší informace o historii a počtu menšin v České republice a ve Švédsku a jejich srovnání, rozsáhlejší části se věnují multikulturalismu a vývoji dětí z minoritních skupin. Práci uzavírá praktická část s několika rozhovory s jedinci, kteří vyrůstali a žijí ve vícejazyčném prostředí.

Klíčová slova: sociální percepce, lingvistika, jazyk, menšiny, multikulturalismus, etnika

ABSTRACT

Multiculturalism and migration are manifestations of our time. They carry a lot of positives as well as negatives. In this magister thesis the attention is devoted to social perception, integration of individuals who speak several languages and whose families are often connected to several cultures. This thesis is written from the pedagogic and social points of view, it touches also linguistics and learning of languages. There is a large area covering the history of minorities in the Czech republic and Sweden and their comparison. Extensive sections are devoted to multiculturalism and raising children from minorities. In the end of the thesis you can find several interviews with people, who grew up or live nowadays in multilingual environment.

Keywords: social perception, linguistics, languages, minorities, multiculturalism, ethnicity

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Geraldině Palovčíkové, CSc za užitečné rady a vedení při zpracování mé diplomové práce.

Také bych chtěla poděkovat všem vyučujícím a všem pracovníkům Institutu mezioborových studií Brno za jejich vstřícnost při studiu, které si nesmírně vážím.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

.....
Bc. Kamila Havlíčková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ POJMU SOCIÁLNÍ PERCEPCE.....	13
1.1 SOCIÁLNÍ PERCEPCE, NÁRODNOSTNÍ MENŠINY, ETNIKA.....	13
1.2 STEREOTYPY, PŘEDSUDEKY, DISKRIMINACE.....	14
1.3 TOLERANCE A MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST.....	16
2 SITUACE NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN V ČESKÉ REPUBLICCE.....	20
2.1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V ČESKÉ REPUBLICCE.....	20
2.2 SPECIFIKA NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN V ČESKÉ REPUBLICCE.....	23
2.3 DRUHY POBYTŮ A ZÍSKÁVÁNÍ OBČANSTVÍ.....	34
3 SITUACE NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN VE ŠVÉDSKU.....	38
3.1 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ VE ŠVÉDSKU.....	38
3.2 SPECIFIKA NÁRODNOSTNÍCH MENŠIN VE ŠVÉDSKU.....	40
3.3 DRUHY POBYTŮ A ZÍSKÁVÁNÍ OBČANSTVÍ.....	48
4 BILINGVISMUS A MULTILINGVISMUS.....	51
4.1 BILINGVNÍ A MULTILINGVNÍ JEDINCI.....	51
4.2 VÍCEJAZYČNÉ RODINY.....	55
4.3 MNOHOJAZYČNÉ SPOLEČNOSTI.....	59
5 VÝVOJ ŘEČI.....	63
5.1 JAZYK.....	63
5.2 VÝVOJ ŘEČI U DĚTÍ.....	65
5.3 UČENÍ JAZYKA U DOSPĚLÝCH.....	71
5.4 ROZDÍLNOSTI MEZI MONOLINGVNÍMI A BILNGVNÍMI JEDINCI.....	75
6 VYUŽITÍ SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKY PŘI INTEGRACI MINORIT.....	79
6.1 VE ŠKOLSTVÍ.....	79
6.2 V OSTATNÍCH ORGANIZACÍCH.....	82
6.3 PŘÍKLADY INTEGRACE V ZAHRANIČÍ.....	84

II PRAKTICKÁ ČÁST	87
7 ROZHOVORY S VÍCEJAZYČNÝMI OSOBAMI.....	88
7.1 METODA A CÍL VÝZKUMU.....	88
7.2 OTÁZKY ŘÍZENÉHO ROZHOVORU.....	89
7.3 SHRnutí ROZHOVORŮ.....	90
7.4 VYHODNOCENÍ A KOMPARACE VÝSLEDKŮ.....	103
ZÁVĚR	108
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	110
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ.....	118

Úvod

Tato diplomová práce pojednává o bilingvistu v komparativním kontextu u dětí a je psána především z pohledu sociální pedagogiky. Obě hlediska, sociální i pedagogické jsou porovnávány v České republice a ve Švédském království. Některé příklady uvádím i z jiných zemí. Hlavním důvodem, proč jsem si vybrala pro srovnání právě Švédsko, je, že jsem v této zemi žila, studovala, naučila se jazyk a díky tomu mohu čerpat ze zkušeností a mnoha pramenů, které dosud nebyly přeloženy do češtiny. Většina švédské literatury, kterou jsem v práci uvedla, jsou vysokoškolská skripta pro budoucí pedagogy, lingvisty, sociální pracovníky a vůbec obory, kde je setkávání s jinými kulturami na denním pořádku. Dalším důvodem, proč jsem zvolila právě Švédské království, je fakt, že na žebříčku nejprozkoumanějších jazyků, co se týče stránky gramatické, ale i jakým způsobem se jej lidé učí v různých prostředích, se umístil 1. anglický jazyk, 2. německý jazyk a 3. švédský jazyk (Norrby, Håkansson, 2008, s. 63). Jde tedy o jeden z nejprozkoumanějších jazyků vůbec a při těchto výzkumech a zaznamenávání údajů došli jazykovědci, pedagogové a psychologové k mnoha velmi zajímavým skutečnostem, které se odráží ve většině ostatních jazyků světa. V neposlední řadě je důležité zmínit, že Švédsko má s multikulturalismem, mnohojazyčností a výukou švédštiny pro cizince dlouhou zkušenost a můžeme se poučit z jejich úspěchů i chyb. Cesta k současnému stavu jejich školství a sociální oblasti rozhodně nebyla přímočará a všechny inovace se nakonec neukázaly být krokem vpřed. Nechci stavět švédský systém na jakýsi piedestal a říkat, že toto je jediná správná cesta, ráda bych jen ukázala nové pohledy na věc a možnou inspiraci ke zlepšení. Multikulturalismus s sebou vždy přináší třetí plochy a není země, která by byla zcela bezproblémová. V České republice v posledních letech stoupá počet přistěhovalců, kteří hovoří jinými jazyky. Někdy se zde usadí a založí rodinu a pak se dostanou do situace, kdy musí volit, jakou řečí nebo řečmi budou hovořit jejich potomci, jaký kulturní model budou zastávat, jakého vzdělání dosáhnou a jak je společnost přijme. Proto jsem se v této práci zaměřila právě na děti ze smíšených rodin a národnostních menšin, kde je každý z rodičů jiné národnosti a dítě je v důsledku toho bilingvní (bilinguální) tedy dvojjazyčné.

Schopnost mluvit zcela plynule a bez přízvuku několika jazyky mě prostě fascinuje. Poznala jsem za svůj život mnoho lidí, kteří ovládají několik řečí, přesto mě zajímá každý nový případ. Potkat člověka, který umí psát s použitím několika druhů písma a abecedy nebo jedince, který ovládá bez zaváhání pět jazyků a přepíná mezi nimi s lehkostí, je úžasné a obohacující. Stejně jako já i většina západního světa často žasne nad lidmi, kteří mluví několika jazyky, protože je to pro nás spíše nezvyklé. V mnoha asijských a afrických zemích tomu je však jinak. Tam se naopak vymykají lidé mluvící jen jedním jazykem. V Indii jsou tři řeči jakýmsi standardem, v Tanzanii běžně malé děti přepínají mezi čtyřmi jazyky. Vidíte a my bláhově tyto země považujeme za rozvojové! Snad by se tak daly označit po stránce ekonomické, ale jazykově nikoliv. Důvodem, proč se nedíváme na lidi z těchto zemí stejně obdivně, jako na mnohojazyčné Evropany je především to, že všechny jazyky v celosvětovém kontextu nemají stejnou váhu. Zatímco dítě bilingvní v angličtině a španělštině se domluví v mnoha státech, jiné s eritrejskými jazyky amarinja a tigrinja asi do světa asi díru neudělá. Aby se malý Eritrejec uplatnil a měl šanci na lepší život, je nucen ke svým jazykům přidat ještě některý z rozšířenějších. Tím se vlastně dostává do podobné situace jako české děti. S češtinou v nadnárodních firmách a v zahraničí nepochodí, a proto je dobré ovládnout i jinou řeč. Téma mnohojazyčnosti se tak týká nás všech, celé společnosti a její budoucnosti.

Protože každý jazyk je úzce spjat s kulturou, je možné mnohojazyčné jedince považovat za několik kultur v jedné osobě. V každé ze svých řečí má trochu odlišnou gestiku, mimiku a vyjadřování celkově. Některé jazyky jsou si podobné více, jiné méně. Japonská uzavřenost se může mísit s americkou otevřeností, české přepínání mezi vykáním a tykáním se může plést se švédským téměř výhradním tykáním. Kulturní odlišnosti pak často ovlivňují celkový projev takto bilingvního člověka a mohou způsobit mnoho veselých nebo naopak trapných situací. Tyto rozdíly jsem se v diplomové práci snažila zachytit a popsat u početně největších národnostních skupin v České republice a ve Švédsku. Zdrojů k tomuto tématu je takové množství, že jsem vybrala a shrnula jen ty nejvýraznější a pro sociální pedagogiku nejdůležitější body. Pevně doufám, že se po přečtení této práce budete na některé kulturní a jazykové odlišnosti dívat v jiném světle.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení pojmu sociální percepce

Chceš-li se mnou diskutovat, přesně vysvětli pojmy.

Voltaire

Sociální percepci můžeme chápat jako vnímání a poznávání ostatních osob a mezilidských vztahů. Protože člověk je tvor společenský, vnímání a hodnocení ostatních se nelze vyhnout. Při poznávání lidí hraje roli mnoho faktorů, jako jsou stereotypy, předsudky, schémata, dřívější zkušenosti daného jedince, sociální role a normy. Upoutá nás jistě i zevnějšek a řeč člověka, zvláště pokud má nějaký cizí přízvuk.

1.1 Sociální percepce, národnostní menšiny, etnika

Definici sociální percepce můžeme najít mnoho. Uznávaná profesorka Marie Vágnerová ji považuje za nedílnou součást sociálního poznávání a sociální inteligence. Sociální percepci popisuje jako vnímání osob, jejich projevů, chování, reakcí na různé situace a emoční prožitky. Sociální vnímání je podle Vágnerové souhrnem specifických zkušeností a způsobu jejich zpracování. Každá osoba se zaměřuje na jiné detaily a jejich interpretaci ovlivňují dříve naučené vzory a tzv. schémata, která vymezují náš způsob percepce (2007, s. 284). Například pro schéma učitelky může obsahovat tendence neustále vysvětlovat, poučovat, hodnotit, ale i vlastnosti jako vřelost a pečovatelské sklony. Slovník cizích slov sociální percepci překládá jako utváření mínění o druhých (Kučera, 2006), což vystihuje podstatu pojmu. Vnímání zachycuje to, co v daný okamžik působí na smysly a informuje nás o vnějším i vnitřním světě. Umožňuje nám orientaci v prostředí, v aktuální situaci, o osobách a předmětech kolem nás. Sociální percepce je tedy naše vnímání ostatních jedinců nebo skupin, které si poté řadíme do určitých skupin nebo ke stereotypům podle našich norem.

Značnou roli v hodnocení ostatních hrají vytvořená schémata, která nám zjednodušují utvoření názoru, ale zároveň jej mohou zkreslit, dále také heuristiky, neboli mentální zkratky jako jsou první dojem, efekt aktuálního dojmu, zkreslení okolím, efekt sebenaplňující předpovědi, autoprojekce, generalizace, takzvaný haló efekt a další, kterými si rychle zařadíme nějakou osobu k typu, a později se tento názor těžko mění (Vágnerová, 2007, s. 289-290).

Sociální percepci dále ovlivňuje prostředí, v jakém jsme vyrůstali, zda šlo například o přísnou muslimskou výchovu nebo naopak život ve velmi otevřené a demokratické společnosti. Každý z nás má během života určité sociální normy a role. Jistě se na bezdomovce bude dívat jinak sociální pracovník, lékař a prodavač v obchodě. Každý z nich bude sociálně vnímat onoho bezdomovce jiným způsobem z různých úhlů pohledu. Prodavač jej bude považovat za příživníka, který obtěžuje ostatní zákazníky, lékař se může obávat infekce a stranit se jej a sociálnímu pracovníkovi bude bezdomovce líto, protože je v těžké životní situaci.

Národnostní menšina neboli minorita je termín používaný v mnoha oborech, jako jsou politologie, kulturní antropologie nebo sociologie. Jde o skupinu osob, která se odlišuje od většinové společnosti na daném území. Místní vymezení je velmi důležité, protože například Němci nebudou minoritou v Německu, ale v České republice je už můžeme označit za národnostní menšinu. Existují státem uznané národnostní menšiny, o těch hovoříme jako o etnicích, i ty, které existují, ale přesto se nijak neorganizují a nejsou legislativně upravené. Etnikum se vyznačuje společnou kulturou, historií a jazykem, někdy také rasou nebo některými společnými fyziologickými rysy např. barvou pleti. Slovo etnikum pochází z latinského *ethnos*, tedy lid (Marada, 2006, s. 10-15).

1.2 Stereotypy, předsudky, diskriminace

Každého člověka vnímáme jistým způsobem a řadíme si jej do určité skupiny například etnické, rasové, podle pohlaví, povolání a podobně. Toto vnímání je ovlivněno

stereotypy, které jsme si utvořili. Samotné slovo stereotyp pochází z latinského *stereo* tedy pevný a *typtein* – tisknout, razit, volně by se dalo přeložit jako pevně daný, jasný, určený. Obvykle jej lidé vnímají jako opakovaný vzorec chování a jednání, soubor gest. Stereotypů je mnoho druhů, nejčastějším je společenský neboli sociální stereotyp, podle kterého si vybavíme nebo zařadíme osoby do skupin, jako jsou Židé, Romové, studenti, důchodci atp. (Šišková, 2008, s. 12-15).

Předsudky jsou určité názory, které nevychází z věděni, ale odhadu nebo předpokladu. Může jít o zobecnění vlastní nebo cizí zkušenosti. Předsudky mohou být jak negativní tak pozitivní. Většinou se o předsudcích hovoří vůči nějaké osobě, skupině, národu nebo rase. Předsudkem je myslet si na základě hovoru s několika osobami, že všichni Švédové mají blond vlasy nebo že všichni lidé z New Orleans umí zpívat. Ani jedno není pravdou, stejně jako to, že všichni Romové kradou, přesto jde o častý předsudek.

Od předsudků je už jen krůček k diskriminaci, tedy odlišování lidí podle znaků jako jsou etnikum, pohlaví, věk, příslušnost k nějaké skupině, náboženství ap. Většinou se diskriminace používá v negativním slova smyslu. Latinské *discriminare* znamená v překladu rozlišování. Sociální diskriminací se myslí utiskování nějakých skupin nebo jednotlivců. Jsou jim omezena nebo zcela odírána práva, která mají jiní jedinci.

V posledních letech se stal populárním pojem pozitivní diskriminace, kdy je naopak určité skupině osob přiznáváno více finančních prostředků, jsou určitým způsobem upřednostňováni nebo jsou jim přiřknuty nějaké výhody. Může jít o pozitivní diskriminaci žen v politice, gayů u policie, Romů při získávání bydlení, přednostního umístění určité skupiny dětí ve školkách apod. Některé státy nebo společnosti zavádí pozitivní diskriminaci cíleně s domněním, že pomůže skupině osob a v budoucnu se stane automatickým standardem. Tento druh podpory má i své odpůrce, kteří tvrdí, že lidé by se neměli přijímat na pozice na základě fyzických nebo sociálních kritérií, ale schopností, v tom případě je ale nutné zajistit zcela objektivní přijímací testy. Denně se v praxi setkávám s tím, že zaměstnavatelé vyřadí nějakého uchazeče o práci již na začátku výběrového řízení, protože má cizokrajné jméno, jde o ženu, takže předpokládají, že po zapracování odejde na mateřskou dovolenou ap. Změna ve společnosti zřejmě bude ještě nějakou dobu trvat. Dodržování legislativy zabraňující

diskriminaci na základě rasy, náboženství, pohlaví aj. a větší vymahatelnost práva situaci jistě může pomoci.

1.3 Tolerance a multikulturní společnost

Tolerance neboli snášenlivost (z latinského *tolerare*) je opakem diskriminace a nesnášenlivosti. Tolerovat lze určité chování, jednání, věci nebo osoby s jejich odlišnostmi. V multikulturní společnosti je tolerance velmi důležitá, jinak by nemohly odlišné národnosti a kultury žít vedle sebe. Respekt k jiné víře, stylu oblékání, stravě, kulturním a jiným hodnotám dovoluje soužití různých národností vedle sebe.

S multikulturalismem je úzce spjata i rasová otázka. Rasismus je nesnášenlivost k osobám s jiným fyziologickým vzhledem, nejčastěji jde o barvu pleti. Vznikl na základě domněnky, že některé lidské rasy jsou lépe psychicky a fyzicky vyvinuty než jiné a mají právo být nadřazeny. Podle většiny rasistických teorií je nejnadřazenější rasa bílá. Vzhled různých typů ras lidí ovlivnila zeměpisná poloha, kde se po tisíciletí nacházeli. Jejich morfologický a fyziologický vzhled jsou si tedy podobné, může se jednat o barvu pleti, očí, vlasů, tvar lebky, mohutnější nebo naopak drobnější kostru a svalstvo. Nejčastějším je dělení na rasu bílou – europoidní, žlutou – mongoloidní, černou – negroidní. Míšenci těchto ras jsou označováni jako mestici (europoidní a mongoloidní), mulati (europoidní a negroidní) a zambové (negroidní a mongoloidní) (Šišková, 1998, s. 13-14).

Přechod mezi jednotlivými rasami je ale tak pozvolný, že je velmi těžké přesně definovat jednotlivé fyziologické vlastnosti ras, navíc v posledních desetiletích přibývá míšenců. Rasové rozdíly mohou mít význam v některých odvětvích medicíny, kdy například negroidní rasa nereaguje na určitou skupinu léků, u europoidní rasy se vyskytuje Downův syndrom častěji než u ostatních a v posledních letech se také otevřela diskuse, zdali příslušníci negroidní rasy nemají fyziologické výhody v určitých sportech, jejich svaly totiž snesou větší námahu. Z politického a sociologického hlediska by si ale v moderní společnosti měly být všechny rasy rovné.

Projevy rasismu mohou mít různou intenzitu. Od pouhých předsudků a výhrad k jedné skupině například romského etnika až po agresivní formy rasismu a nacizmu. Silnější formy jsou dobře rozpoznatelné a právně postižitelné, s mírnějšími se musí příslušníci ras bohužel vypořádat sami. Za produkt rasismu označujeme rasovou diskriminaci.

V současnosti je multikulturní společnost, kde vedle sebe žijí různé rasy, etnika a kultury, aktuálním tématem. Dle Smékala (2003, s. 13-14) přístupují západoevropské vlády k minoritám v zásadě čtyřmi způsoby:

- snaží se je izolovat nebo vyhostit (v extrémně nacionalistických zemích),
- požadují jejich plnou kulturní asimilaci do hostitelského národa a potlačení všech odlišností (Francie),
- mohou se k minoritám chovat jako k obyvatelům, kteří žijí na území hostitelského státu, ale kterým jsou odepřena práva občanů (Rakousko),
- minority mohou být uznány za samostatné, oddělené skupiny v rámci multikulturní společnosti (Švédsko, Norsko, Velká Británie, Holandsko).

Nelze určit, který z těchto přístupů je správný. Každý má své klady i zápory a jen čas ukáže, jak se jednotlivé taktiky promítnou ve společnosti. V posledních letech jsou patrné jisté náznaky nespokojenosti s multikulturalismem ve státech Evropská unie. Německá kancléřka Angela Merkel a britský premiér David Cameron prohlásili, že v jejich zemích multikulturalismus selhal a tvrdí, že Německo a Velká Británie potřebují silnější národní identitu. Cameron by chtěl nahradit pasivní toleranci přistěhovalců aktivním liberalismem. V obou zemích je mnoho přistěhovalců z muslimských zemí a z bývalých kolonií, takže otázkou zůstává, jak konkrétně budou vlády tyto problémy řešit (Ihned.cz [online], 2011).

Holandský radikální vůdce Geert Wilders brojí proti islamizaci Evropy již mnoho let. Tvrdí, že stejně jako Řím bude Evropská unie rozložena zevnitř, protože rodiny přistěhovalců mají více dětí než původní obyvatelstvo. To je sice statisticky pravda, ale bez přistěhovalců by již za pár let byl nedostatek pracovních sil v Evropě právě z toho důvodu, že porodnost ve většině zemí Evropy klesá a společnost stárne. V Dánsku

v posledních letech vláda zpřísnila podmínky pro přijetí přistěhovalců. V důsledku tohoto opatření dochází i k takovým paradoxům, že Dánové, kteří mají partnera nebo partnerku ze země mimo Evropskou unii raději žijí v liberálnější Švédsku. Italský politik Paolo Grimaldi považuje další příliv imigrantů do země za neúnosný a je rád, že vláda zavedla nová opatření na jeho omezení. Ale podívejme se na problematiku z různých stran. Pokud byste pocházeli z chudé země nebo oblasti zmítané nepokojí, nepokusili byste se také přirozeně utéct za lepším životem? Nedávno jsem poslouchala dokumentární pořad „Vem fár bo i Europa?“, tedy „Kdo smí žít v Evropě?“ na švédském rádiu (Värjö, 2009). Vyjadřovali se tam lidé z různých zemí Evropské unie i přistěhovalci na téma imigrace. Přistěhovalci si stěžovali na xenofobní společnost a nenávisť k muslimům. Jsou ale ekonomiky států Evropské unie schopny unést tíhu další masivní imigrace? Mohou zabezpečit dostatek pracovních míst pro všechny v dobách recese? Je rozdílnost náboženství s smýšlením jiných kultur kompatibilní s evropským právem? Nebylo by dlouhodobě efektivnější pomoci k nápravě v zemi původu přistěhovalců nebo azylantů? Je velice snadné soudit, horší je situaci konkrétně řešit. Asi v půlce pořadu najednou zazněla čeština, šlo o úryvek z demonstrace neonacistů ve Šluknově. Švédský novinář kritizoval českou vládu i společnost, že takovýmito akcím nedokáže zabránit a já si najednou uvědomila, že po poslechu dokumentu může mnoho Skandinávce nabyt dojmu, že všichni Češi jsou rasisté nebo neonacisté. Není tomu tak a stejně tak nejsou všichni muslimové radikálové, kteří se chtějí mstít. Poukázáním na pouhou část jednoho národa mohou média značně zkreslit realitu.

Problémy nejsou jen černobílé, jen se podívejte, jak Evropu imigrace obohatila – o nové druhy jídla, tanců, písní, oblečení, jiná náboženství, jazyky a styly života. Do budoucna budou jistě mezi klíčovými otázkami integrace zaměstnanost a vzdělání minoritních skupin obyvatelstva, ale neměli bychom zapomínat, že každá mince má dvě strany a vidět i to dobré, co imigrace a minority přináší. Následující kapitoly popisují, jaké minority žijí na území České republiky a Švédského království a jaké k nim mají oba státy v současnosti přístupy.

Shrnutí: Celosvětově dochází k čím dál většímu míšení národností, etnik a ras. Aby se předešlo konfliktům, je nutná trpělivost a snášenlivost. Rasismus a diskriminace nikam nevedou a snad jsme se jako lidstvo již dostatečně poučili z historie a tentokrát zvládneme velké migrace bez válek. Přístupy k menšinám se v jednotlivých státech velmi liší, od izolace skupin až po multikulturní demokratickou společnost s využitím pozitivní diskriminace. V Evropské unii narůstá v posledních desetiletích imigrantů z mimounijních států a také se stěhují obyvatelé chudších zemí do bohatších.

2. Situace národnostních menšin v České republice

Nikdo z nás není tak chytrý jako my všichni dohromady.

Japonské přísloví

V naší malé středoevropské zemi přibývá díky globalizaci v posledních letech cizinců, kteří se zde usazují dlouhodobě. Pojděme se blíže podívat na historii a současnost imigrace do české kotliny. Náš národ tvoří jedna majoritní skupina, ale i několik minoritních.

2.1 Demografický vývoj v České republice

Díky geografické poloze České republiky ve středu Evropy docházelo k míšení národností na našem území od pradávna. Češi jsou jistými „voříšky“, tedy míšenci mnoha různých původních kmenů. Podle nejnovějších genetických výzkumů jsou Češi jen z 51 % Slované a dále máme geny germánské, románské, ugrofinské, kavkazské a jiné (iDnes-online, článek Češi jsou Slované jen z půlky, říkají testy DNA, 2007). Genetika se ale liší od právního, sociologického a politického pojetí národnostních menšin.

V 16. století došlo k prvnímu sepsání obyvatel na území Čech podle náboženství, sociálního postavení, jména a věku. Jako zdroje informací mohou sloužit také církevní soupisy sňatků, narození a úmrtí. Odhady hovoří celkově zhruba o 2 milionech obyvatel v Čechách a na Moravě. Třicetiletá válka v letech 1618-1648 s sebou přinesla mimo jiné i obyvatele jiných národů – především Německých zemí, dále Švédska, Španělska a Anglie (Harna, Fišer, 1995, s. 210-217). K podrobnějšímu soupisu obyvatel docházelo až za dob Marie Terezie, ale oficiální výzkumy národnostního složení se v Českých

zemích provádí až od roku 1921. Na území První republiky se v letech 1918-1938 nacházela téměř homogenní skupina Čechů a Slováků, označovaných jednotně za Čechoslováky. Minoritami byli Němci, Maďaři, Ukrajinci a Poláci. Z historického a také geografického hlediska byly tyto menšiny logické (ČSÚ [online], 2012).

Ke změnám v poměru české a německé národnosti došlo po 2. světové válce. Všimněte si velkého skoku z více než tří milionů Němců na sto padesát tisíc uvedeného v tabulce č. 1. Změnu zapříčinil odsun občanů německé národnosti z příhraničních území, především ze Sudet v Jižních Čechách, na základě Postupimské konference roku 1945.

Zajímavostí je, že Ústava Československé republiky ze dne 9. května 1948 se otázkou národnostních menšin nezaobírá vůbec. Přesto vznikly po roce 1950 mnohé národnostní organizace - polská, maďarská, ukrajinská a později německá (Šišková, 1999, s. 50-58).

Právní pozice Slováků se v průběhu času měnila z rovnocenné Čechům na minoritu. Slovenský jazyk je českému velmi podobný, proto je také oficiálně přípustné jej dle současných právních norem na území ČR používat při kontaktu se státní správou a při studiu na českých školách.

V roce 1991 byla při sčítání lidu zavedena také označení národností Moravské a Slezské. Moravané a Slezané však mají společnou řeč, kulturu i historii jako Češi a k nim se také započítávají. Z tohoto důvodu se jimi nebudu blíže v mé diplomové práci zabývat.

V tabulce č. 1 si lze všimnout hned několika demografických tendencí. Jednak zmíněného úbytku německé menšiny po 2. světové válce, dále přírůstku slovenské menšiny v období komunismu a víceméně stabilnímu počtu polské, ruské a maďarské menšiny během 20. století. Romská menšina nebyla dříve statisticky zaznamenávána, ale odhaduje se, že ve třicátých letech 20. století žilo na našem území asi 5 000 Romů, z nichž jen jedna pětina přežila 2. světovou válku, poté k nám přišli Romové ze Slovenské republiky, kde holocaust nepostihl tuto komunitu tak silně jako v České republice (Kaleja, Knejp, 2009, s. 30-32).

Tabulka č. 1: Výsledky sčítání lidu v českých zemích 1921 - 1991

Národnost/Rok	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991
Česká	6 758 983	7 304 588	8 343 558	9 023 501	9 270 617	9 733 925	9 770 527
Německá	3 061 369	3 149 820	159 938	134 143	80 903	58 211	48 556
Slovenská	15 723	44 451	258 025	275 997	320 998	359 370	314 877
Polská	103 521	92 689	70 816	66 540	64 074	66 123	59 383
Maďarská	7 049	11 427	13 201		18 472	19 672	19 932
Ukrajinská a Ruská	13 343	22 675	19 384	19 549	16 413	15 322	13 282
Romská							32 903

(Údaje v tabulce přejaty z: Šišková, 1998, s. 56)

K 26. březnu 2011 měla Česká republika podle údajů Českého statistického úřadu 10 562 214 obyvatel. Z toho bylo zaokrouhлено na tisíce 7 267 000 Čechů, Moravanů a Slezanů, 149 000 Slováků, 54 000 Ukrajinců, 39 000 Poláků, 30 000 Vietnamců, 19 000 Němců, 18 000 Rusů, 9 000 Maďarů a 5000 Romů (ČSÚ-obyvatelstvo [online], 2012).

Tyto údaje mohou být ovšem částečně zkresleny, a to hned z několika důvodů:

- Téměř 2 743 000 lidí kolonku národnost při posledním velkém Sčítání lidu nevyplnila vůbec.
- Někteří dřívější příslušníci národnostních menšin (především Romové) se při Sčítání lidu hlásili nově k české národnosti.
- Pohyb osob není v Schengenském prostoru omezen, proto je možné, že v ČR pobývá a pracuje větší množství osob ze zemí Evropské unie.
- Současné právní normy EU připouští, aby měla jedna osoba dvě národnosti.
- Do statistiky nebyli zahrnuti nelegální přistěhovalci.

Skutečný stav národnostního rozložení obyvatelstva je tedy velmi těžké zjistit a statistiky nám pouze pomáhají v přibližném nastínění situace.

2.2 Specifika národnostních menšin v České republice

Do národnostních menšin řadíme občany ČR hlásící se k dané národnosti a občany jiné země, kteří mají na našem území dlouhodobý nebo krátkodobý pobyt. Roku 1968 byla ustavena Rada vlády České republiky pro národnostní menšiny, která je v současnosti složena z 30 zástupců ministerstev a větších národnostních skupin a snaží se o jejich ochranu, rozvoj a prosazování práv. Jeden až dva zástupci v Radě pochází z bulharské, chorvatské, německé, maďarské, romské, polské, rusínské, ruské, slovenské, řecké, srbské a ukrajinské menšiny (Vláda ČR [online], 2012). **Obecně lze říci, že zhruba každý dvacátý obyvatel ČR má původ v jiné zemi.**

Německá menšina

Historie a počet - V období let 1918-1945 tvořili Němci téměř 40% obyvatelstva českého území, což působilo velké napětí ve společnosti. Po nuceném odsunu Němců v letech 1945-47 došlo k drastickému úbytku této národnosti na zhruba 160 000 osob.¹ V počátcích vlády komunistické strany nebyla oficiálně připuštěna existence německé menšiny, což se změnilo právní normou o postavení národnostních menšin v roce 1968. Rok poté vzniklo sdružení Kulturverband – Kulturní sdružení občanů ČSSR německé národnosti. Po Sametové revoluci v roce 1989 došlo k rozvoji nových organizací německé menšiny a k narůstající spolupráci se Spolkovou republikou Německo. K současným největším organizacím patří Jukon Praha a Svaz Němců – Landschaft Egerland Cheb (Šišková, 2001, s. 60).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - V příhraničních oblastech s Německem byla před 2. světovou válkou výuka ve dvou jazycích běžná. Od konce války do Sametové revoluce se kladl důraz na výuku v českém jazyce a v současnosti se situace obrací ke dvojjazyčnosti, nebo alespoň rozšířené výuce němčiny, především z důvodu lepšího pracovního uplatnění žáků. Jazyk jim otevře cestu k pracovním nabídkám v Německu, ale také pomůže při komunikaci s německy mluvícími zákazníky na našem území.

¹ Pozn. Stejná autorka T. Šišková se ve svých publikacích v tomto čísle rozchází. Přejatá tabulka výše uvádí 159 938 lidí německé národnosti, ale v textu knihy píše o 250 000 osob. ČSÚ uvádí první údaj – 159 938 osob v roce 1951.

Nejvíce osob hlásící se k německé menšině nalezneme v současnosti v Ústeckém kraji, Karlovarském kraji, v hlavním městě Praze a v okrese Chomutov. Bilingvisté s kombinací češtiny a němčiny se však nachází i u státních hranic s Rakouskem, v Jižních Čechách a na Jižní Moravě. Ve všech těchto oblastech má soužití s německy mluvící menšinou dlouhou tradici. Mnohé programy příhraniční spolupráce měst podporují zachování nejen jazyka ale i kulturních tradic národností vedle sebe. Můžeme jmenovat například spolupráci Jižní Moravy a Dolního Rakouska v oblasti veřejné dopravy, vzdělávání a zaměstnanosti v programu pro období let 2007-2013 Společně dosáhneme více. - Gemeinsam mehr erreichen (IDS JMK [online], 2012). Lze tedy vypožorovat, že po letech chladných vztahů k německé menšině v době války a za komunistického režimu, opět nastupuje spolupráce a lepší vztahy.

Český rozhlas vysílá některé regionální pořady v německém jazyce a existuje i několik německy psaných periodik například týdeník Prager Zeitung. Od roku 1989 funguje dvojjazyčná Německá škola v Praze, do které spadá školka, základní i střední škola. Toto zařízení dotuje Spolková republika Německo. Soukromé 1. Německé zemské gymnasium, základní a mateřská škola se nachází v Brně a několik dalších je rozeseto po celé České republice např. v Liberci a Táboře. Německý jazyk lze studovat v různých podobách na mnoha vysokých školách. K bilingvnímu vzdělávání významně přispívají i výměnné programy.

Příslušníci německé menšiny v soukromí hovoří obvykle německy a při styku s úřady česky. Nejčastější vírou je římskokatolická a v některých oblastech jsou bohoslužby konány i v němčině (Šišková, 2008, s. 104-105).

Slovenská menšina

Historie a počet - Velká vlna stěhování Slováků za prací do českých zemí proběhla v letech 1930-1940. Za komunistického režimu se pak jednalo o plánované migrace Slováků do průmyslových oblastí Česka. Po rozpadu Československa 1. ledna 1993 se Slováci dostali do pozice národnostní menšiny a vytvořili zhruba 10 slovenských organizací. Ty mají za úkol zachovat slovenský jazyk a kulturu na našem území

(Šišková, 2001, 82). V současnosti zastupuje slovenská národnost necelá 2% populace České republiky a odhadem jde o 150 000 - 200 000 osob (ČSÚ [online], 2012).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Mnoho Slováků si dříve založilo rodiny na našem území a stále u nich přetrvává pocit sounáležitosti z dob, kdy jsme tvořili společný stát. Mladí Slováci často volí české univerzity pro jejich vyšší prestiž a také zaměstnání ve velkých českých městech, kvůli vyšším výdělkům než v jejich domovině. České vysoké školy mají mnoho programů spolupráce se slovenskými.

Mladší generace Čechů již nerozumí slovensky tolik jako předešlé, přesto se nedá hovořit o velké jazykové bariéře a slovenština je vedle češtiny oficiálně povoleným jazykem pro styk se státními orgány ČR. Během posledních let se rozšiřuje spolupráce České a Slovenské republiky v mnoha společenských a kulturních oblastech, v médiích a v osvětě, což jistě přispívá k pozitivnějšímu vnímání slovenské národnostní menšiny u nás. Jmenovat můžeme například Česko - Slovenkou superstar a Česko - Slovensko má Talent.

Polská menšina

Historie a počet - Tato menšina se nachází ze 75% v příhraničních oblastech s Polskem v okresech Frýdek - Místek a Karviná. Polská menšina se označuje za autochtonní, tedy původní, daná geograficky a vyskytující se na daném území velmi dlouhou dobu. V letech 1918-1938 fungovalo v této oblasti několik národnostních organizací. Za socialismu byly potlačeny a v posledních letech dochází k jejich obnově. Důraz je kladen na spolupráci obou národností, dvojjazyčné vzdělávání a zachování tradic.

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Sociální percepce Poláků Čechy je spíše lokální záležitostí týkající se především Severní Moravy. Na 26 základních školách a několika středních školách v této oblasti se vyučuje v polštině a na území celé České republiky jsou na výběr obory vysokých škol zaměřené na polský jazyk.

Česká a polská republika spolupracují v posledních letech například na projektech „Polsko čte dětem“ - „Česko čte dětem“ a na pořadu České televize a TVP Wrocław „Hranice dokořán“ – „Rozmówki polsko-czeskie.“ (Česká televize [online], 2012).

Známou členkou polské minority v Česku je zpěvačka Ewa Farna, která dělá dobrou reklamu především v řadách mladší generace, dále například kněz Dr. Zbigniew Jan Czendlik. Program pro podporu informací v polštině zahrnuje noviny *Głos Ludu* a časopisy *Zwrot* a *Nasza Gazetka*. Český rozhlas Ostrava ve spolupráci s Polským rádiem Wrocław připravuje některé pořady v polském jazyce. Kultura je podporována také řadou folklórních setkání, festivalů a divadelních představení (Šišková, 2008, s. 107). Veškeré tyto akce a hlavně vliv médií podporují pozitivní přístup k polské minoritě. Příslušníci polské menšiny na Severní Moravě doma i na veřejnosti hovoří svým dialektem zvaným „po našimu“. Spisovná polština se používá jen ve školství a při bohoslužbách. Většina obyvatel Těšínska se hlásí k římskokatolické víře. Obecně tedy můžeme říci, že kulturně jsou Poláci Čechům velmi blízko. Máme společné slovanské kořeny, tradice vyplývající z římskokatolické víry a podobnou historii.

Maďarská menšina

Historie a počet - Maďarská inteligence začala přicházet do českých zemí v roce 1918 z Maďarska, Podkarpatské Rusi a Slovenska. Další vlna imigrace následovala po 2. světové válce, šlo zhruba o 45 000 osob. Někteří z nich se přestěhovali dobrovolně a jiní byli na naše území násilně vystěhováni v rámci výměny obyvatelstva v pohraničí. Několik tisíc obyvatel emigrovalo po Maďarském povstání v roce 1956. Většina z nich byla poté vysídlena zpět do Maďarska. Příslušníci maďarské menšiny jsou roztroušeni po celé České republice - nejvíce v průmyslových oblastech a v Praze. Svaz Maďarů v českých zemích má organizace v šesti velkých městech. Jsou vydávány časopisy *Prágai Tükör* a *Brünni Magyar Futár*. Český rozhlas Regina vysílá regionálně pořady v maďarštině. Maďarská menšina pořádá mnoho jazykových kurzů a hungaristiku je možno studovat na několika univerzitách v ČR (Šišková, 2008, s. 102).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Tato menšina je převážně bilingvní, maďarštinu používají její příslušníci doma a na veřejnosti mluví česky. Maďarština je jazyk ugrofinský, který je od češtiny velmi vzdálený, proto je pro Čechy těžké být jen odhadnout téma, o kterém se hovoří. Maďaři jsou obvykle věřící a řadí se ke katolické církvi. Svá jména si mnoho z nich nechalo počeštit, v maďarštině je jiná výslovnost, pravopis, ale také se příjmení obvykle uvádí jako první, až poté se píše křestní jméno.

Maďarský vliv obohatil české kulinářství řadou dušených pokrmů, gulášů a uzenin, za což jim můžeme poděkovat. Jídlo sblíží, a tak lze nalézt různé festivaly jídla. Spolupráce ČR a Maďarska probíhá i na úrovních vzdělávání, výměnných pobytů, v oblasti obchodu a ekonomiky (Ministerstvo zahraničních věcí, BusinessInfo [online], 2012).

Vietnamská menšina

Historie a počet - Vietnamci jsou zajímavou a velmi odlišnou národnostní menšinou. Počet občanů ČR s vietnamskou národností a občanů Vietnamu s krátkodobým nebo dlouhodobým pobytem u nás se nyní pohybuje okolo 55 000 a odhaduje se, že mnoho dalších je na našem území nelegálně. Jde o třetí nejpočetnější menšinu u nás.

Jejich příliv do České republiky započal v 70. letech 20. století, šlo o studenty a dělníky v rámci socialistické spolupráce. Byli často považováni za velmi nadané studenty a pracovníky, především proto, že si režim přísně vybíral, kdo bude do Evropy poslán. Další velká vlna následovala po Sametové revoluci v roce 1989, ale ta již čítala příslušníky všech vrstev. Někteří z nich později pokračovali v emigraci do západních zemí, ale mnoho z nich v České republice našlo druhý domov.

Sociální percepce a dvojjazyčnost - I dnes jsou Vietnamci považováni za velmi pracovité a nadané. Živí se nejčastěji prodejem textilního zboží a potravin a sdružují se ve svých uzavřených komunitách. Kvůli nárůstu vietnamských podnikatelů nakupujících v řetězci Makro jim tato firma uzpůsobila i své internetové stránky, zavedla pozici manažera pro styk s vietnamskými a asijskými zákazníky a také vznikl například server Cungmua.eu, kde se dá nakupovat a prodávat zboží v rámci ČR ve vietnamštině. Starší generace má s češtinou často potíže, ale mladá generace Vietnamců, kteří v ČR vyrůstali, již hovoří plynně a proniká i do jiných druhů povolání. Je nutné si uvědomit, že tyto dva jazyky a kultury jsou diametrálně odlišné a proto je pro staršího člověka velmi těžké ovládnout plně psaný i mluvený projev.

Většina Čechů vnímá Vietnamce pozitivně. Hovoří o nich jako o tichých, chytrých a pracovitých lidech. Pod vietnamským jídlem si obvykle vybavíme nudle na různé způsoby. Jak mi ale vysvětlily vietnamské rodiny, nudle jsou považovány za jídlo

chudých. Bohatí Vietnamci jedí plněné masové koule a jasmínovou rýži. Stejnou informaci mi potvrdila i vedoucí kuchyně v drůbežářském závodě v Brně, kde pracuje mnoho vietnamských dělníků a jídelničků se jim proto přizpůsobuje. Dokonce říkala, že nově příchozí jsou okouzleni chutí brambor a evropských pokrmů, a tak v závodě dochází k paradoxu, kdy Češi preferují vietnamské jídlo a Vietnamci volí české chody.

Existuje mnoho zajímavých odlišností české a vietnamské kultury, které jsou z hlediska sociální percepce velmi důležité a je dobré je znát, aby nedošlo k nedorozumění.

- Ve větší společnosti se ve Vietnamu vítají nejdříve páni, až poté dámy, v Česku je tomu obráceně.
- Ve vietnamské kultuře je zdvořilostí se zeptat na rodinu a zdraví jejích členů, Češi se obvykle ptají, jak se máte. Tyto rozdílnosti mohou mít zásadní vliv na úspěch obchodních jednání a vzájemné chápání zdvořilosti. V Asii je také považováno za samozřejmé dát obchodnímu partnerovi drobný dárek na začátku jednání a být formálně oblečen, tedy v obleku včetně kravaty.
- Vietnamci se někdy dopustí faux-pas, když českým dámám sdělí, že jsou „pěkné a tlusté“. Jde o příliš doslovný překlad vietnamského popisu blahobytu. Důvodem je, že většina příslušníků jejich etnika je drobného vzrůstu a štíhlé postavy a proto mají k vyšší postavě a tloušťce obdiv.
- V asijských zemích je obvyklé se usmívat, či dokonce nahlas smát, pokud nerozumíte, což může být pro Čechy pobuřující a někdy vyvolat rozepře.
- Vietnamec podává na znamení úcty obě ruce a také předměty bere do obou dlaní. Pokud Evropan podá jen jednu ruku, může to být vykládáno jako znamení nehody nebo neúcty.
- Zkřížené ruce nebo nohy značí pro Vietnamce rozčlenění a nechuť pokračovat v rozhovoru.
- Učitelů a celkově vzdělaných lidí si Vietnamci velmi váží, což nelze vždy říci o naší kultuře.
- Stolování je také diametrálně odlišné. Ve Vietnamu je nutné při jídle mlaskat na důkaz lahodnosti jídla, po dojedení si říhnout a ponechat trošku jídla na talíři

a kolem něj na důkaz sytosti. Polévka se jí jako poslední chod. Veškeré tyto projevy mohou být Čechy vykládány zcela odlišně (Šišková, 2008, s. 134-145).

Vietnamci vydávají vlastní tiskoviny a Český rozhlas Regina vysílá pořad ve Vietnamštině. Čtyři pětiny Vietnamců se hlásí k buddhistickému náboženství a díky tomu ve Varnsdorfu v 2008 vznikl první buddhistický chrám v ČR, další následoval v Praze. Vietnamské spolky jsou spíše lokálního rázu, najdeme je v Praze ve známé tržnici SAPA a v Karlovarském kraji, kde žije nejvíce zástupců této menšiny. Nejznámějším je Klub Hanoi. Významnými osobnostmi vietnamského původu v České republice jsou například Nguyen Phuong Thao – fotografka Mladé fronty DNES a držitelka několika prestižních ocenění a mladá herečka Nguyen Ha Thanh.

Vietnamská jména se vždy sestávají ze tří částí – příjmení, druhého jména a rodného jména a v tomto pořadí se i píší. Moje neteř, žákyně základní školy v Brně, popisuje časté humorné situace, kdy učitelé milně oslovují vietnamské děti ve třídě příjmením, protože tak vidí jejich jméno napsané v třídních knihách. Přes 38% Vietnamců nese příjmení Nguyen (Klub Hanoi [online], 2012). Zajímavostí je, že vietnamská národnostní menšina ovlivnila i žebříčky nejčastějších současných českých příjmení, kde se Nguyen umístil v první desítce (iDnes-online, článek Nguyen je devátým nejčastějším příjmením v Česku, poráží i Procházky, 2011). Toto příjmení se obvykle nepřechyluje dle českého pravopisu, proto užívají muži i ženy stejnou formu. Mladší generace Vietnamců někdy dostává česká jména, zejména kvůli snazší výslovnosti ve většinové společnosti.

Ukrajinská menšina

Historie a počet - Ukrajinci patří k autochtonnímu obyvatelstvu v českých zemích. První skupina imigrantů přišla z okolí Halíče na Ostravsko na počátku 20. století. Po první světové válce a přidružení Podkarpatské Rusi k Československu následoval další přesun Ukrajinců do českých zemí. V meziválečném období došlo k rozmachu ukrajinských organizací a vzdělávacích zařízení. Druhá světová válka a boje s Ruskem donutily mnohé Ukrajince k další emigraci na západ. Po roce 1989 se mohla ukrajinská menšina znovu rozvíjet (Šišková, 2008, s. 121-122).

Nejvíce příslušníků ukrajinské menšiny je v současnosti v Praze, Brně a Karlových Varech. Oficiálně se uvádí počty okolo 55 000 osob, ovšem počet nelegálních přistěhovalců a sezónních pracovníků především ve stavebnictví může být vyšší (Vláda ČR [online], 2012).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Ukrajinci obvykle v ČR vykonávají podřadnější profese v úklidových službách nebo stavebnictví, což zkresluje obrázek o nich. Jde často o osoby s vyšším vzděláním a pouhý nedostatek pracovních míst je nutí přijmout nižší pozice.

S češtinou nemívají velké potíže díky podobnosti obou jazyků. Doma hovoří obvykle ukrajinsky. Ukrajinská menšina vydává i několik periodik a mají svůj pořad na Českém rozhlasu Regina. Kvůli roztroušenosti Ukrajinců nemají menšinové školy, ale ukrajinský jazyk je oborem na několika českých univerzitách. Převládajícím náboženstvím je pravoslaví, což ovlivňuje například fakt, že neslaví vánoce a nový rok ve stejnou dobu jako Češi.

Ruská menšina

Historie a počet - Rusové se do Česka stěhovali postupně zhruba od roku 1921. V první vlně šlo o vysokoškolské studenty, kteří se měli po 5 letech studia přestěhovat zpět do vlasti. Návrat ovšem zhatila hospodářská krize ve 30. letech 20. století a Rusové zůstali v Československu. Většina těchto osob byla odvečena zpět do vlasti po 2. světové válce. Po rozpadu SSSR došlo k další vlně přistěhovalectví, tentokrát už ze všech vrstev obyvatelstva.

V současnosti žije v České republice asi 18 000 občanů hlásících se k ruské národnosti a jednou tolik osob s ruským občanstvím i národností. Největší zastoupení mají v Karlových Varech, Praze a Brně (Šišková, 2008, s. 114-115).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Ruská menšina je kvůli historickému kontextu v České republice vnímána s rozpaky. Především starší generace ji má spojenou s komunistickým režimem. Je pověstné jejich okázalé odívání a touha po luxusním zboží, špercích, kožeshinách, krásných domech a drahých vozech. Olej do ohně přilévají

i nepokoje v Karlových Varech, zkupování majetku a domů ve městě a mafiánské praktiky některých příslušníků ruské menšiny, které jsou ukazovány v médiích. Situaci částečně napomáhají uklidnit investice Rusů do infrastruktury a společenských prostor. Znamou adresou je i Praha - Hůrka, kde ruská menšina obývá celý blok panelových domů a provozuje zde obchody s ruským zbožím – kaviárem, rybami, cukrovinkami, vodkou a podobně. Ruské obchody lze nalézt i v jiných městech, například v Brně. V posledních letech narůstá počet českých nakupujících (krajane.czu.cz [online], 2012).

Jen malé procento z ruské menšiny ovládá plynně český jazyk. Jsou vydávány ruské časopisy a denně je vysílán na Českém rozhlasu pořad v ruštině. Rusové se sdružují v několika spolcích, ovšem celkově lze říci, že kvůli velké rozdílnosti sociálních vrstev a roztržitosti nejsou příliš organizovaní. Pro Rusy je důležitá jejich pravoslavná víra. K hlavním svátkům patří oslava vánoc, nového roku (v jinou dobu než české vánoce) a Velikonoc.

Existuje několik školských zařízení s rozšířenou výukou ruštiny a také mnoho lingvistických programů v ruštině na vysokých školách v celé republice. Rozdílné je především písmo cyrilice neboli azbuka. Ruská menšina pořádá večery s ruskou poezií, vážnou hudbou, výstavy a jiné kulturní programy (Vláda ČR [online], 2013).

Romská menšina

Historie a počet - Historie Romů ve střední Evropě sahá zhruba do 14. století. Romové přicházeli ve vlnách z Indie přes blízký Východ. V některých dobách se lidé domnívali, že Romové mají egyptský původ, poté že jsou spoleni s Turky. Usazovali se především v jižních Čechách a v okolí Prahy. Od Středověku byli označováni řeckým slovem Cikáni a až do dob Marie Terezie a Josefa II. byli stíháni, mrskáni a vražděni. Od roku 1750 docházelo k řízené asimilaci, kdy byli Cikáni děleni na nově příchozí a dříve usazené. První skupina byla vyhošťována ze země a druhá vracena do místa bydliště příbuzenstva a nucena k rolnickému životu na polích odebraných církví. Potlačovány byly i tradiční oděvy, řeč a cikánští vedoucí. Docházelo k násilné katolizaci, změně příjmení a povinnosti školní docházky.

Zhruba od roku 1920 do druhé světové války byly Romům vydávány kočovné živnostenské listy a spadali do stejné skupiny jako tuláci. Došlo také k evidenci 38.000 Cikánů v roce 1928 a vydání tzv. Cikánských legitimací, které jim zakazovali mj. vstup do lázní a velkých měst, kvůli obavě z krádeží. Na našem území se vyskytovali Romové, kteří přišli z Maďarska, Rumunska, Ukrajiny, Ruska, Moldávie a jiných zemí. Během 2. světové války byla většina z nich vyvražděna a přežilo jen asi 1000 Romů. Další se na naše území přistěhovali v letech 1945 - 1960 ze Slovenska, které holocaust nezasáhl takovou měrou. Slovenští Romové měli ke kočování a řemeslům bližší vztah, což bylo potlačeno zákonem o zákazu kočování z roku 1958 (Šišková, 2008, s. 129-131).

Romové byli nuceni se usadit a mít trvalé zaměstnání. Přetržka v tradici byla tak veliká, že se ke kočování po roce 1989 již nevrátili a s tím zanikla i rodinná tradice v řemeslech jako je kovářství, košíkářství, drátenictví a dalších.

Obecně lze říci, že Rom je člověk, který sám sebe považuje za příslušníka romské menšiny, respektive etnika. Jejich současný počet v České republice se odhaduje na 250 000 osob, i když oficiálně se k této národnosti hlásí jen 5000 lidí (ČSÚ [online], 2012). České Romy lze dělit podle 3 dialektů - nejznámější skupinou jsou olašští Romové, kteří přišli z Rumunska, nejpočetnější skupinou jsou slovenští Romové a třetí skupinu tvoří maďarští Romové.

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Indický původ ovlivnil Romy v mnoha směrech. Tradičně sami sebe dělí do skupin, mají odlišné priority a způsob života, ale také specifický vzhled. Mají obvykle tmavé vlasy i oči a snědou pleť. V Indii je velká vlhkost vzduchu a horko, proto Romové často perou jen krátce nošené prádlo nebo neskladují potraviny, raději je vyhodí a koupí čerstvé. Tyto zvyky v Evropě již ztratily svůj význam, přesto je Romové stále dodržují. Typická je i semknutost romských rodin, úcta ke stáří a rodinné hierarchii.

Romský jazyk má původ v indických dialektech a je češtině vzdálený gramaticky i foneticky. Mnoho Romů má potíže naučit se plynule česky a jako vyučovací jazyk nemá romština téměř žádnou tradici. Pro lepší start v české škole se v posledních letech

zavádí povinná docházka do posledního ročníku mateřské školy. Děti se učí nejen jazyku, ale i české kultuře. V posledních letech bylo také přeloženo mnoho knih do romštiny. Většina současné romské populace v ČR má jen základní vzdělání, což zapříčiňuje jejich špatné uplatnění na trhu práce (Kaleja, Knejp, 2009, s. 21-50).

Češi i jiné národnostní menšiny často mluví o pozitivní diskriminaci Romů například v oblasti sociálních dávek, bytové politiky a vzdělávacích programů. Romům je vytýkána nespolehlivost, nechůť se učit, hluchost, lenost, agresivita, kriminalita, prostituce a špatná pracovní morálka. Romové Čechům naopak vyčítají především špatné vztahy v rodině a panovačnost (Šišková, 2001, s. 31-40).

V současnosti na našem území funguje mnoho organizací pro rozvoj romské menšiny, například IQ Roma servis a DROM v Brně, Demokratická aliance Romů, sdružení Romea a další. Vydávají několik periodik. Český rozhlas vysílá pravidelný pořad v romštině. V Brně funguje Muzeum romské kultury, které poutavě a barevně popisuje historii Romů v České republice a také nabízí ukázky ze současného romského výtvarného umění (Romské muzeum [online], 2012). Romistiku lze studovat na Karlově univerzitě v Praze.

Ostatní národnostní menšiny

Bulharská - jejich přítomnost na českém území byla dokumentována již v roce 1862, kdy založili svůj první spolek, ale větší množství jich do Česka emigrovalo po 1. světové válce a dále po politických nepokojích v Bulharsku. Obvykle se živili zemědělstvím a prodejem zeleniny a cukrovinek. V současnosti se k bulharské menšině hlásí necelých 4 500 osob na našem území, kteří jsou usídleni v Praze, Brně a Ostravě. Nesmíme zapomenout ani na dočasné pracovníky z Bulharska, kteří nemají české občanství. Především po vstupu Bulharska do EU 1. 1. 2007 a nástupu krize se jejich počet zvýšil a zdaleka již nepracují jen v potravinářském průmyslu. Nejnovější vlna emigrace přinesla i vysoce kvalifikované pracovníky technických oborů. Většina Bulharů se hlásí k pravoslavné církvi a bývají většinovým obyvatelstvem přijímáni pozitivně (Vláda ČR, [online], 2012).

Chorvatská – předkové dnešní chorvatské menšiny prchli na jižní Moravu okolo roku 1550 kvůli turecké invazi. Až do roku 1948 zde byli vyhlášenými zemědělci a udržovali svůj jazyk a tradice. Poté je komunistický režim nařkl z kolaborace s Němci a vyhnal z domovů, Chorvati se rozprchli po cele Moravě. Obec Jevišovka dodnes slouží jako místo setkání a kulturních akcí a je zde také muzeum Chorvatů. Chorvatská menšina z ČR spolupracuje také s menšinou v Rakousku a společně vydávají časopis. V současné době je na našem území zhruba 1600 osob s chorvatskou národností a českým občanstvím (Šišková, 2008, s. 100).

Rusínská – při posledním sčítání lidu v roce 2011 uvedlo rusínskou národnost 1070 osob, ale kvalifikované odhady hovoří o přibližně 10 000 lidech. Nejvíce Rusínů žije v Praze a severních Čechách. Přišli v období mezi první a druhou světovou válkou z Podkarpatské Rusi a z východního Slovenska. (Šišková, 2008, s. 112) Někdy jsou zahrnováni mezi ukrajinskou menšinu, což oni sami ale neuznávají a hrdě se hlásí ke své řeči a kultuře. Rusínština má dvě psané formy – cyrilici i latinku (Rusíni [online], 2012).

Řecká – Řekové emigrovali do českých zemí těsně po 2. světové válce. Dnes se u nás odhaduje jejich počet na zhruba 7 000 osob, ale oficiálně tuto národnost uvádí jen polovina z nich. Českou kulturu obohacují například Řeckými dny v Brně a Řeckým festivalem v Krnově, dále výukou novořečtiny a řeckých tanců. Asociace Řecká obec působí v Praze, Brně, Ostravě a Krnově (Řecká obec [online], 2012). Z řeckých známých osobností v Česku je možné jmenovat například zpěvačky Marthu a Tenu.

2.3 Druhy pobytů a získávání občanství

Na území České republiky žijí i zástupci dalších národnostních menšin, kteří nejčastěji přišli za prací a vidinou lepších životních podmínek, označujeme je za tzv. ekonomické migranty. Podle údajů Českého statistického úřadu je patrné, že zastoupení mají všechny evropské země, ale také minority z jiných koutů světa. Počty cizinců

s dlouhodobým pobytem v České republice rok od roku stoupají a momentálně se pohybují okolo 430 000 osob (ČSÚ [online], 2012).

Nesmíme však zapomínat na fakt, že občané Evropské unie nemají povinnost k vyřizování povolení k pobytu, pouze k nahlášení na cizinecké policii, což všichni nedělají, proto může být jejich skutečný počet mnohem vyšší. Statistiky také nezahrnují nelegální přistěhovalce, kteří často přicházejí z chudších zemí jako například Ukrajina, Mongolsko, Moldávie, Albánie a další. Lze tedy odhadovat, že téměř každý dvacátý obyvatel našeho území má původ v jiné zemi.

Hospodářská krize zasáhla mnoho zemí a obyvatelstvo se stěhuje více než kdy předtím. Napomáhá tomu také globalizace a menší jazyková bariéra. V některých oborech je možné pracovat na našem území bez znalosti češtiny, postačí anglický jazyk nebo popřípadě jiná globálně rozšířenější řeč. Mnoho tzv. outsourcingových firem má svá centra v České republice a tento fakt také přitahuje množství pracovních sil ze zahraničí. Outsourcing znamená, že firma převede část práce do jiné země, někdy i dodavatelské firmě a ta z jiného kouta světa vyřizuje například účetnictví nebo zákaznický servis. V době Internetu a globalizace jde o stále rozšířenější jev. Sama v takovýchto firmách pracuji už několik let. V ideálním případě zákazník nepocítí rozdíl a firma ušetří na platech a nájmu oproti jiným, dražším státům. Je velký rozdíl mezi mzdou v Anglii či Německu a v Česku. Bohužel naše vláda příliš tyto instituce nepodporuje a míra byrokracie a daňového zatížení stále stoupá.

Podle druhu pobytu v České republice můžeme rozdělit na cizince na:

- uprchlíky (žadatele o tento status a s přiznaným statusem uprchlíka, osoby v dočasném útočišti),
- osoby pod dočasnou ochranou,
- ty, kteří žádají o azyl,
- cizince v režimu cizineckého zákona (občané Evropské unie a jejich rodinní příslušníci a dále občané tzv. třetích zemí, kteří mohou s různými podmínkami žádat o krátkodobý, přechodný nebo trvalý pobyt v České republice).

Podle podmínek k získání pobytu a občanství je možné posoudit jaký zájem má daná země o přísun osob ze zahraničí. Krátkodobý pobyt se v ČR uděluje s vízem nebo bez víza, na dobu kratší než tři měsíce. Osoby žijící v Schenghenském prostoru a občané států, se kterými má Česká republika jinou zvláštní dohodu (například USA), jsou oprávněni vstoupit na naše území bez víza. Občané ostatních států mají povolení ke vstupu na naše území pouze s vízem. Dlouhodobý pobyt se uděluje na dobu mezi 90 dny a jedním rokem. Přechodný pobyt se uděluje na dobu mezi krátkodobým a dlouhodobým pobytem.

České občanství je možné získat sňatkem, narozením, pokud jeden z rodičů má české občanství, nebo po splnění všech těchto podmínek:

- ✓ žadatel má trvalý pobyt v ČR alespoň 5 let nebo mu byla udělena výjimka Ministerstvem vnitra,
- ✓ nabytím českého občanství pozbuje dosavadní občanství,
- ✓ osoba nebyla odsouzena za úmyslný trestný čin během posledních pěti let,
- ✓ žadatel prokáže znalost českého jazyka,
- ✓ popřípadě splní dodatečné podmínky dle zvláštních předpisů (Poradna pro občanství a lidská práva [online], 2012).

Jak je vidět, získání českého občanství je poměrně složitý proces. V posledních letech se mnoho osob nechce vzdát svého bývalého občanství a snaží se odvolat dle směrnic EU, proto existují lidé se dvěma nebo i více občanstvími.

Národnostní menšiny jsou u nás právně chráněny Ústavou a v ní zahrnutou Listinou základních práv a svobod, která zaručuje stejná práva všem bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka, víry, národního nebo sociálního původu atd. Dále problematiku minorit upravuje Občanský zákoník, Zákon o zaměstnanosti a jiné. Některé ratifikované legislativní úpravy Evropské unie a Organizace spojených národů jsou nadřazeny českému právu (Pakt OSN o občanských a politických právech, Charta Evropské unie, Úmluva Rady Evropy o ochraně lidských práv a základních svobod, Úmluva OSN o právech dítěte a jiné).

Shrnutí: V současnosti je zhruba každý dvacátý obyvatel České republiky jiné národnosti nebo původu než majoritní společnost a toto číslo stále stoupá. V Česku žijí jak alochtonní menšiny s dlouholetou tradicí (Ukrajinci, Němci, Romové, Poláci aj.), tak menšiny poměrně nové, které se k nám přistěhovaly především za prací a vidinou lepšího života (Mongolové, Makedonci, Bělorusové, Vietnamci aj.). Po svém příchodu to nemají jednoduché, čeká je boj se složitým jazykem, byrokracií a legislativními úpravami. Na druhou stranu mají možnost žít v zemi Evropské unie se slovanským jazykem, kde vládne mír.

3. Situace národnostních menšin ve Švédsku

Svět se otevírá. Otevřený svět vyžaduje otevřené systémy a otevřenou mysl.

Jonas Ridderstrale

Švédské království má v současnosti zhruba 9 milionů obyvatel, z nichž **každý desátý má kořeny v jiné zemi** a toto číslo každým dnem roste. Oproti České republice má tedy Švédsko dvojnásobný počet menšinového obyvatelstva. Ve všech větších švédských městech můžete na vlastní kůži pocítit, co to je tavící kotel s mnoha různými národnostmi, kulturami a jazyky. Ze všech stran na vás budou působit rozličná jména, restaurace s cizokrajnými jídly, oblečení všeho druhu, kostely a chrámy různých církví, všudypřítomné diskuse o rovnosti a šanci pro všechny a také se rozplyne vaše představa o Skandinávciích jako blondatých lidech s modrýma očima.

Hovory o rasismu a xenofobii jsou ve Švédsku téměř tabu, politikové i média vytváří pocit velmi otevřené a vstřícné společnosti. Mnoho institucí a firem jsou hrdé na rasově smíšený kolektiv. Každý přistěhovalec má právo na lekce švédštiny zdarma a mnoho dalších sociálních výhod. Zajímavostí je, že švédština dosud není oficiálně normativně uznaným národním jazykem, je označována pouze za jazyk hlavní.

3.1 Demografický vývoj ve Švédsku

Švédská historie je bohatá na mnoho válečných konfliktů a výbojů do cizích zemí. Díky nim se severní kmeny mísily s jinými národnostmi v Evropě, ale i v jiných koutech planety. Geneticky patří Švédové k severogermánským kmenům, především k Vikingům. Zhruba do roku 1600 nelze téměř o přistěhovalectví do Švédska hovořit. Zapříčinila to geografická poloha a vzdálenost jižního cípu Švédska od zbytku evropského kontinentu. Pokud tedy přicházeli lidé z jiných zemí, šlo převážně

o příslušníky jiných severských národů, jako jsou Norové a Dánové, kteří se patří do stejné genetické i jazykové skupiny a Finů.

Koncem středověku do země přišlo několik skupin hanzovních obchodníků z Německa a usadili se ve středu země, ve Stockholmu a okolí. Na pozvání krále přijeli také výrobci a obchodníci se železem z Francie, kteří měli pomoci průmyslovému rozvoji země. Vliv francouzštiny je dodnes patrný v nejjihnější části Švédska, kde se hláska „r“ vyslovuje podobně jako ve Francii. Východ země ovlivnil příchod Angličanů a Holanďanů. Znáмым je vtíp o tom, že každý pátý muž z města Göteborg se jmenuje Glenn. Skupina asi 40 000 Finů se usadila severně od Stockholmu v kraji Dalarna.

Statisticky byl stav obyvatelstva zaznamenáván až ve druhé polovině 19. století, kdy zároveň došlo k nejmasivnějšímu odlivu obyvatel ze Švédska. Odcházel především kvůli dlouhodobé neúrodě, hladu a nízkému životnímu standardu, prodali svůj majetek a jeli statečně hledat nové útočiště v Severní Americe. Celkem opustilo zemi téměř 1 200 000 Švédů tj. 23 % obyvatelstva. Král povolil přistěhovalectví i bez dokumentů a přilákal především obchodníky a průmyslníky. Trestaným a cikánům byl vstup do země zakázán (Migrationsverket [online], 2013).

Karta se obrátila až mezi první a druhou světovou válkou, kdy příliv obyvatel do země převýšil odliv. Přicházeli především Dánové, Norové a Finové, většina z nich se ovšem po 2. světové válce vrátila do země svého původu. Zůstali imigranti z pobaltských zemí, především Estonska a třetina Poláků. Další dvě třetiny polských válečných uprchlíků se po válce vrátila do své vlasti nebo pokračovala v migraci do USA.

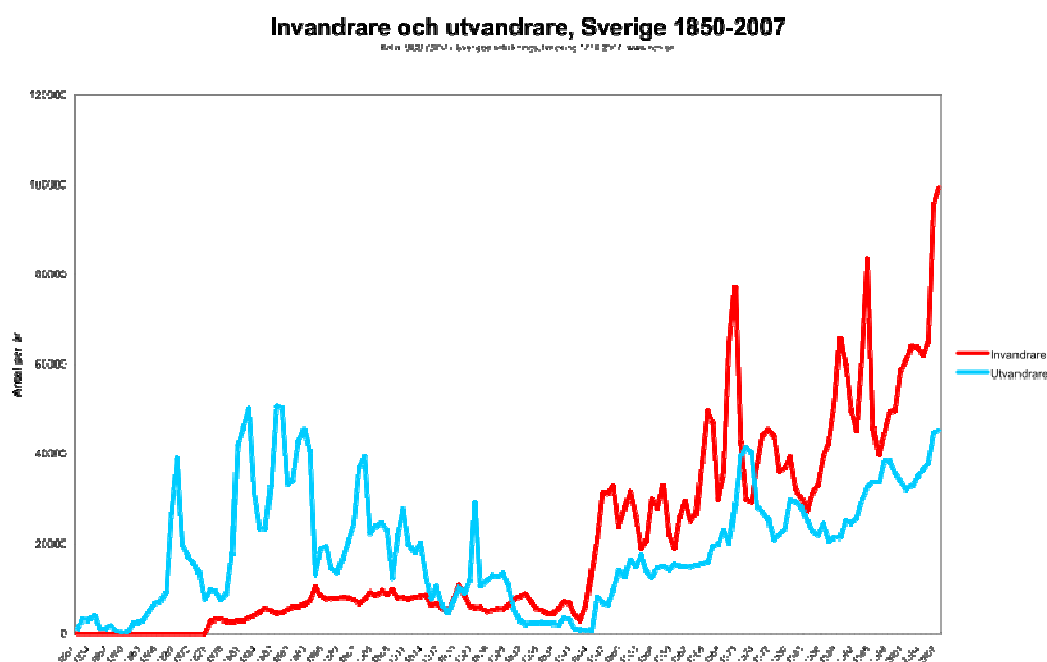
Velký průmyslový rozmach poválečné doby si vyžádal pracovní síly, a proto švédská vláda pomocí kampaně v Itálii, Řecku Jugoslávii, Turecku a Rakousku pokoušela nalákat zručné pracovníky do země. Okolo roku 1970 byla provedena změna v potřebných dokumentech pro přistěhovalce, což mělo za následek, že nejvíce imigrantů za prací přicházelo z Finska – ročně šlo až o 90 000 osob.

Podle statistik Úřadu pro migraci – Migrationsverket přišlo během posledních let do Švédského království nejvíce lidí v historii země. Pochází převážně z Iráku, Afghánistánu, Somálska, Sýrie, Polska a Turecka a jde především o uprchlíky, čímž

že zásadně liší od předchozích vln imigrantů za prací. Švédský statistický úřad uvádí, že v současnosti má každé páté dítě ve Švédsku alespoň jednoho rodiče, který se narodil v zahraničí, tato země má tedy s problematikou bilingvních dětí značné zkušenosti.

Graf č. 1 níže znázorňuje počet lidí, kteří se přistěhovali do Švédska během let 1850-2007 (červená linie) a počet lidí, kteří se v tomto období odstěhovali (modrá linie) v tisících za rok. Lze jasně pozorovat nejprve převahu odchodu obyvatel a v posledních desetiletích markantní příliv.

Graf č. 1 Přistěhovalci a emigranti, Švédsko 1850-2007

(Zdroj: Statistiska centralbyrån SCB [online], 2009)

3.2 Specifika národnostních menšin ve Švédsku

K pěti oficiálně vládou uznaným minoritám s historickým kontextem ve Švédsku patří Židé, Romové, Sámové (Laponci), finští Švédové a Finové ze severní příhraniční oblasti Tornedalen. Uzané jazyky jsou kromě švédštiny i jidiš, romani chib, sámština,

finština a meänkieli. V těchto řečech je povolena i výuka na školách (Länsstyrelsen [online], 2012). Obrázek níže ukazuje vlajky a symboly minorit ve Švédsku. Zleva doprava vidíme tornedálskou květinu, romskou vlajku, židovskou Davidovu hvězdu, sámskou vlajku, vlajku švédských Finů a pod nimi švédskou státní vlajku.

Obr. č. 1 Vlajky a symboly švédských minorit

(Zdroj: Ung minoritet [online], 2013)

Sámové

Historie a počet - Sámové bývají někdy přezdíváni starším označením Laponci. Tento název je ovšem v severských jazycích hanlivý, v norštině znamená „primitivní, hloupý“, proto se v dnešní době již nepoužívá. Sámové jsou původními obyvateli nejsevernějších cípů Evropy, poprvé se o nich zmínil již Tacitus okolo roku 98 n. l. Po staletí obchodovali Sámové s Vikingy a byli důležitým zdrojem masa a kožešin. Jsou známí rybolovem, kočováním se stády sobů a teplými oděvy s barevnými výšivkami. Během Středověku docházelo k násilné katolizaci a vybírání neúměrně vysokých daní Švédy, Finy i Nory, protože hranice nebyly jasně rozděleny až do 18. století, což nutilo Sámy k rozšiřování chovů dobytka a větší produkci. V historii byli často utiskováni a byla jim zabírána půda ve všech zemích, kde se nacházeli – ve Švédsku, Norsku, Finsku a Rusku (Samer [online], 2013). Jejich celkový počet se odhaduje na 70 000, přičemž ve Švédsku žije asi 20 000 z nich.

Sociální percepcie a dvojjazyčnost - Během několika posledních desetiletí jsou Sámové ve Švédsku spojováni s vysokým počtem závislostí na alkoholu a sociálních

dávkách. Situace je způsobena mimo jiné tím, že jejich přirozený způsob života, rybolov a migrování se stády bylo potlačeno a tak Sámové ztrácí svoji identitu a špatně se začleňují do většinové společnosti. Většina Sámů se přestěhovala do měst. Tradiční dřevěná obydlí lavvu již nestaví a soby chová jen asi desetina z nich. Sámové mají vlastní parlament, který sice není zákonodárný, ale má právo veta k právním normám ve Švédsku, Norsku a Finsku, které by byly proti vůli, nebo poškozovaly sámskou menšinu. (Hingarová, 2009). Někteří příslušníci především mladší generace Sámů se snaží v novém pohledu na tradice a založili například oděvní značku, která kombinuje prvky tradičních sámských oděvů s moderními, pořádají kuchařské soutěže a vyhlašují nejlepší sámské zemědělce roku.

Sámských jazyků existuje sedm z původních devíti, dva již vymřely a dochovaly se pouze v psané formě, patří k ugrofinským jazykům. Jejich výuka je v současnosti podporována ve školách v severním Švédsku. Nebylo tomu tak vždy, ještě v padesátých a šedesátých letech 20. století byly sámské děti ve škole považovány za podřadné a nuceny mluvit výhradně švédsky, sámština byla zakázána i o přestávkách. V současnosti je situace lepší, děti mají bilingvní výuku a je v nich podporována národnostní hrdost (Ladberg, 2009, s. 196). Švédština v severních oblastech ovšem stále převažuje jako dominantní jazyk a částečně také sámské jazyky ovlivňuje – některá švédská slova jsou přejímána. Většina Sámů hovoří svým dialektem, švédsky a anglicky.

Finská menšina

Historie a počet – Finsko patřilo ke Švédsku od roku 1200 až do roku 1809, kdy padlo pod Ruskou nadvládu a v severním Švédsku se tak uměle vytvořila hranice v kraji Tornedale. Finové žijící ve Švédsku se označují jako tzv. Sverigefinnar. Díky bohaté společné historii skandinávských zemí existuje i minorita Švédů ve Finsku - Finlandsvenskar. Obě tyto skupiny používají stejný specifický dialekt švédštiny a také finštinu. K této skupině obyvatel se řadí i Tornedálové. Ve Švédsku žije 40 000 -70 000 osob hlásících se k Tornedálům, kteří mluví řečí meänkieli, ta je finštině podobná. V letech 1888-1935 byla finština ve Švédsku potlačována a dokonce zakázána ve školách, finské knihy byly odstraněny z knihoven. Až ve čtyřicátých a padesátých

letech 20. století se postupně do škol navracela jako předmět a bylo povoleno finsky mluvit i o přestávkách. Od roku 1976 vláda financuje zvláštní hodiny finského jazyka a meänkieli pro děti těchto minorit (Norrby, Håkansson, 2008, s. 15).

Finská menšina ve Švédsku se v současnosti sestává zhruba z 500 000 osob, takže jde o 5,5 % obyvatelstva země, z nichž asi polovina mluví také plynou finštinou. Finové, kteří migrovali na západ během posledních 100 let především kvůli práci, se usadili v severních regionech a v okolí hlavního města Stockholmu (De Geer, 2004).

Sociální percepce a dvojjazyčnost - Finové jsou jednou ze starších přistěhovaleckých skupin, především za prací a jsou vnímáni většinou pozitivně. V severní oblasti Švédska jde o altochonní skupiny z dob, kdy Finsko patřilo ke Švédskému království. Jejich dialekt je výrazný a nezaměnitelný. Finština je povoleným úředním jazykem na územích „s větším osídlením Finy“ (takto doslovně zní definice ve švédském právu a jedná se především o střední a nejsevernější části Švédska). I ve školách je možné si zvolit finštinu jako druhý jazyk. Ve Švédsku existuje hned několik finsky psaných periodik – Haparandabladet, Ruotsin Suomalainen ad. Švédská televize i rádio vysílají pořady ve finštině každý den, jde o zprávy a dětský pořad Karamelli. Někteří příslušníci této menšiny dosáhli úspěchů na poli populární hudby, literatury a sportu. Jeden z rozhovorů v praktické části této diplomové práce byl veden s příslušníkem finské menšiny.

Romská menšina

Historie a počet - Romové jsou roztroušeni po celé Evropě, severskými zeměmi nevyjímaje. Švédové je dříve označovali slovy „zigenare“ a „tattare“, ale tyto výrazy se dnes považují za hanlivé. První zmínky o Romech lze nalézt ve středověkých kronikách. V roce 1512 přišlo 30 romských rodin v čele se svým knížetem Antoniem. Tato skupina tvrdila, že přichází z „Malého Egypta“ (pozn. francouzské a španělské označení gitano také znamená Egyptan), některé prameny ale tvrdí, že Romové přišli ze Skotska, Řecka nebo z Maďarska. Ani jeden názor nelze zcela vyloučit, protože v té době Romové migrovali velmi často na dlouhé vzdálenosti. Romové byli mezi lety 1500 – 1600 ve Švédsku pronásledováni a zabíjeni, jejich ženy s dětmi pak vyhošťovány ze země. V některých částech země byly ale skupinky Romů uchráněny tomuto osudu a romštinou

muži mohli pracovat jako kováři nebo zahradníci. Ve válečných dobách okolo roku 1700 Romové vyráběli zbraně, sklo, prodávali koně a mnoho z nich také narukovalo do armády. Dobové záznamy je popisují jako dobré vojáky se smyslem pro humor. V té době se mnoho švédských romských rodů smísilo s finskými a norskými. V roce 1800 žilo ve Švédsku mnoho kočovných Romů a další tentokrát nekočovní tzv. Kalderašové se sem přestěhovali z východní Evropy. V letech 1900-1960 docházelo k ostrakizaci Kalderašů a kočovné rodiny byly nuceně usazeny a asimilovány do společnosti. Docházelo také k nedobrovolným sterilizacím. V 50. letech minulého století se do Švédska přistěhovala velká skupina asi 10 000 Romů z Finska, ti se dodnes vyznačují nošením tradičních oděvů, které vypadají jako středověké barevné šaty s korzetem a dlouhou sukní. Přibyli také Romové z bývalé Jugoslávie a dalších zemí. Je těžké odhadnout, kolik Romů v současnosti ve Švédsku nachází. Někteří uvádí svoji národnost jako švédskou nebo jinou, reálný počet se tedy pohybuje někde mezi 50-100 000 osob. Švédskou populaci Romů lze rozdělit do pěti skupin: finští (Kalé) Romové, švédští Kalderašové, potulní Romové, Kalderaši z jiných zemí a tzv. Arlové, tedy nově příchozí Romové z různých zemí (Hazell, 2011).

Sociální percepce a dvojjazyčnost – Romština tzv. romani chib patří, jak známo, do skupiny indických jazyků a švédštině je na hony vzdálená, většina Romů je tedy nucena ovládat oba jazyky, aby se v každodenním životě domluvila. Romština je oficiálně uznaným jazykem ve Švédsku, a je možné jej užívat například i ve školství, nebo poslouchat pořady v romštině na švédském rádiu (Sander, 1999, s 52-60).

Nezaměstnanost mezi švédskými Romy je extrémně vysoká, okolo 80%, což bohužel jejich popularitě u většinové populace nepřidá. Častá je tak drobná kriminalita, především krádeže. Romské ženy k tomuto někdy využívají velikosti tradičních oděvů a schovávají si zboží do spodnic sukní. I když mají právo na bezplatné vzdělání, základní školu nedokončí všichni a jen hrstka Romů pokračuje ve studiu na střední a poté vysoké škole. Při příležitosti současného 500. výročí Romů ve Švédsku schválila vláda program na podporu vzdělání a zaměstnanosti, na který vyčlenila celých 46 milionů švédských korun. Cílem programu je, aby současná a budoucí generace Romů dosáhly stejných možností jako většinové obyvatelstvo země (Griberg [online], 2013).

Židé

Historie a počet – Židovská historie ve Švédsku se započala v 16. století, ale písemné prameny ji zaznamenaly až v roce 1780, kdy se konal první oficiální židovský sjezd. Před tímto sjezdem se mohli stát plnohodnotnými švédskými občany jen po přestoupení ke křesťanské víře a pokřtění. Od roku 1873 bylo možné se oficiálně hlásit k židovské víře nebo konvertovat a také Židé nabyli plných občanských práv. Největšímu antisemitismu byli Židé ve Švédsku vystaveni ze strany nacistů ve 30. a 40. letech 20. století. Přesto v této zemi nedocházelo ke genocidě, spíše šlo o snahu „vědecky“ dokázat nadřazenost a podřazenost ras. Mnoho Židů z jiných zemí jako Norsko, Německo a Československo zde našlo úkryt a po válce se navrátili do své vlasti. Mezi poměrně nově přistěhované patří Židé z Polska a Maďarska, kteří přišli okolo roku 1970.

Židé jsou koncentrováni především na jihozápadě Švédského království okolo města Göteborg a menší skupina se usadila v Malmö. Jejich počet se v současnosti odhaduje okolo 20 000 osob a židovská víra se tak řadí na čtvrtou nejčastější ve Švédsku, po křesťanství, muslimské víře a buddhismu.

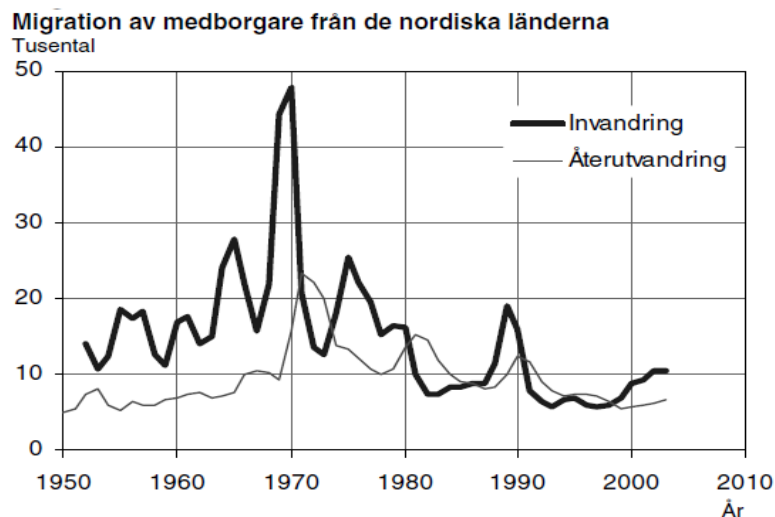
Sociální percepce a dvojjazyčnost – Ve Švédsku se Židé dělí na ty, kteří přišli ze západních zemí (Dánska, Německa a Nizozemí), mají vyšší vzdělání, postavení a plně se začlenili do společnosti a na Židy přistěhované z východních zemí, odkud přišli spíše chudší sociálně problematické vrstvy. Židé v této zemi mají své významné zástupce v umění, obchodě i politice. Židovská menšina hovoří dvěma jazyky, švédsky a jidiš. Problematická je v posledních letech situace v Malmö, kde žije mnoho muslimů, kteří otevřeně, především demonstracemi, vyjadřují nevoli k situaci na Izraelsko-Palestinské hranici. Paradoxně tak proti Židům nebrojí většinová společnost, ale jiná, také přistěhovaná menšina (Judiska församlingen [online], 2013).

Dánové a Norové

Historie a počet – Je logické, že ze sousedních skandinávských zemí přišlo do Švédska během společné historie mnoho obyvatel, kteří se bez potíží asimilovali. Největší počet osob migroval při válečných konfliktech a těsně po nich. Naposledy tomu bylo v průběhu a po 2. světové válce, kdy Švédsko trpělo až do roku 1970 nedostatkem

pracovních sil. V současnosti je Norů podle údajů z centrálního statistického úřadu ve Švédsku asi 45 000 a stejný počet se uvádí o Dáněch. Graf číslo 2 ukazuje příliv (tlustá čára) a odliv (tenká čára) ostatních skandinávských národností (tj. Norů, Dánů, Islandců, Finů a Faeřanů) do Švédska během posledních 60-ti let v tisících osob.

Graf č. 2: Migrace občanů nordických států do a ze Švédska

(Zdroj: Statistiska centralbyrån, dostupné z: www.scb.se)

Sociální percepce a dvojjazyčnost – Hodně Dánů žije, nebo jen pracuje v jižním Švédsku. Vždyť přejezd přes most Öresundsbro mezi Kodaní a Malmö trvá jen 30 minut. Místní dialekty jsou si také velmi podobné, a tak se Dánové bez potíží domluví. Čím severněji se ale přestěhují, tím méně jim Švédové rozumí, a tak se buď musí naučit švédsky, nebo používají angličtinu, kterou mají oba národy na perfektní úrovni.

Norové míří obvykle do příhraničních měst nebo do Stockholmu. V posledních letech také kupují ve velkém nemovitosti na Švédské straně hranice. Norský vztah ke Švédsku je na chlup stejný jako slovenský k Česku. Řeč je podobná, Norové sledují švédská média a rádi studují na vysokých školách ve Švédsku. Stejně jako my si i oni ze sebe navzájem utahují a vymýšlejí vtipy. Mnoho Norů ve Švédsku prorazilo na poli umění, například herečka Liv Ullman.

Ostatní menšiny

Turecká – příliv Turků do Švédska započal v 60. letech 20. století, tedy v době, kdy země potřebovala více pracovních sil. Po roce 1975 přicházeli křesťanské rodiny z Turecka a v posledních letech přibývá především rodinných příslušníků přistěhovaných rodin a také Kurdů, kteří jsou v domovině utlačováni. Švédský imigrační úřad uvádí v oficiálních statistikách počet mezi 15-25 000 etnických Turků (osob z Turecka, Balkánu a Kypru), skutečný počet osob s tureckým původem se ale pohybuje okolo 100 000. Nejvíce se jich usídlilo ve Stockholmu a v Malmö a zhruba 60% z nich má původ v oblasti Kulu v turecké Antálii. Příslušníci této menšiny hovoří turecky a švédsky a jejich asimilace je někdy složitá kvůli značné kulturní odlišnosti. Většina Turků vyznává islám a v minulosti se odehrálo na území Švédska několik vražd ze cti, všechny případy měly velkou mediální sledovanost a otevřely množství diskusí o lidských právech, rozdílnosti náboženství a také o nošení tradičních tureckých oděvů, které nejsou zatím nijak omezeny ani ve švédských školách. Tureckému silnému přízvuku se ve Švédsku přezdívá Rinkebysvenska nebo Rosengårdsvenska podle názvů předměstí, kde žije nejvíce příslušníků turecké menšiny. Turci obohatili švédskou gastronomii o kebab a jiné chutné pokrmy a mnoho z nich také v oblasti stravování pracuje. Od roku 1970 funguje Turecké sdružení ve Švédsku, které pořádá semináře, kulturní programy, volnočasové kroužky, podporuje programy pro děti, dospívající a ženy. Turecky psaný měsíčník Yeni Birlik má velkou prodejnost mezi příslušníky turecké menšiny (Migrationsverket [online], 2013).

Přistěhovalci z bývalé Jugoslávie – První větší vlna přistěhovalců přišla za prací do Švédska v 70. letech 20. století. Švédsko přijalo také velké množství osob z oblasti bývalé Jugoslávie žádajících o azyl v době války na Balkáně 1992-1996. Dnes se jejich počet pohybuje okolo 55 000 osob. Jsou mezi nimi křesťané i muslimové. Nejznámější švédský fotbalový hráč Zlatan Ibrahimovič má také kořeny v bývalé Jugoslávii. Chorvati, Bosenci a Srbové se nejvíce usadili okolo Malmö, kde lze dnes nalézt mnoho obchůdků s chorvatskými potravinami a také restaurace s jejich tradičními pokrmy. Dříve byli bývalí Jugoslávci spojováni s mafiánskými praktikami, dnes je situace klidnější a tato menšina se začlenila do společnosti (Migrationsverket [online], 2013).

Jak jsem již zmínila, ve Švédsku žije také mnoho osob ze Somálska, Etiopie, Iránu, Iráku, Afghánistánu a jiných zemí postižených válkou, hladomory a nepokoji. Jejich asimilace je problematická především kvůli nižší úrovni vzdělání a velké kulturní odlišnosti. Sdružují se především ve městech. Švédská vláda spravuje hned několik programů, které napomáhají těmto skupinám. Kurzy švédštiny jsou zdarma, mnohé instituce praktikují pozitivní diskriminaci, takže například u policie narazíte na rasově a národnostně smíšený kolektiv velmi často.

3.3 Druhy pobytů a získávání občanství

Švédské občanství lze získat několika způsoby – narozením, pokud je alespoň jeden z rodičů švédským občanem a pár nemusí být oddán, adoptí, sňatkem jednoho z rodičů se švédským občanem nebo žádostí, kterou lze mimochodem podat a sledovat průběh schválení i elektronicky na stránkách Migrationsverket.se. Držitelé povolení k dlouhodobému pobytu mají téměř stejná práva jako občané Švédského království s výjimkou, že nemohou volit ani být zvoleni. Nordické právo definuje přistěhovalce jako osobu, která žije na území království alespoň jeden rok. V roce 2001 nabyl platnosti zákon, který povoluje dvojí občanství. Usnadnil tak situaci mnoha rodičům, kteří se do Švédska přistěhovali a byli by rádi, kdyby jejich děti měli dvě občanství. Této novely využil i Patrik, se kterým jsem dělala rozhovor v praktické části diplomové práce. Jeho rodiče prchli z Československa do Švédska v roce 1968, Patrik po narození získal švédské občanství a později zažádal i o české, takže má dnes dvě. Švédské právo ovšem uvádí, že pouze držitel jednoho švédského občanství má bezvýhradní nárok na ochranu v zahraničí, čili se získáním dvou tuto ochranu nemůže nárokovat.

K 31. prosinci 2007 mělo 9 182 927 osob trvalý pobyt na švédském území, z těchto pak 480 000 lidí nemělo švédské občanství, celkově šlo o přistěhovalce ze 180 různých států. Ve světě žije dalších zhruba 400 000 osob se švédským občanstvím, kteří zvolili život v jiné zemi. Stát nemá právo občanství odebrat, ale občan se jej může dobrovolně vzdát. Žádost o získání švédského občanství se liší pro občany ostatních severovýchodních

států (to je nejjednodušší), občany pocházející ze zemí EU a pro ostatní státy.

Obecně platí tyto podmínky:

- ✓ dosažení věku 18 let,
- ✓ dodání průkazu totožnosti (pas nebo jiný identifikační dokument),
- ✓ dřívější povolení k pobytu,
- ✓ uchazeč žije na území Švédska určitou dobu (obvykle 5 let, ale regule se liší pro azylanty a politické uprchlíky),
- ✓ uchazeč žije spořádaným životem.

Za děti žádají jejich rodiče, u některých azylantů může být udělena výjimka ohledně věku, např. mladistvým, kteří uprchli do Švédska bez rodičů. Pokud osoba nemá průkaz totožnosti, je možná také identifikace některým z příbuzných. Zvláštní postup je praktikován pro osoby pocházející z Afghánistánu, Iráku, Kosova, Somálska, Eritreje a z Palestiny. Osoby, které se provdají nebo ožení se švédskými občany, registrovaní partneři nebo druh/družka, mohou podat žádost o občanství dříve, již po dvou letech, musí ovšem s partnerem také žít, pouhý dokument nestačí. Imigrační úřad si vyhrazuje právo prověřit uchazečovu minulost s pomocí policie a jiných institucí. Pokud se někdo dopustil deliktu nebo trestného činu, uvádí švédské právo čekací doby od odpykání trestu a zaplacení všech náhrad nařízených soudem (Migrationsverket [online], 2013). Nordické právo je velmi flexibilní a pokrývá téměř všechny možné varianty, pokud některá není písemně upravena, má úřad právo jednotlivě posoudit případ a adekvátně rozhodnout. Úřad má právo zamítnout žádost o občanství například také za nezaplacení daní, pokut nebo jiných pohledávek bankám, soukromým osobám apod. Všimněte si, že při žádosti o české občanství je nutná znalost češtiny, což švédský zákon nevyžaduje, také se žadatel není nucen vzdát svého dosavadního občanství a může si ponechat obě.

Shrnutí: Stejně, jako jsou v České republice v současnosti tendence k uznání národnosti Slezské a Moravské, snaží se obyvatelé jižní části Švédska – kraje Skåne (Scania) o uznání jejich jedinečnosti. Jako samostatná národnost zatím neuspěli. Zato má Švédsko velké množství jiných národností, některých altochonních (Romové, Finové, Sámové aj.), ale většinou přistěhovalců, kterých přišlo v posledních 40 letech obrovské množství především z Afriky, Blízkého východu a bývalé Jugoslávie.

Švédové se s přílivem imigrantů potýkají statečně a snaží se jim poskytnout maximum prostoru pro udržení vlastní identity a zároveň k začlenění do většinové společnosti. Povšimla jsem si, že ve Švédsku je tak automatické, že všichni umí i anglicky, norský a dánsky, že i v odborných knihách o lingvistice zásadně nepřekládají pasáže v těchto jazycích, zato z jiných řečí např. z francouzštiny ano. V českých knihách se nepřekládají snad jen úryvky ve slovenštině.

Mnohé národnostní menšiny jsou dány v obou zemích geograficky. V Česku tvoří tyto menšiny Slováci, Poláci a Němci, ve Švédsku pak Norové, Finové a Dánové. Situace a vzájemný vztah Čechů a Slováků by se dal plně přirovnat ke vztahu Švédů a Norů. Norové sledují švédská média, studují na univerzitách ve větších švédských městech a i jazyky jsou si vzájemně velmi podobné. Dánština je švédštině o trochu vzdálenější, přibližně jako polština češtině. Přistěhovalci z Dánska proto většinou míří jen do jižní části země.

V Česku i Švédsku je státem uznaná romská národnostní menšina. Je velice zajímavé je vzájemně porovnat. V Česku již Romové nenosí tradiční oděvy a nekočují, jako tomu je u části švédských Romů. Také statistika nezaměstnanosti se liší – v Česku se uvádí počty nezaměstnaných okolo 50% při celkovém počtu asi 250 000 Romů (Winkler, Mopo [online], 2012), ve Švédsku přibližně 80% ze zhruba 55 000 Romů. Je otázkou, co tento rozdíl způsobilo. Byla to snad nucená zaměstnanost za dob komunismu v Československu? Benevolentnější sociální systém a tolerantnost k jinému stylu života ve Švédsku? Úroveň vzdělání Romů je v obou zemích srovnatelná a vlády se snaží o jejich větší inkluzi v posledních letech.

4. Bilingvismus a multilingvismus

Angličtinu potřebuji, abych mohl jednat s filmovými producenty, francouzštinu, abych se domluvil s krásnými ženami a italštinu, když se ráno říznu při holení.

Vittorio De Sica

Z dřívějších kapitol je zřejmé, že lidí, mluvících mnoha jazyky, je v České republice i ve Švédském království mnoho a jejich počet má v posledních letech vzestupné tendence. Jde nejen o národnostní menšiny, ale i ekonomické imigranti a také smíšené rodiny, kde každý z rodičů má jinou národnost.

4.1 Bilingvní a multilingvní jedinci

Výraz bilingvní pochází z latinského bi – dva, dvojí a lingua – řeč, jazyk. Do češtiny se překládá nejčastěji výrazem dvojjazyčný. Názory na výklad slova bilingvní se velmi různí. Laik obvykle řekne, že bilingvní je osoba, které hovoří dokonale dvěma jazyky. Lze ale vůbec dokonalost měřit a v jakém smyslu? Řeč a slovní zásoba jedinců se velmi liší podle věku, povolání, koníčků, možností sociální interakce s dalšími lidmi a dalších faktorů. Například advokát, který dokonale ovládá právní výrazy v anglickém jazyce, se svým partnerem doma hovoří francouzsky. Ve francouzštině by měl potíže vyjádřit přesnou terminologii svého zaměstnání a stejně tak nedokáže popsat anglicky pravidla sportu, který provozuje se svojí rodinou. Je tedy tento člověk bilingvní?

E. Haugen popisuje bilingvnost tak, že mluvčí jednoho jazyka je schopen smysluplně hovořit i v jiném jazyce. W. F. Mackey chápe dvojjazyčnost jako střídavé užívání dvou nebo více jazyků jedním člověkem. F. Grosjean říká, že bilingvista není osobou složenou ze dvou monolingvistů, ale jedinečnou jazykovou konfigurací, čemuž by odpovídal výše uvedený příklad (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 39-40).

Podle daných definic ovšem není jasné, zda se za bilingvní označují pouze lidé s perfektní výslovností a gramatikou, nebo i jedinci, kteří používají více řečí denně, ale mohou mít drobný přízvuk nebo dělat menší gramatické chyby, protože se jazyky naučili například v pozdějším věku.

Je člověk hovořící denně třemi jazyky, které používá v práci a dokáže je navzájem tlumočit, přesto že má ve dvou přízvuk, protože se je naučil až v dospělosti, multilingvním jedincem? Může být stavěn například na úroveň dítěte, které vyrostlo na španělsko-francouzské hranici, a proto bez přízvuku hovoří dvěma jazyky? Existuje mnoho dospělých, kteří se přestěhovali za prací a náhle jsou nuceni používat nový jazyk denně v kontaktu s okolím. Jejich rodná řeč už jim zůstane jen pro kontakt s domovinou. Dále se samozřejmě s několika jazyky denně setkávají lidé různých povolání – učitelé jazyků, tlumočníci, lingvisté aj. Můžeme je označit za mnohojazyčné?

Je vidět, že po důkladném zvážení všech možných kombinací používání jazyků není definice dvojjazyčnosti a mnohojazyčnosti vůbec snadná, proto bych osobně ráda zůstala u tvrzení, že multilingvním je každý jedinec, který se dokáže plynule vyjádřit v běžných životních situacích v několika jazycích. Pokud se nad touto definicí zamyslíte, zjistíte, že takových jedinců je mnoho a s rostoucí úrovní vzdělání a migrací obyvatelstva jejich počet stále roste.

Bilingvismus lze dělit dle různých kritérií. Nejčastější je **třídění dle doby osvojení druhého jazyka**.

- Za **simultánního bilingvistu** označujeme jedince, kteří se dva jazyky učí v dětství zároveň.
- Pokud byl v dětství dominantní jen jeden jazyk a druhý se učí v pozdějším věku, hovoříme o **sekvenčním bilingvistu**. Dosažení dokonalosti ve více jazycích je spíše raritou. Obvykle se jazyky střídají a jedinec má v každém jinou slovní zásobu. Přechod z jednoho jazyka do druhého se označuje názvem code-switching tj. **střídání kódů**.

- Můžeme potkat i jedince, kteří nějakému jazyku rozumí, ale nedokážou se v něm vyjadřovat, pak hovoříme o **pasivním neboli receptivním bilingvistu**. Mnoho bilingvistů také ovládá psanou formu jen u jednoho z jazyků, protože formální vzdělání probíhalo ve druhém. Je pak na rodině, aby jedince v rozvoji schopnosti psaní a čtení podpořila.

Další možné rozdělení je dle **společenského statusu mluvčích**.

- K **elitářskému bilingvistu** patřila například ruská šlechta v 19. století, kde konvence vyžadovala ovládání ruštiny i francouzštiny.
- **Lidovým bilingvistem** je mnohojazyčnost buď vynucená situací při stěhování za prací, nebo ovlivněná historickými a geografickými skutečnostmi, například v blízkosti státních hranic.

V současnosti se rozdíl mezi elitářským a lidovým bilingvistem stírají, protože mnoho rodin z různých vrstev migruje z ekonomických důvodů po celém světě. Stěhují se chudí mexičtí dělníci do USA, stejně tak jako počítačový inženýři nebo lékaři do jiné země Evropské unie. Nesmíme zapomenout ani na studenty na výměnných pobytech nebo stěhující se střední třídu – vojáky, zdravotní sestry apod.

Kognitivní psychologové dříve dělili bilingvistus podle reprezentace sémantických jednotek při konfliktu jazykových systémů:

- **koordinovaný** (dva oddělené systémy vyjadřování u jednoho jedince),
- **složený** (jeden systém významů, ale dva oddělené systémy vyjadřování),
- **subordinovaný** (jeden systém významů, jeden dominantní a druhý podřízený systém vyjadřování).

Dnes se od tohoto dělení obvykle upouští, protože je považováno za příliš zjednodušující a velmi obtížně testovatelné. V padesátých a šedesátých letech 20. století ovšem mělo celosvětově značný vliv na chápání dvojjazyčnosti (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 57-68).

Bilingvismus můžeme dělit **dle doby vzniku**:

- Prvním druhem je **dvojjazyčnost nemluvnat**, kdy dítě receptivně vnímá a reaguje na dva různé jazyky v okolí. Bývá označován za nejefektivnější způsob k dosažení dokonalosti ve dvou jazycích, především díky dobré rytmicke a výslovnosti a faktu, že dítě danou situaci přijímá jako zcela přirozenou. Některé studie uvádí, že tento postup zapříčiňuje pozdější mluvení dětí, ale přesto jsou stále v normě kladené i na monolingvní děti. Pokud si uvědomíte, že si dětský mozek u bilingvistů musí osvojit mnohem více slovní zásoby a dva gramatické systémy, jsou jejich schopnosti obdivuhodné.
- **Dětský bilingvismus** se vyvíjí v raném věku, zhruba mezi 2 až 13 lety. Jedinec nejprve ovládá jen jeden jazyk a později k němu přidá další. Dětský mozek je velmi flexibilní a počet řečí je prakticky neomezen. Liší se pouze kvalitativní míra, do které se jednotliví lidé jsou schopni naučit jazyky. Někteří jedinci mají velkou slovní zásobu a jiní se obrazně nedostanou dále než za desátou lekci. Jsou známy případy dětí diplomatů, které se naučily v dětském věku několik jazyků, ale také jich po opětovném přestěhování zase většinu zapoměly. Pokud dítě ztratí kontakt s jazykem a není nuceno jej používat, slovní zásoba obvykle velmi rychle upadá. Osvojování si nového jazyka je u dětí úzce spjato s psychickým rozpoložením. Některé děti například se stěhování rodičů do jiné země nesouhlasí, nebo se cítí odtržené od svých kamarádů a proto je u nich nízká motivace, která může zapříčinit neúspěchy v jazyce a vzdělání vůbec.
- Lidé, kteří si osvojí další řeč až **v adolescentním věku nebo v dospělosti** obvykle nezískají tak dokonalý přízvuk a výslovnost jako děti, i když výjimky potvrzující pravidlo samozřejmě existují. Vyšší věk naopak poskytuje některé výhody oproti ranému dětství. Jedinec už umí číst a psát a proto může velkou část studia zvládnout sám, dále plně chápe svůj rodný jazyk a gramatická pravidla a může je proto snáze odvozovat a chápat (Ladberg, 2009, s. 24-50).

Dosud nebyl žádnou studií prokázán negativní vliv několika jazyků na mozek jedince, i když se o to několik autorů v historii pokoušelo. Spíše naopak, čím více jazyků znáš,

tolikrát si člověkem. Mnohojazyční jedinci chápou mnoho výrazů v různých kontextech a kulturách a to je obrovské plus. Obvykle se na vícejazyčnost dívají negativně paradoxně monolingvní lidé, a to i z řad pedagogů a lékařů. Pokud se ale zamyslíte, kolik lidí bere mnohojazyčnost za samozřejmou součást života – nám nejbližším příkladem mohou být národnostní menšiny, lidé žijící v pohraničních oblastech nebo Maďaři žijící na Slovensku, nevykazují tyto skupiny více psychických poruch než většinová populace.

4.2 Vícejazyčné rodiny

Každá rodina, které se mnohojazyčnost týká, volí nějakou taktiku učení jazyků. Ta se může v průběhu času měnit v závislosti na vnějších i vnitřních vlivech, rozrůstání rodiny, rozpadu rodiny, stěhování apod.

Edith Harding-Esch a Philip Riley (2008, s. 40-52). na základě dříve publikovaných studií, své mnohaleté praxe a kontaktu s mnoha bilingvními rodinami definovali pět různých druhů taktik mnohojazyčných rodin. V reálném světě jsou jejich variace a obměny téměř nekonečné. Může dojít například k jazykovému ovlivňování ještě jiným členem rodiny (prarodiči nebo jinými příbuznými) nebo domácnosti (au-pair, paní na úklid).

První typ – rodiče mluví různými jazyky a navzájem ovládají řeč partnera. Jazyk jednoho z nich je i jazykem komunity, kde žijí. Taktikou je, že každý rodič mluví s dítětem svojí řečí.

Druhý typ – rodiče mají odlišné mateřské jazyky a jeden z nich je i jazykem komunity. V domácnosti hovoří všichni členové nedominantním jazykem a dominantní řečí je dítě vystaveno mimo domov – ve škole, od kamarádů apod.

Třetí typ – podobá se druhému, s tím rozdílem, že oba rodiče mají stejný mateřský jazyk, kterým hovoří doma a nejde o jazyk komunity. Tuto řeč se dítě naučí mimo domov.

Čtvrtý typ – mateřské jazyky rodičů se liší a také jazyk komunity je jiný. V domácnosti hovoří každý rodič na dítě svojí řečí a komunita jej ovlivňuje třetím jazykem.

Pátý typ – jazyk rodičů i komunity je stejný, ale jeden z rodičů dítě vždy oslovuje v jiném jazyce, který není jeho mateřským.

V praktické části diplomové práce jsou uvedeny příklady těchto typů a na získaných informacích je vidět, jak je těžké vymezit jasné taktiky učení jazyků. Každá rodina je unikátní a mnohé prošly jistým vývojem v používání jazyků.

Asociace vícejazyčných dětí (Multilingual Children's Association [online], 2013) doporučuje tyto zásady pro mnohojazyčné rodiny a úspěšnou výchovu dětí:

- Rodiče se musí dohodnout, které jazyky a v jakých souvislostech budou v rodině používat. Někdy jeden z rodičů nerozumí rodnému jazyku druhého, a proto nechce, aby tímto jazykem mluvil s dítětem, když je rodina pohromadě. Častěji jsou to matky, které se z tohoto důvodu vzdávají vlastního jazyka.
- Důležitá je realističnost rodičů. Dítě potřebuje pro dobré ovládnutí jazyka jeho časté používání a kontakt s dospělými. Pokud rodina zvolí naráz čtyři a více jazyků, procvičování v nich nebude dostatečně frekventované a tak kvantita může být na úkor kvality. Dětský mozek zvládne více jazyků, ale dávkujte je postupně během let. Doporučuje se začít se dvěma jazyky a za pár let přidat další.
- Dodržování používání jazyků je pro dítě především v prvních letech života velmi důležité. Doporučuje se, aby si dítě ukotvilo jasný systém, například s maminkou hovoří jen česky, s tatínkem jen německy a s chůvou jen anglicky. Jistě, že rodiče mohou ovládat všechny tyto jazyky, ale pro naučení je lepší jejich jasné oddělování a nemíchání.
- Pokud rodina udržuje kontakty s jinými vícejazyčnými rodinami, může to pomoci k výměně informací, podpoře, pomoci a diskusi o problémech, které mají společné. K rozvoji vícejazyčnosti pomáhají také knihy, videonahrávky, audionahrávky, satelitní televize apod.

- Trpělivost je na místě. Učení více jazyků dítěti zabere logicky delší čas, proto by rodiče neměli spěchat, ale trpělivě děti opravovat a podporovat.

Mnohojazyčné rodiny rozhodně nejsou raritou a podobně vychovává děti i mnoho známých osobností současnosti, například herci Antonio Banderas (angličtina, španělština) a Johnny Depp (angličtina, francouzština), tenistka Steffi Graf (němčina, angličtina). Bilingvně byl vychován také významný fyzik Albert Einstein (němčina, italština), politička Madeleine Albright vyrůstala se třemi jazyky (čeština, angličtina, francouzština) a přední světový lingvista a filosof Noam Chomsky vyrůstal se dvěma jazyky (hebrejšтина, angličtina). Na inteligenci nikoho z těchto příkladů mnohojazyčnost nezanechala negativní následky, spíše přesně naopak. Otevřela jim cestu k lepší práci a novým obzorům (Multilingual Children's Association [online], 2013).

Pokud má dítě potíže naučit se více jazyků, obvykle se jedná o poruchu sluchu nebo o nervovou poruchu. Dříve se často stávalo, že dětské psychologové nedoporučovali rodičům vícejazyčnou výchovu vůbec, nebo tvrdili, že se si má dítě plně osvojit jeden jazyk a až poté začít se druhým. V posledních letech ale mnoho z nich změnilo názor a novými výzkumy se také potvrdilo, že se děti bez potíží mohou naučit od raného věku dva i více jazyků. Je zcela běžné a přirozené, že dítě nikdy nebude stoprocentně vyrovnaně bilingvní, od každého dospělého se totiž učí jiné slovní zásobě a v některých rodinách určitá témata probírají méně a jiná více. Je proto dobré postarat se, aby dítě bylo v kontaktu také s jinými dospělými a dětmi mluvícími stejnými jazyky. Často se stává, že k osvojení nějakého jazyka dítěti pomůže silná citová vazba, může to být například babička nebo učitel, kdo jej motivuje, aby ovládl řeč rychle a mohl si popovídat.

Mnoho rodičů, kteří v začátcích vzdají používání svého jazyka na úkor rodiny, později litují a také jejich dětem pak v dospělosti připadá trapné říkat, že mají například maďarského otce, ale maďarsky nedají dohromady ani větu. To už je obvykle pozdě a v dospělosti se jazyk učí mnohem pracněji, než by tomu bylo v dětství. Pokud rodiče mluví jedním jazykem doma s dětmi, ale jazyk komunity je jiný, měli by se snažit jej alespoň částečně ovládnout. Je pravděpodobné, že dítě se bude ve školce nebo ve škole bavit jazykem komunity a když si přivede kamarády domů, je třeba, aby se s nimi

rodiče domluvili alespoň v základních každodenních tématech a dítě se za ně nemuselo stydět. Když je dětí v rodině více, obvykle se spolu po čase začnou bavit i doma jazykem, který používají ve škole. Je na rodičích, jak striktní budou v dodržování „domácího jazyka“ a jestli jej po čase rodinní příslušníci začnou míchat s jazykem komunity nebo je budou i nadále oddělovat.

Je častým jevem, že bilingvní děti tlumočí různým členům rodiny, například na rodinné oslavě překládá prarodičům, kteří jsou různých národností a navzájem neovládají svoje jazyky. Tlumočení děti obvykle těší a dává jim pocit důležitosti. V takovýchto situacích si často reálně uvědomí, že jsou odlišní a umí něco navíc oproti ostatním. Dobrým příkladem je Arjun v praktické části, který překládá běžně svojí české a indické babičce.

Děti mohou domácí jazyk používat i v situacích, kdy chtějí rodičům něco soukromého sdělit před ostatními. Někdy se naopak za svojí odlišnost na veřejnosti stydí a nelíbí se jim, když s nimi rodiče mluví před kamarády domácím jazykem. Záleží na osobnosti každého dítěte, jak se k věci postaví a také na celkové výchově v rodině. Někteří rodiče se hrdě hlásí ke své kultuře a jiní by ji rádi ze svého života vymazali a žili už jen životem nové komunity. V některých oblastech je také dvojjazyčnost přijímána samozřejmě, jako například na jižním Slovensku, odkud pochází Michael z prvního rozhovoru v praktické části, pak dítě nemá zábrany mluvit různými jazyky. Pokud je ale dítě jediné široko daleko, kdo mluví dvěma jazyky, obvykle v dětství tuto odlišnost přijímá s hořkostí a přeje si být stejný jako ostatní děti, tedy monolingvní.

V rodinách, kde má každý rodič vlastní jazyk a jen jeden z nich je jazykem komunity je důležité dítěti umožnit přístup k jiným dospělým, kteří mluví jen „slabším“ jazykem, jinak hrozí značná omezenost slovní zásoby. Také se může stát, že jednu z řečí dítě umí jen pasivně, tedy rozumí jí, ale odpovídá v jiném jazyce. Tento příklad je dobře vidět v praktické části diplomové práce, kde francouzský otec vychovává svoji dceru s českou matkou v České republice. Sám cítí, že jeho dcera rozumí dobře, ale má tendence odpovídat česky. Po deseti letech v Česku také cítí, že jeho francouzština je omezenější a neobsahuje nejnovější výrazy. Když jedou do Francie za příbuznými nebo na dovolenou, dceřina řeč se rozvine a je nucená se dorozumět, protože její francouzská babička jednoduše česky neumí.

Pro dvoj- a vícejazyčné rodiny neexistuje manuál, který by fungoval pro všechny, každá rodina si musí najít svoji cestu, hlavně je důležité děti nenutit a brát věci přirozeně. Je důležité, hodně komunikovat a dětem se věnovat, v jaké řeči k tomu bude docházet je na rodičích. Nejpřirozeněji se obvykle cítí ve své mateřštině, kterou mají spojenou s emocemi. Mluvit na dítě řečí, kterou se člověk naučil později, je pro většinu lidí těžké a cítí se svázáni. Když jsou děti unavené, je dobré je nechat mluvit v řeči, kterou si samy zvolí.

4.3 Mnohojazyčné společnosti

Za bilingvní lze označovat jedince, ale i celé společnosti. V bilingvní společnosti je komunikace prováděna ve dvou jazycích. Může se zde ale nacházet i větší počet monolingvních lidí, pokud ovládají jeden z daných jazyků. K tomu, aby si dva jedinci rozuměli, jedna z řečí postačí. Stejně tak je možné, aby bilingvní jedinec žil v převážně monolingvní společnosti (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 40).

Monolingvní země

Česká společnost je považována za monolingvní tj. jednojazyčnou. Oficiálním jazykem je u nás čeština. Na úřadech je přípustné používat ještě slovenštinu. Vzhledem k vysoké podobnosti těchto dvou slovanských jazyků, společné historii České a Slovenské republiky a relativně nízkému 2% zastoupení slovenské národnosti i nás, neovlivňuje tento fakt, dle mého názoru, monolingvnost naší země.

Dalším státem, který se často uvádí jako zářný příklad monolingvní společnosti, je Francie. Řeč je zde regulována systémem školství a institucemi jako např. Academie Francaise, která se stará o čistotu francouzštiny a také vymýšlení slov a názvů pro předměty a stavy, které jsou nové, aby se eliminovalo přenášení anglických a jiných výrazů do francouzštiny. Při hlubším pohledu do historie ale zjistíme, že používání jednotné „pařížské“ francouzštiny se zavedlo až po Velké francouzské revoluci roku 1789 a i dnes žijí na území Francie lidé, kteří hovoří nebo alespoň pasivně rozumí

baskičtině, bretonštině, alsasštině, katalánštině, korsičtině, vlámštině a jiným jazykům a dialektům. Nesmíme zapomínat ani na velké množství imigrantů ze severní Afriky a jiných zemí. Celkově se tedy odhaduje, že Francie má v současnosti okolo 20% bilingvního obyvatelstva. Do monolingvních zemí se dále řadí Japonsko a Německo, kde je oficiální jazyk zároveň řečí většiny obyvatel a Indonésie s Tanzanií, které byla uměle zavedena tzv. lingua franca (viz také kapitola 5.1, Harding-Esch, Riley, 2008, s. 46-49).

Multilingvní země

Pro lepší představu můžeme Českou republiku a Francii porovnat například s Indií, Belgií nebo Švýcarskem a snadněji si uvědomíme, že právě v těchto zemích je běžné používání několika jazyků vedle sebe, jak oficiálně, tak v každodenním životě. V mnoha afrických státech dokonce hovoří většina populace třemi a více jazyky. Existuje mnoho zemí, které jsou jakýmsi středem. V Kanadě jsou oficiálně povoleny dva úřední jazyky – angličtina a francouzština, přesto velká část populace ovládá jen jeden z nich. Je tedy možné potkat monolingvní jedince v multilingvních společnostech a opačně. Lingvista W. F. Mackey poznamenal, že ve skutečnosti paradoxně žije ve dvojjazyčných zemích méně bilingvistů než v jednojazyčných státech. Je to způsobeno tím, že dvojjazyčné státy nebyly založeny pro šíření bilingvismu, ale pro možnost užívání více jazyků na daném území (Tokuhama-Espinosa, 2001, s. 26).

Evropa je na jazyky kupodivu poměrně chudá. Uvádí se, že se v ní užívá jen asi 239 jazyků, což činí 3,5% celkového počtu na světě. Když si uvědomíme, jaký počet států v Evropě existuje a že stejný počet řečí, tedy okolo 240, je používán i v Austrálii, ovšem s jediným úředním jazykem - angličtinou, čísla nás ohromí ještě více. Další srovnání je možné s Indií, kde se využívá až 1652 řečí. Je otázkou, jakým způsobem došlo ke sčítání jazyků v Indii a kde si výzkumníci vytyčili přesnou hranici mezi pouhým nářečím a samostatným jazykem, přesto můžeme s jistotou říci, že v Indii je obrovské množství lidí mluvících hned několika jazyky. Zatímco západní země pojali k výuce řeči přístup spíše lakonický a považují různost za ztrátu času, hlavně, když ovládáte některý z dominantních jazyků, Indové považují mnohojazyčnost za ctnost

hodnou následování. Většina obyvatel ovládá místní jazyk komunity, poté hindí – tedy indický dominantní jazyk, aby se mohli domluvit po celé zemi a také angličtinu, kterou považují za nadnárodní jazyk otvírající cestu k lepšímu pracovnímu uplatnění (Norrby, Håkansson, 2008, s. 47-49). Tato politika třech řečí se úspěšně praktikuje už od koloniálních dob a nejsou žádnou výjimkou lidé, kteří denně s lehkostí přeskakují mezi čtyřmi až pěti jazyky. Nelze také opomenout fakt, že mnoho indických jazyků nemá psanou formu, přesto se předávají dál v ústní formě z generace na generaci.

Tabulka níže ukazuje zajímavé srovnání počtu dvou a vícejazyčných dětí v některých velkých evropských městech. Dotazníky byly rozdány dětem ve věku 4 až 17 let. Všimněte si vysokého počtu dvoujazyčných dětí v Bruselu. Toto číslo mohl ovlivnit fakt, že dotazníky putovaly převážně do vlámských škol a také tím, že Brusel je oficiálně bilingvním městem. Ve všech uvedených státech byla mezi pěti nejpoužívanějšími domácími jazyky (tj. jazyky odlišnými od řeči komunity) zastoupena angličtina. Dále se vysoko umístila arabština, turečtina a francouzština. Mnoho dotazovaných dětí pocházelo z rodin, kde oba rodiče pocházeli z daného státu, ale pro radost a někdy i motivaci v učení, mluvili doma na své dítě někdy anglicky. Tento fenomén je častý ve skandinávských zemích, kde angličtinu ovládá většina populace ve všech věkových kategoriích.

Tabulka č. 2: Počet bilingvních dětí ve velkých evropských městech v roce 2004

Město	Počet jazyků	Počet zkoumaných osob	Počet lidí mluvících doma druhým jazykem
Brusel	54	10 300	82%
Madrid	56	30 000	10%
Lyon	66	11 650	54%
Göteborg	75	21 300	36%
Haag	88	41 600	46%
Hamburg	90	46 000	35%

(Zdroj: Norrby, Håkansson, 2008, s. 49, výzkum Extra a Yagmura)

Můžeme jen hádat, jaké závěry by se daly vyvodit při podobném výzkumu v českých městech, přesto se domnívám, že počet bilingvních dětí rod od roku roste, ruku v ruce s počtem smíšených manželství a počtem lidí v produktivním věku, kteří pracují v zahraničí. Nejnovější průzkumy uvádí, že okolo 54% obyvatel Evropské unie dokáže konverzovat ve druhém jazyce, 25% ve dvou dalších jazycích kromě svého mateřského a 10% dokonce v dalších třech řečech. Nejlepších výsledků dosáhlo Lucembursko, dále Nizozemí, Švédsko a Slovinsko. Nejméně lidí ovládajících dvě a více řečí je v Anglii, což asi nepřekvapí. Česko se umístilo uprostřed žebříčku. Polovina Čechů tvrdí, že se dokáže domluvit v druhém jazyce (Český rozhlas - zprávy [online], 2013) Jak přesně dochází k osvojení jazyka či jazyků popisuje další kapitola.

Shrnutí: Bilingvismus a multilingvismus je rozšířený jak na úrovni osob, tak i rodin a celých společností. Lidé, kteří ovládají několik jazyků, se mohou dělit podle doby osvojení jazyka, sociální skupiny, dobrovolnosti, s jakou se jazyk naučili a mnoha dalších kritérií. Každá společnost má k mnohojazyčnosti jiný přístup – na západě se prosazuje dominance anglického jazyka, který je tzv. lingua franca naší doby, zatímco v Africe a některých asijských zemí je snaha o zachování a rozvoj lokálních jazyků. Mnohojazyčné rodiny volí různé taktiky v užívání a učení jazyka, může jít o spojení konkrétní osoby s jazykem nebo prostředí s jazykem. Verzí mnohojazyčných rodin je nepočítaně, může jít o situaci, kdy oba rodiče hovoří jiným jazykem a společnost třetím, nebo je jeden z jazyků rodičů i jazykem společnosti atd. Při výchově dětí je důležité klást důraz na častou komunikaci, ale v jaké řeči bude probíhat je už na samotných rodinných příslušnících, dítěti více jazyků prospívá a rozvíjí jeho kognitivní schopnosti.

5. Vývoj řeči

Je třeba dvou let, než se naučíme mluvit. A šedesáti, než se naučíme mlčet.

Ernest Hemingway

Jazyk je velmi dynamický a v průběhu života se mění u všech jedinců. Denně se učíme a zapomínáme slova, upravujeme si jazyk podle svých potřeb. Stačí si uvědomit, jak zjednodušeně hovoří malé děti, jaká moderní slova používají často dospívající a jak naši slovní zásobu poznamená profese, ve které pracujeme. Lze zapomenout i celou řeč, kterou jsme si dříve osvojili, pokud ji dostatečně dlouho aktivně nevyužíváme a stejně tak si můžeme osvojit nové jazyky. Mozek je v tomto ohledu úchvatný a velmi přizpůsobivý stroj.

5.1 Jazyk

Dokážeme však přesně definovat, co přesně je jazyk? Často jsou hranice mezi jazykem a nářečím velmi diskutabilní a ani lingvisté se na definicích neshodnou. Existují nářečí, která jsou na hony vzdálená takzvané spisovné mluvě a naopak oficiální jazyky jako například srbština a chorvatština, které mají veliké množství shodných výrazů, a tak můžeme polemizovat o tom, zdali je ovládnutí obou dvou považováno za bilingvismus. Samotná spisovná mluva je vlastně také druhem dialektu, který obvykle používaly historicky v dané zemi vyšší vrstvy, učenci nebo obyvatelé hlavního města.

Na světě se používá asi 6000 jazyků v celkem 230 zemích (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 46). Společenský statut je s jazyky spojován mnohdy více, než si uvědomujeme. Ruku na srdce, my sami v České republice jinak pohlížíme na rodilé mluvčí ukrajinštiny a angličtiny, protože si jejich jazyky spojujeme s národní identitou nebo určitou sociální

skupinou. Stejně tomu tak je například v USA, kde se lidé hovořící španělsky řadí k chudším vrstvám, povětšinou k imigrantům z Mexika.

Lingua franca je označení dominantní řeči dané oblasti tj. jazyka, který používá nejvlivnější vrstva obyvatelstva, politikové a obchodníci mezi sebou. Především v zemích s mnoha různými národnostními skupinami je společná řeč nutností. Například v Tanzánii, Ugandě a Keni je svahilština lingua franca. V mnoha afrických zemích není výjimkou, že obyvatelstvo hovoří třemi různými jazyky a tak je lingua franca nutností pro společný obchod a politiku. Lingua franca se v Evropě v průběhu času dosti měnila. Ve starověku byla dominantní řečtina, poté ve Středověku latina. Na konci Středověku a v Novověku nastoupila francouzština. Celosvětově v posledních desetiletích převládá jako společný obchodní a politický jazyk angličtina, na některých kontinentech jsou ale ještě další silné jazyky, které slouží k dorozumívání několika sousedících národů (Ladberg, 2009, s. 17).

Zajímavé je zamyšlení nad tím, že přibližně 1 miliarda lidí hovoří čínsky (mandarínsky), což je značná část obyvatel Země. Čínština je linguou francou Dálného východu (Číny, Japonska, Koree a Vietnamu). Kdo ví, zdali se s rozvojem čínské produkce nerozšíří i do jiných zemí. Stejně tak spolu s přistěhovalci do Evropy přichází arabština, která je linguou francou muslimských zemí. Roku 1887 se pokusil Ludvík Lazar Zamenhof vytvořit umělý jazyk esperanto, který by byl snadno naučitelný a rozšířil by se mezinárodně. Esperanto je směsí slov ze západoevropských jazyků, ale gramatika vykazuje znaky asijských a slovanských jazyků. Esperanto nedosáhlo zakladatelových ambicí o častém užívání, dnes je spíše řečí jakéhosi mezinárodního klubu esperanta a některé organizace jej používají jako jeden z úředních jazyků (Vondoušek [online], 2013).

Jazykovědci tvrdí, že neexistují jazyky primitivní, zásadně lehčí než jiné nebo jazyky bez gramatických pravidel. Bez nich bychom totiž nebyli schopni si jazyk vůbec osvojit a předat jej další generaci. Řeč je často spojována s identitou člověka. Otřepané rčení „Čím více jazyků znáš, tolikrát si člověkem“ tak dostává reálnou dimenzi. Slovo identita pochází z latinského „idem“, které můžeme do češtiny přeložit jako totožnost nebo jednoznačné označení nějakého objektu. Během života si vytváříme a měníme

svoji identitu a s ní se mění i jazyk nebo jazyky, které používáme. Stejná osoba může mít v sociálním kontextu zároveň několik identit. Může být například Češkou, matkou, manželkou, lékařkou a hráčkou na hudební nástroj. Každé z těchto rolí bude přizpůsobovat svoji řeč, intonaci a slovní zásobu a někdy i vybírat z více různých jazyků, přesto zůstává stejnou jedinečnou osobností. V mnoha jazycích se liší různé výrazy a způsob vyjadřování a proto bilingvní a multiligvní lidé dokážou nahlížet na věci z více úhlů pohledu (Håkansson, 2003, s. 29-30).

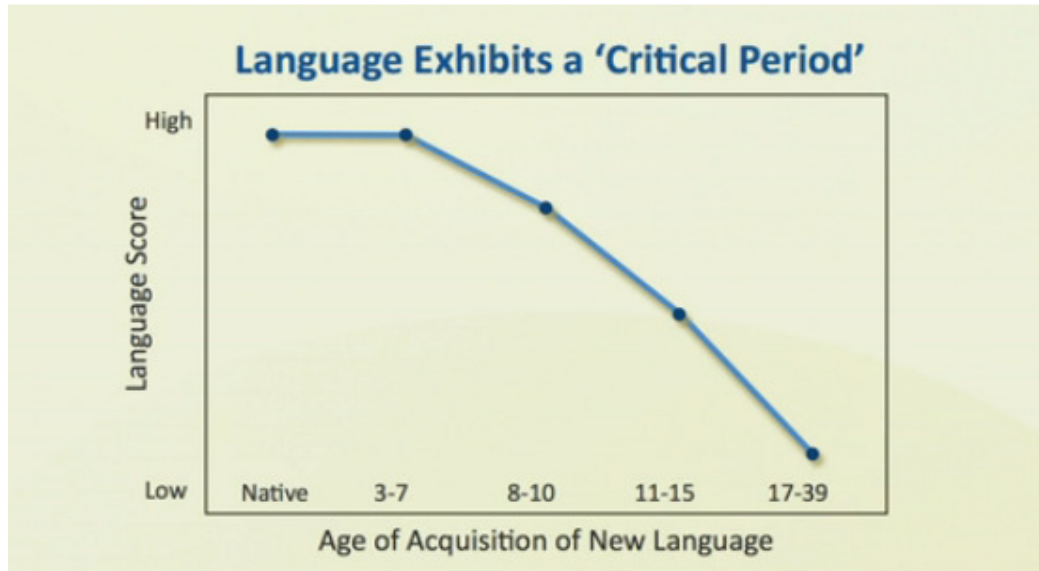
5.2 Vývoj řeči u dětí

Vědecké výzkumy potvrdily, že děti vnímají hlasy a zvuky již v prenatálním období. Zhruba od poloviny těhotenství dokážou odlišit rytmus hlasu a melodii řeči. Stejně tak během prvních měsíců života dítě aktivně vnímá, jak daná řeč zní, proto je důležité na dítě mluvit a případně čekat na fyzickou odezvu nebo potvrzení, jakým mohou být úsměv, stisknutí prstu a podobně. Kojenec si musí řeč nejprve „naposlouchat“, aby ji posléze mohl začít aktivně používat. I dospělí při učení jazyků nejprve rozumí nové řeči a poté se jí učí aktivně používat, systém je tedy podobný.

Byly provedeny moderní testy, aby se zjistilo, v jakém věku si dítě osvojuje melodii řeči a jak ovlivňuje více řečí schopnost je používat. Neurobioložka Patricia Kuhl se svým týmem sledovala dětský mozek s pomocí přístrojů, když bylo dítě vystaveno různým jazykům. Předně zjistila, že je nutný kontakt s lidskou bytostí pro to, aby se jedinec naučil řeč. Bylo dokázáno, že když na dítě mluví člověk, aktivuje se nejen jeho řečové centrum, ale i jiné části mozku spojené se sociální interakcí. Televize nebo rádio nepostačí, dítěti při nich chybí právě ona sociální část. Kuhl zaznamenala, že schopnost rozeznávat nové zvuky a vytvářet si z nich „statistiky řeči“ tj. četnost používání zvuků a melodie řeči, je nejvyšší u dětí do jednoho roku, poté prudce klesá, proto je nesmírně důležité na dítě mluvit už od narození. Pokud rodiče hovoří různými jazyky, oba by měli na dítě mluvit, aby si kojenec zaznamenal nejvíce používané zvuky a zapamatoval si je. V období do 1 roku děti mohou bez potíží přijmout hned několik souborů zvuků.

Jak ukazuje graf níže Kuhl na mnoha testech ukázala, že schopnost naučit se řeč plynule bez přízvuku se snižuje zhruba po 7. roce věku, od 7 do 15 let je ještě částečně možná a poté flexibilita mozku v oblasti řeči strmě klesá (přednáška [dostupná online], 2010).

Graf č. 3: Náslech jazyka - ‚Kritické období‘

(Zdroj: Kuhl, přednáška The linguistic genius of babies [online], 2010)

Lékař a logoped Olle Kjellin také uvádí, že schopnost náslechu správné melodie řeči je nejvyšší u kojenců od narození do jednoho roku věku. Z tohoto důvodu doporučuje, aby dítě přišlo do styku s více jazyky co nejdříve. Pokud se dítě doma setkává jen s jedním jazykem a další přibude až dvou nebo třech letech ve školce, má první řeč už značný náskok, tuto formu Kjellin nepovažuje za simultánní bilingvismus. Věk od narození do tří let je podle něj pro náslech a vývoj řeči za naprosto klíčový (2002, s. 65-78).

Spojení jazyka a sociální stránky života potvrzuje i profesorka Vágnerová. Uvádí, že řeč i nonverbální komunikace je výsledkem sociální interakce a učení a jsou navzájem neoddelitelné. Šance naučit se v raném věku řeč pouze náslechem z televize nebo rádia je tedy mizivá (2007, s. 275).

Česká logopedka Dana Kutálková tvrdí, že si všechny děti na zeměkouli broukají stejným způsobem a vydávají při tom stejné zvuky (2005, s.10). V zahraničních

publikacích se ovšem dovíme jiné informace. V knize od Gunilly Ladberg stojí, že broukání obvykle začíná okolo čtvrtého měsíce věku dítěte. Že jsou zvuk a melodie řeči důležité uvádí na průzkumech ve švédských jeslích, kde vychovatelky uvedly, že děti íránských rodičů si broukají zcela jinak než děti švédských rodičů. Íránské děti ve věku osmi měsíců vydávají více hrdelní zvuky, jaké se nachází v perštině (2009, s. 58). Autorky se rozcházejí i v nejčastějším prvním slově, které přichází okolo jednoho roku věku dítěte. Kutálková tvrdí, že jím „máma“ obvykle není. Ladberg popisuje, že většina kojenců nejnázve vydá hlásky *m* a *a*, z tohoto důvodu existuje slovo máma téměř ve všech jazycích světa a bývá často prvním srozumitelným slovem dítěte.

S prvními slovy dítě i více reaguje na mluvenou řeč. Může se tak stát, že jej požádáme o nějakou hračku a batole ji přinese. Dítě ještě celou akci nekomentuje plně slovy, ale chápe, o co bylo požádáno, což označujeme jako pasivní znalost jazyka. Pokud dítě nereaguje a ještě neřeklo žádné smysluplné slovo zhruba do 1,5 roku, je na místě se svěřit do rukou lékařů a udělat případná vyšetření sluchu. Věk je zde uváděn jen orientačně, protože každý jedinec se vyvíjí jiným tempem. Vývoj řeči značně ovlivňuje fakt, zdali je jedinec spíše introvert nebo extrovert. Introvertní děti déle pasivně řeč poslouchají a až si jsou jisté, začínají mluvit. Extrovertní děti chodí cestou pokusu – omylu nebo papouškují věty dospělých ve svém okolí (Harding-Esch, Riley, 2008, s. 62-70).

Mezi prvním a třetím rokem života je pak vývoj řeči velmi dynamický. Nejprve jsou tvořeny jen dvouslovné věty s nepřesným obsahem. Například slovo „haf“ může označovat nejprve všechna zvířata, poté dítě pochopí, že jde jen o psy (Kutálková, 2005, s. 11-12). Děti mají rády citoslovce a zvuky zvířat, proto je vhodné je podpořit například leporely nebo hračkami. Zpěv, rýmovačky a říkanky také urychlují vývoj jazyka.

Zásadní roli v rozvoji řeči mají hry a interakce s jinými jedinci. Hrou si děti rozšiřují slovní zásobu o různých věcech, povoláních, lépe chápou abstraktní pojmy a učí se sociálnímu kontaktu a používání jazyka. Dospělí jim slouží především jako zdroj správné gramatiky a nové slovní zásoby. Měli by je chválit a povzbuzovat ve vyjadřování a poskytovat dostatek podmětů a času na popovídání. Citové pouto je

pro osvojení řeči nesmírně důležité. Ne nadarmo je řeč považována za nutnou součást socializace. Pokud na dítě mluví nějaká milovaná osoba jinou řečí, dítě se ji bude chtít naučit také, aby se osobě přiblížilo. Čtení pohádek nebo jejich vypravování před spaním má také velice kladný vliv na rozvoj dětské řeči.

Při nástupu do školy by průměrné monolingvní dítě mělo receptivně rozumět asi 10.000 slovům, aktivně jich ovšem umí ovládat mnohem méně a rozdíly jsou také značné mezi jednotlivými dětmi. Ti, kterým se rodina věnuje, dosahují mnohem lepších výsledků. S každým rokem ve škole pak u jedince přibývá nových výrazů a slovní zásoba se kontinuálně rozšiřuje. K porozumění používají lidé zadní stranu mozku a k mluvení přední, proto je možné, aby se i hluší lidé naučili mluvit (i když výslovnost bude značně poznamenána faktem, že zvuky nemohli řádně vnímat) a němí mohou poslouchat. Tato centra nejsou na jednom místě, a proto eventuální poškození jednoho ovlivňuje druhé jen do velmi omezené míry.

Neoddělitelnou součástí řeči je mimika a gestika. Mnoho slov běžně, aniž bychom si to uvědomovali, doprovází nějaký pohyb. V některých jazycích jsou tyto pohyby výraznější, například v italštině, romštině a arabštině, v jiných velmi mírné. Různá gesta mají také rozličné významy napříč kontinenty, proto se lehce stane, že někdo, kdo si osvojil řeč pouze ve škole bez kontaktu s přirozeným okolím, se dopustí faux-pas. Znalost kulturního kontextu, gest a reálií je důležitá pro plné využití jazyka v kontaktu s rodilými mluvčími.

Čeština nemá výrazný rytmus slov, zní velmi ploše a jednotvárně a hlasem klesáme obvykle jen na konci věty. České děti mívají nejmenší potíže s hláskami tvořenými rty - *m, p, b*, následují *t, d, n, a, i*. Zrádné jsou sykavky *c, s, z, š, č* a po třetím roce děti zdolávají nejtěžší *l, r, ř* (Kutálková, 2005, s. 35-40). Česká gramatika je záludná skloňováním a časováním a naopak jednoduchá v pouhých třech časech, což je v porovnání s některými jinými jazyky opravdový luxus (například angličtina má časů minimálně 11). V běžné mluvě používáme tykání i vykání. V češtině je možné bez potíží ve větě vynechat podmět a máme také volnější větnou strukturu, kde není mnohdy chybou přehodit podmět se slovesem nebo příslovečnou určení místa a času. Věta „Byl jsi včera doma?“ nebo „A doma jsi včera byl?“ dává úplně stejný smysl.

Švédština má rytmus a intonaci výraznou a mnohdy zcela mění význam slov a celých vět. Důraz na některá písmena je nedílnou součástí výuky řeči a každé slovo má svoji specifickou melodii. Může se vám lehce stát, že místo *sklenice* řeknete *zmrzlina* (glas – glass) a mnoho jiných, často humorných, nedorozumění. Švédské děti začínají s řečí stejně jako české – nejlépe jim ze začátku jdou hlásky *m, p, b, t, d, n, a, i*, ale potíže jim mohou dělat specifické zvuky pro severské jazyky jako *sju, sk* (*výslovnost se liší v různých regionech Švédska*) a dále hlásky *ö, å, ä* (Ladberg, 2009, s. 59). Písmena *i, e, ö, y* mění výslovnost samohlásek *k, g*, stojících ve slově před nimi. Tvář - „kind“ se tedy vysloví jako „schuind“. Švédština, tak jako většina germánských jazyků, má pevně daný slovosled a podmět ve větě nelze vynechat. Téměř všem, kromě vysoce postavených osob, se od roku 1960 tyká, i při setkání se zcela cizími lidmi či například rodiči přátel. Časů švédština používá šest.

V obou jazycích se děti perou s některými nelogickými prvky, jako mohou být například silná slovesa s úplně jinou formou minulého času, který snad ani nevypadá jako podobné slovo, užívání negativa až za slovesem („sover inte“ – nespí), dále může mást jiné skloňování ženského, středního a mužského rodu (neříkáme: „Půjdem za babičkou a dědečkou“, což si mnohdy menší děti špatně, ale vlastně zcela logickou formou, odvodí).

Ve všech světových jazycích prochází děti stejnými fázemi vývoje řeči:

Nejprve dítě vydává jen jakési skřeky, poté je pojí ve slabiky, velmi častými jsou *ma, ba, pa, de* a podobně. Z těchto slabik dále dítě staví jednoduchá slova jako *mama, dede*, která se postupem času rozvíjí ve složitější výrazy a po ovládnutí slov je dítě začne skládat do vět. Je dokázáno, že pro naučení nového slova je nutné jej zopakovat asi šedesátkrát, proto děti často mluví sami pro sebe, s hračkami, nebo komentují, co právě dělají. Zprvu je gramatika chatrná a jde o věty holé, později už dokáže smysluplně vyjádřit myšlenku i souvětím.

Pro ovládnutí řeči se musí děti i dospělí naučit všechny součásti jazyka (Ladberg, 2009, s. 33-39):

- ✓ Výslovnost (jednotlivých hlásek, celých slov a vět)
- ✓ Gramatiku (skloňování, časování, druhy slov)
- ✓ Slovní zásobu
- ✓ Zautomatizovanou řeč (porozumění i mluva jsou plynulé a dostatečně rychlé)
- ✓ Pragmatickou kompetenci (tj. jak se jazyk reálně používá, jak vyprávět příběhy, vtipy, tvořit otázky, žádat o něco apod.)
- ✓ Čtení a psaní

Výslovnost a melodie řeči se liší v každém jazyce nebo i nářečí. V některých je velmi důležitá, v jiných méně. Gramatiku si lidé osvojují posloucháním a vlastním tréninkem, tedy cestou pokusu a omylu. Automatizace řeči nám pomáhá v rychlém porozumění hovoru a případné reakci. Pokud vám složení jedné věty trvá dlouho, hovor se obvykle dávno ubere zcela jiným směrem a tak se do něj jen těžko zapojíte. Zamyslete se také, jak těžko se soustředí na obsah sdělení, když nějaká osoba mluví velice pomalu. U některých jedinců mohou být veliké rozdíly v množství slov, kterým pasivně rozumí a těch, které dokáže aktivně používat. Sociální a kulturní kontext pak ovlivňuje pragmatickou kompetenci, tedy schopnost jazyk vhodně použít v dané situaci v doprovodu shodných gest a mimiky. Například Asiaté se často usmívají v situacích, které Evropanovi vůbec neprijdou směšné, a proto dojde snadno k nedorozumění. V češtině je běžné cizím lidem vykat, ale tak tomu zdaleka není ve všech jazycích. Menší děti často svojí upřímností a nedostatkem sociálních kompetencí dospělé odzbrojí. Ještě nerozumí tomu, že se na ulici neukazuje na cizí lidi a neřká se o nich, že jsou tlustí. Některá témata jsou tabu v určitých kulturách a vychovaný člověk o nich na veřejnosti nemluví, jinde je společnost velmi benevolentní. Poslední, ale ne nepostradatelnou součástí jazyka je umět v něm číst a psát, ne všechny jazyky ovšem mají psanou formu.

5.3 Učení jazyka u dospělých

Dospělí jedinci mají v rukávu jak výhody, tak nevýhody. Jejich flexibilita mozku co se týče schopnosti naučit se správně a přesně nové zvuky je již omezena, ale zato mají výhodu logického chápání gramatiky ve svých předchozích jazycích. Obecně platí, že čím více jazyků ovládáte, tím snazší je osvojit si další, protože již zažitá různá gramatická pravidla mohou být blízká těm v nové řeči a také spousta slov si je v různých jazycích podobná. Mnoho výrazů pochází z latinských základů, některá anglická slova vychází z francouzských atd. Čím více jazyků ovládáte, tím je váš mozek pružnější a zvyklý myslet v různých souvislostech. Je poměrně běžné, že lidé mluvící jen jedním jazykem považují za těžké naučit se cizí řeč. Ti, kteří jich ovládají několik, s radostí přijmou další.

Mnoho dospělých bývá nuceno k učení dalšího jazyka z ekonomických důvodů, možnosti získání lepšího pracovního místa nebo proto, že se dobrovolně či z nutnosti přestěhují ze své rodné země. Uprchlíci obvykle nemají na výběr, pokud se chtějí v novém bydlišti uchytit, musí, co nejdříve ovládnout jazyk. Čím dříve to zvládnou, tím lepší práci obvykle dostanou.

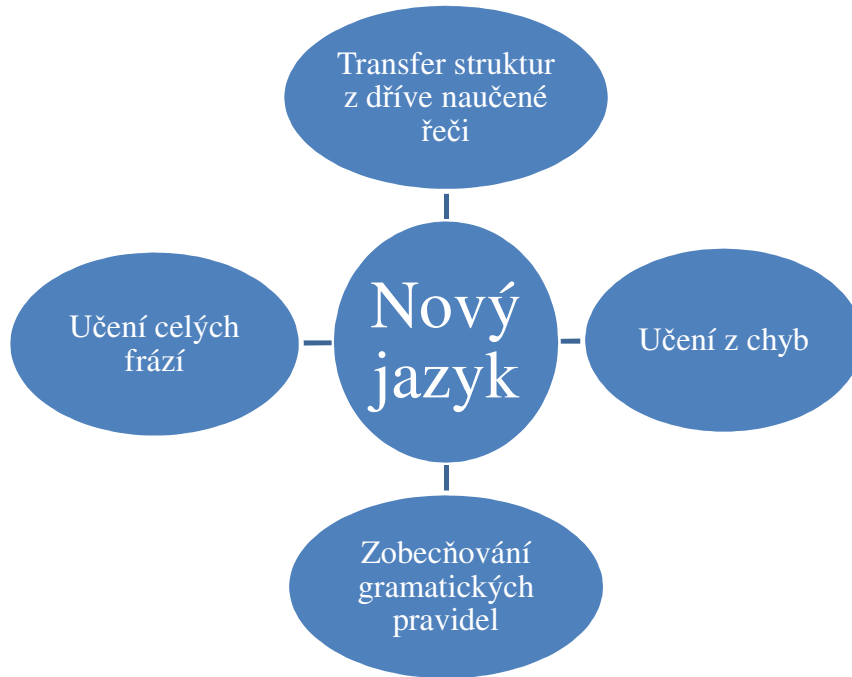
Vědci začali s podrobným zkoumáním, jak se člověk učí nový jazyk, v padesátých letech 20. století a vzniklo hned několik teorií. Některé se přiklání k tomu, že v nové řeči bychom se měli soustředit na gramatiku. Neustálý výklad gramatických struktur a dril nových slov ovšem nemá vždy kladné účinky. Člověk sice obstojí u testů z gramatiky, ale reálně nedokáže dobře v daném jazyce reagovat a hlavně neumí v něm volně přemýšlet a brát složení vět automaticky a s lehkostí. To, že se slova naučil „papouškovat“ mu nedá dostatečný prostor pro jejich logické užití. Často také dochází k tomu, že si žáci gramatické struktury smíchají a spletou a poté je používají zcela nesprávně.

Americký filosof a lingvista **Noam Chomsky** přinesl se svojí generativní teorií naprosto nové světlo do oblasti lingvistiky. Tvrdí, že člověk se rodí s jakousi vrozenou gramatikou, do které poté zapadne téměř každý jazyk (Chomsky's e-books [online])

1968-1975). Chomského teorie velmi ovlivnily učitele jazyků po celém světě. Zjistilo se, že pokud učitel nastaví jen o málo vyšší úroveň jazyka než tu, na které se žák nachází, učení jde rychle i bez vysvětlování gramatiky. Když nad touto teorií popřemýšlíte, najednou zjistíte, že přesně tímto způsobem jste se jazyk učili v dětství, nikdo vám nedával gramatické lekce, ale vaše okolí uzpůsobilo svoje vyjadřování blíže vaší úrovni a postupně ji zvyšovalo. Učitelé se tedy začali více soustředit na fráze, procvičování a komunikaci místo drilu slovíček a časování, které často k jakémusi „zažití a zautomatizování“ jazyka nevedlo.

Osobně na základě vlastních zkušeností s učením jazyků se přikláním ke kombinaci obou hlavních teorií. Německý jazyk jsem se učila klasicky pilováním gramatiky 10 let a zdaleka v této řeči nemluví tak dobře jako ve švédštině, kterou jsem se naučila během necelého roku nápodobou, vytvářením vět, které mi poté okolí komentovalo nebo opravovalo, sledováním médií, čtením a posléze výukou ve škole. Důležité je podotknout, že moje úroveň motivace byla u všech jazyků jiná. K němčině, pro kterou jsem neměla reálné využití v ČR, byla téměř nulová, motivace ke švédštině, kterou jsem ve zcela švédském prostředí potřebovala, byla obrovská, angličtinu mi velmi zpříjemnila skvělá učitelka, které mi ukázala její časté využití a tím mě motivovala přesto, že jsem se jazyk učila v Česku. V současnosti některé z jazyků sama vyučuji, mám tedy i zkušenosti z druhé strany barikády. Za efektivní považuji učení od rodilých mluvčích nebo učitelů s vysokou úrovní jazyka, kteří jej ale dokážou přizpůsobit žákovi a jen částečným vysvětlováním gramatiky. Důraz by měl být kladen na mluvení, motivaci, hravém používání řeči, zpívání, čtení zajímavých článků, dopisováním si s někým v zahraničí a podobně. Gramatiku ale rozhodně zcela neodsuzuji, neboť znám mnoho jedinců, kteří se naučili cizí jazyk v zahraničí pouhým odposloucháváním bez návštěvy školského zařízení a neumí v něm pořádně psát a neustále opakují stejné chyby. Bez gramatiky a odborného pedagogického vedení jaksi „zamrznete“ na jedné úrovni a jazyk se dál nerozvine. Pro svoje účely se pak jedinec dorozumí, ale jazyk nepostačí například pro studium v zahraničí nebo pro odbornější projev v zaměstnání.

W. Nemser sepsal několik typických procesů, ke kterým dochází při učení dalšího jazyka do několika základních bodů (1971, s. 115-123):

Zkoumáním učení jazyka bylo také dokázáno, že studenti k logice nové řeči přistupují v zásadě několika způsoby. Někteří volí intuici, tedy jak dané slovo zní nebo vypadá a podle toho zvolí jeho použití. Další skupina studentů se upíná k naučeným paradigmátům (např. přehlíká si v duchu - he, she, it is). Třetí skupinou jsou studenti, kteří používají gramatické termíny a mají je tak naučené, že nad nimi nepřemýšlí, ale reflexně je uplatňují. Průměrná doba, za jakou se dospělý jedinec naučí nový jazyk, je 2 roky, ale ještě mnohem déle trvá, než pronikne plně do chápání jazyka. U dětí trvá učení jazyka kratší dobu – 1-2 roky s tím rozdílem, že už v jazyce rovnou přemýšlí a nepotřebují si dále překládat.

Jak jsem již zmínila, při učení nové řeči je alfou a omegou **motivace**. Děti se většinou více jazyků učí, protože jsou k tomu nuceny okolím, u dospělých hraje roli faktor dobrovolnosti. Dospělí také přemýšlí dále než děti, více využívají logiku. Pokud k nové řeči přistoupíme jako k nenaučitelné, je vysoká pravděpodobnost, že ji také nikdy pořádně neovládeme a učení po čase vzdáme. Ovšem když nechybí motivace a vůle je

možné se naučit mnoho nových jazyků na velmi dobré úrovni i v dospělém věku. Otevřená mysl je zde tedy na místě.

Přízvuk je hlavním problémem při učení jazyka v dospělosti. Je způsoben menší flexibilitou některých částí mozku a sluchových orgánů (viz kapitola 5.2) Vzpomeňme si například na herečku Chantal Poulain, o které mnoho Čechů říká, že na to, jak zde žije dlouho, má silný přízvuk. Ovšem ruku na srdce, kdo z oněch kritiků ovládá cizí jazyk na úrovni Paulainy češtiny? Mnoho Čechů, kteří emigrovali do zahraničí i po letech nemluví čistě v jiné řeči a zároveň pobyt v cizině často poznamená jejich češtinu.

Přízvuku se v dospělosti jen těžko zbavíme, většinou pomáhá pedagogické vedení, ale má v různých řečech i vtipná pojmenování. Češi například říkají své tvrdé výslovnosti v angličtině „czenglish“, slovenskému přízvuku „čechoslovenština“, Norové turecký přízvuk označují za „kebabnorsk“, Švédové arabskému přízvuku „jallasvensk“ (pozn. Jalla, jalla! znamená v arabštině Honem, honem!). Jde vidět, že s nadsázkou a humorem, se dají zvládnout i vysoké cíle a osvojit si nové jazyky. V posledních letech probíhají diskuse o přízvuku a jeho spojení s hudebním sluchem. Přišlo se na to, že jedinci s dobrým hudebním sluchem dokážou lépe zachytit a reprodukovat melodii a zvuky v novém jazyce.

Po podrobné analýze různých studií došli švédští jazykovědci k názoru, že učení druhého jazyka u dospělých prochází následujícími pěti fázemi (Norrby, Håkansson, 2008, s. 82-94):

- Nejprve se jedinec naučí jen samostatná slova bez gramatických pravidel a snaží se s pomocí gest dorozumět. Jako příklad nám může posloužit situace, kdy chce vysvětlit pravidla fotbalu někomu jinému: „Já...tady...ty...tam...míč“
- Ve druhé fázi se již snaží zapojit gramatiku a skloňování, ale daří se mu to pouze u několika jednotlivých slov. Na našem příkladě by tato fáze zněla asi takto: „Já běží...běhal..hm...běžel..? Ty přijít tam a běžel s velký míčou. Potom budeš jít od tady.“

- Ve třetí fázi se již propojí gramatické časy a jedinec chápe části věty jako spojení a také fakt, že se slova navzájem ovlivňují. Používá většinou jednoduché věty nebo souvětí bez vedlejších vět, jen s větami hlavními. Např.: „Já stál a ty běžet budeš s velkým modrý míčem. Potom budeš jít odtud.“
- Pro čtvrtou je specifické, že už jedinec chápe vzájemné ovlivňování slov, především sloves navzájem a také přídavných jmen s podstatnými. Dokáže lépe skloňovat slova a určovat rod, ale ještě má potíže se slovosledem a to především u vedlejších vět. Např.: „Já jsem stál a ty běžel, protože ten velkým modrý míč daleko byl.“
- V poslední páté fázi je gramatika a slovní zásoba již na velmi vysoké úrovni a jen občas se jedinec zadrhne nebo udělá drobnou chybu. Celkově jde ale projevu bez potíží rozumět. Např.: „Já stojím a ty kopneš do velkým modrý míč a dáš gól, protože nikdo nebyl tam v brána.“

Odchytky od těchto fází jsou samozřejmě možné v různých jazycích, protože v každém se gramatika částečně liší. Také záleží, jaký měl jedinec rodný jazyk, protože jsou časté tendence přenášet gramatická pravidla do nové řeči.

5.4 Rozdílnosti mezi monolingvními a bilingvními jedinci

Počet jazyků, který je lidský mozek schopen ovládnout, dosud nebyl konkrétně vyčíslen. Počet jazyků je však více otázkou času než kapacity mozku. V běžném životě nemáme obvykle čas učit se nová slovíčka nepřetržitě, protože se musíme soustředit i na jiné předměty ve škole a později na práci. V Guinnessově knize rekordů je zaznamenán Američan George Schmidt, který údajně mluví plynule 30 jazyky a dalším 36 rozumí. Cestovatel Richard Burton, který žil v 19. století, hovořil 25 jazyky (Harding-Esch., Riley, 2008, s. 170). Současný překladatel Evropské komise pan Ioannis Ikonoumou ovládá 32 jazyků a dalším 16 rozumí. Mnoho jiných pracovníků orgánů Evropské unie

ovládá tři až čtyři jazyky (Evropská komise – jazyky [online], 2013). Znalosti lidstva obecně se od roku rozšiřují a hranice dříve nemožného se posouvají.

I mentálně retardované děti se mohou naučit více jazyků, rozdíl je pouze v tom, že jejich úroveň nebude tak vysoká jako u zdravých jedinců. Zato lidé s autismem a Aspergerovým syndromem mají výuku řeči velmi omezenou kvůli špatnému chápání sociálních souvislostí (Ladberg, 2009, s. 50).

Ovládnutí více jazyků samo o sobě nezvyšuje ani nesnižuje inteligenci. Častou metodologickou chybou v testování inteligenčních schopností bilingvistů je to, že testy jsou prováděny ve slabším z jazyků. Pokud tedy budeme testovat česky dítě, které celý svůj předškolní věk trávilo v převážně romském prostředí, pravděpodobně nám vyjde velmi nízký výsledek, protože dítě česky nedokáže vyjádřit všechny své znalosti. Vhodnějšími a přesnějšími se ukázaly být neverbální testy např. s obrázky, logickými úkoly apod. Výzkumy v posledních letech ukázaly, že bilingvnost přispívá k rozvoji kognitivních funkcí a mnohojazyčné děti mají lepší schopnosti při řešení problémů, což je způsobeno tím, že více jazyků jim poskytuje různé formy myšlení a jsou zvyklé mezi nimi přirozeně přepínat. Také chápou, že stejnou věc jde vyjádřit mnoha různými způsoby. Při porovnání jednojazyčných a dvojjazyčných dětí se ukázalo, že bilingvní jedinci mají lepší paměť na různé pojmy, protože jejich mozek byl v tomto směru trénován od raného věku (Norrby, Håkansson, 2008, s. 58).

U jedinců, kteří hovoří dvěma nebo více jazyky, může, ale nemusí, docházet k různým jevům jejich míšení a ovlivňování. Mnoho lidí přenáší jeden výraz do druhé řeči, někdy jej i upraví nebo skloňuje podle druhého jazyka. Situace může mít mnoho příčin, někdy k němu dochází nevědomky, někdy kvůli podobnosti výrazů nebo například proto, že jedinec dané slovo v druhém jazyce nezná. Tomuto jevu se říká interference a může k ní docházet i na úrovni gramatiky. Například dítě mluvící česky a anglicky může mít tendence v nadužívání osobních zájmen v češtině, protože anglická konstrukce věty téměř nedovoluje vynechat podmět. Interference slovosledu bývá poměrně běžným jevem a uslyšíte ji občas například i u tlumočnicků, kteří rychle simultánně překládají. Záměrně ji využívají také učitelé jazyků u začínajících studentů, kteří de facto diktují česky gramaticky nesprávné věty (např. nadužívají zájmena on, ona), aby byl překlad

snadnější a mohli poukázat na rozdíly mezi jazyky. Interference u bilingvistů často ukazuje na dominanci jednoho z jazyků. Pokud řeči u jedince nejsou na zcela stejné úrovni, což je spíše výjimkou, ovlivňuje dominantní jazyk slabší řeč.

Volterra a Taeschner v roce 1978 popsali třífázový model vývoje simultánně bilingvních dětí (Harding-Esch, Riley, 2008, s 74-80):

1. Během počínající fáze, od narození do zhruba dvou let, si dítě vytvoří jeden lexikální systém se slovy obou jazyků. Synonyma v různých jazycích zatím nepáruje a ještě zcela přesně nerozlišuje jemné rozdíly mezi podobnými výrazy. Někdy dítě ze dvou výrazů pro stejnou věc vytvoří vlastní spojený název např. „bitte-prosím“, „shot“ (chaud a hot tj. horký). V první fázi má dítě stejný přízvuk v obou jazycích.
2. Mezi druhým a pátým rokem se soubor slov rozdělí na dvě samostatné skupiny s tím, že pokud dítě nezná ekvivalent v druhé řeči, nebo se mu nějaké slovo těžko vyslovuje, mísí někdy slova z obou jazyků v jedné větě. Dítě v této fázi ještě zcela neodděluje gramatiku obou řečí, ale už dokáže simultánně překládat z jednoho jazyka do druhého.
3. Zhruba po pátém roce věku dítěte se oddělí nejen slovní zásoba, ale i gramatika na dvě skupiny. Dítě si začíná uvědomovat, že mluví různými jazyky s různými lidmi a dokáže toho využívat, např. když chce v přítomnosti kamarádů něco soukromého sdělit jednomu z rodičů.

Je důležité poznamenat, že tyto fáze jsou u každého jedince jinak dlouhé a jsou známy případy dětí, které nemísí řeči vůbec. Jazyk je velmi dynamická jednotka, proto může někdy u dítěte převládat jeden a za čas druhý. Někdy, zvláště po přestěhování do jiné země, se může zdát, že dítě jeden jazyk zcela zapomnělo. Pokud ale dostane dostatek podmětů, opět jej lze obnovit. Rodiče by se dočasným míšením pojmů neměli znepokojovat, protože s věkem vymizí. Celkově můžeme říci, že vývoj jazyka monolingvistů a bilingvistů si je velice podobný. Při hodnocení bilingvistů se ale bohužel většina lidí dopouští fatální chyby, kdy očekávají, že jedinec bude spojením dvou monolingvistů, tak tomu ale obvykle není. I jednojazyční lidé mají často značné

mezery ve slovní zásobě u různých témat. Nemůžeme tedy očekávat, že bilingvista bude umět všechny existující pojmy v obou řečech.

Shrnutí: Každý jedinec nové řeči nejprve rozumí a až poté začíná mluvit. Učení jazyků se velmi liší podle věku a učení v dětství i v dospělosti mají jak výhody, tak nevýhody. Děti přijímají lépe tóny, intonaci a výslovnost, dospělí naopak gramatiku a logiku řeči. Říká se, že u dětí máme tendenci vnímat v jazyce více to, co umí (hlavně výslovnost) a u dospělých více to, co neumí (silný přízvuk a mnoho gramatických chyb působí rušivě). Je to podobné jako na pěveckých soutěžích, pokud někdo špatně intonuje, je jedno, že se naučil perfektně celý text písně, projev celkově nezní dobře. Jazyky lze mluvit na různých úrovních, což je ovlivněno jak intelektuálními předpoklady jedince, tak věkem, ve kterém si jazyk osvojil. Pro zvládnutí jazyka je nesmírně důležitá motivace, trénink a vůle. Děti se nový jazyk učí kratší dobu než dospělí a rovnou v něm dokážou přemýšlet nebo například počítat, což dospělým trvá déle. Nejnovější výzkumy ukázaly, že dokonalý přízvuk je možné se naučit jen v raném věku a s věkem tato schopnost slábne. Je také prokázáno, že jazyky, které se naučíme v nižším věku, dokáže mozek udržet i po zasažení například Alzheimerovou chorobou, ovšem pokud se osoba naučí novou řeč v padesáti letech, pravděpodobně při dementním onemocnění ztratí zcela schopnost jí mluvit a vrátí se ke svému mateřskému jazyku.

6. Využití sociální pedagogiky při integraci minorit

Průměrný učitel vypráví. Dobrý učitel vysvětluje. Výborný učitel ukazuje. Nejlepší učitel inspiruje.

W. A. Ward

Otázka zapojení minorit do většinové společnosti se stává stále aktuálnějším tématem. Evropská unie se snaží o podporu minorit, ale zapojit by se měly více i vlády jednotlivých států. V některých zemích se s tímto problémem vypořádali úspěšně a z nich bychom si v České republice rozhodně měli vzít příklad a rozvíjet spolupráci na mezinárodní úrovni. Sociální pedagogika jako obor může v oblasti zapojení minorit rozhodně pomoci, ať už v předškolních zařízeních, na základních školách, v pedagogicko-psychologických poradnách, ve státní správě (úřady, policie), ve vězeňství, v oblastech s vysokým počtem cizinců nebo příslušníků menšin atd. Pojďme porovnat některé zajímavé skutečnosti ze Švédska, České republiky a dalších zemí.

6.1 Ve školství

Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v posledních desetiletích se zavádí nové přístupy ve výuce jazyků. Moderní učebnice staví méně na gramatice a více na učení frází a používání jazyka. Čeština je gramaticky velmi složitý jazyk, proto může být pro cizince těžké jej ovládnout. Moderní učebnice češtiny pro cizince, které jsem měla možnost posoudit, více staví na praktickém využití jazyka, kdy studenty učí názvy jídel, jak nakupovat, barvy, čas, datum, učí popsat každodenní činnosti apod., což považuji za velmi pozitivní krok do budoucna. Výuka češtiny zdarma pro azylanty a cizince s krátkodobým nebo dlouhodobým pobytem v České republice by také mohla pomoci

k větší motivaci naučit se jazyk. Ve Švédsku je výuka švédštiny pro cizince s povolením pobytu a azylanty zcela zdarma.

Podpora jazyka by se měla odehrávat především na půdách školských zařízení. Hodiny češtiny navíc děti z minoritních skupin v mnoha případech velmi potřebují. Nejde jen o přistěhovalce, nemusíme chodit daleko a uvědomíme si, že i například pro romské děti je často čeština druhým jazykem a doma ji neuplatní, takže se potřebují jazyk naučit ve škole. Iniciativa Ministerstva školství ČR v posledních letech, aby romské děti absolvovaly minimálně jeden rok ve školce před nástupem do školy je krokem správným směrem. Děti tak zlepší svoji češtinu a zvyknou si na režim v kolektivu, který je zcela odlišný od jejich domácího prostředí. Učitelé by si měli také uvědomit, jak těžké pro dítě někdy je vyjádřit se v druhém jazyce. Dále není vhodné soudit úroveň češtiny cizinců s úrovní monolingvních dětí. Logicky stejných hodnot s největší pravděpodobností nedosáhnou. Učitelé by však skutečnost, že dítě ovládá více jazyků, měli brát jako dar a pozitivum. Jejich postoj k žákům z minoritních skupin ovlivňuje celkovou atmosféru ve třídě a potažmo ve škole. S podporou češtiny u těchto dětí je důležité také mluvit otevřeně o jejich kultuře, historii a zvycích, aby pochopily, že jsou přijímány i se svojí odlišností. Hrdost na vlastní původ by se školou měli podporovat také rodiče. Jejich spolupráce a přístup jsou často klíčové (Bartoňová, 2009, s. 90-107). I rodiče s nízkým vzděláním mohou pozitivním způsobem motivovat svoje děti, například: „Já jsem celý život uklízel, protože pořádně neumím mluvit ani psát zdejším jazykem, ale ty se uč, abys měl lepší život a práci, než já!“

Pokud dítě z minoritního prostředí nezvládá učivo v majoritním jazyce, je vhodné mu přidělit asistenta pedagoga nebo poskytnout hodiny češtiny navíc, popřípadě mu učivo vysvětlit v jeho jazyce. Praktické řešení je snazší, pokud se zapojí rodiče a dítěti dokážou pomoci v jeho rodném jazyce nebo pokud se sdruží více dětí z různých tříd či škol a pedagog, který hovoří jejich jazykem, jim poskytne doučování.

Slyšela jsem ve svém okolí o nesmyslném jednání učitelů, kteří trvali na tom, aby dvojjazyčné dítě v češtině a němčině chodilo na hodiny němčiny s ostatními žáky. Dítě v hodinách rušilo, opravovalo učitelku a celá situace nikam nevedla. Takovéto děti by jistě měly mít možnost volby výuky jiného jazyka např. angličtiny s jinou třídou. Také

je vhodné, aby v každé škole byl sociální pedagog nebo odborný poradce, na kterého se děti a jejich rodiče mohou v problematických situacích obrátit. Tato osoba by také měla mít povědomí o problematice mnohojazyčnosti a multikulturalismu.

Celkově je v Česku možnost výuky v jiných jazycích menší než v západních zemích. Například v Brně existuje několik anglických školek, ale základní škola s angličtinou není žádná. Některé se ohání rozšířenou výukou jazyků, která ale spočívá v několika málo hodinách jazyka navíc. Základní škola s výukou v polštině existuje na severní Moravě, s němčinou v Praze. Středních škol s rozšířenou výukou jazyků je více, existují anglická, německá, španělská, francouzská a další gymnázia, základních škol s výukou v češtině a jiném jazyce nebo jen v cizím jazyce je v současnosti nedostatek, přitom mnoho bilingvních, ale i jednojazyčných českých rodin by je uvítalo.

Osobně bych také ocenila více cizojazyčných přednášek na vysokých školách, a to především v angličtině, která je v současnosti bezpochyby mezinárodním jazykem ve vědě a výzkumu. Větší podpora výměnných pobytů (i krátkodobých) a rozšířená spolupráce s univerzitami v zahraničí může být velkou motivací ke zlepšení a užívání cizích jazyků.

Kromě výuky řeči je vhodná i otevřená diskuse o rasismu, diskriminaci a podobných tématech na základních a středních školách. Multikulturalita se nás v budoucnu bude týkat čím dál více, ať už s tím souhlasíme nebo ne. Děti budou mít možnost žít, studovat a pracovat v zahraničí a s tím jsou tyto otázky úzce spojeny. Měly by proto chápat odlišnosti různých kultur a náboženství, která se jistě dají podat velmi zábavnou formou, jako tomu například bylo v pokusu americké učitelky Jane Elliott, nazvaném „Brown eyes and blue eyes“ (1968-1970). Elliott děti ve třídě rozdělila podle barvy očí a jeden den jim sdělila, že hnědoocí lidé jsou mnohem chytřejší a krásnější, druhý den tvrzení obrátila a superlativy pěla na modrooké děti. Žákům rychle došlo, jak moc se jim dělení podle barvy očí nelíbí a že nejsou hloupější jen kvůli barvě duhovky. Tím pochopily, že dělit lidi podle barvy kůže je špatné.

Rozvoji řeči napomáhá i čtení pohádek ve školce a později i jiných knih ve škole. Knihy mohou být inspirací pro diskuse s dětmi. Je dobré, když stejný příběh děti slyší

několikrát. Jednojazyčné děti si v něm najdou zajímavé drobnosti a mnohojazyčným pomůže opakování pochopit celý příběh a získat větší slovní zásobu a nové obraty (Ladberg, 2009, s. 156).

Při hraní divadla a situačních scének, říkankách a písničkách se cvičením a podobných aktivitách si děti spojují výrazy s činnostmi a opět mají možnost rozšířit svoji slovní zásobu. Motorika je v mozku v blízkosti centra řeči a jsou propojeny. Je dokázáno, že u dětí s poruchami řeči trénink jemné motoriky přinesl značné zlepšení výslovnosti, čehož lze využít i při výchově a výuce mnohojazyčných dětí. Motorické schopnosti mohou být upevňovány také při výtvarné nebo jiné zájmové tvorbě (Tichá, 2001).

Mimoškolní aktivity a smysluplné využití volného času může dětem z minorit pomoci vyniknout, zlepšit si sebevědomí a být přijímáno vrstevníky. Při běžném vyučování se kvůli jazykové bariéře často cítí nesví, ale k mnoha sportům, tanci, hře na hudební nástroj nebo například k výtvarné činnosti velkou slovní zásobu nepotřebují, na řadu přijde jiná stránka jejich osobnosti.

České školství je stále ještě postaveno především na memorování dat. Bylo by dobré přidat více prostoru pro vyjádření dětí a jejich aktivity. Ve třídách s vícejazyčnými dětmi nebo žáky pocházejícími z jiných kultur by tak docházelo k častějším diskusím a většímu vzájemnému porozumění. I české monolingvní děti mají v posledních letech se smysluplným vyjadřováním značné potíže, této problematice by se tedy mělo věnovat více času. Pěknou formou vyprávění mohou být různá mluvní cvičení, popisování oblíbené postavy, zvířete, filmu apod.

6.2 V ostatních organizacích

S přílivem cizinců do naší země se ukazuje, že mnoho úředníků neovládá cizí jazyky nebo nejsou jejich vyjadřovací schopnosti na dostatečné úrovni. Složky státního aparátu jako jsou policie, celní správa, správa sociálního zabezpečení, úřady práce a soudy by

měli mít alespoň základní znalosti ve svých oborech, aby se mohli dorozumět s cizinci. Mnoho mých kamarádů cizinců osobně zažilo jazykovou bariéru i v takových institucích jako je cizinecká policie, což považuji za politováníhodné.

Také internetové stránky českých institucí by měly poskytovat alespoň základní informace ve světových jazycích a ukazatele v institucích jako jsou cizinecká policie, nemocnice nebo velvyslanectví je vhodné uvádět vícejazyčně. I my sami oceníme, když na dovolené například v Řecku budou nápisy na úřadech a v nemocnicích dvojjazyčně, řecky a anglicky a my se tak budeme schopni zorientovat.

Základní jazyková gramotnost je jistě vhodná i u lékařů. Najít anglicky nebo německy hovořícího specialistu je i ve velkých českých městech často nadlidský výkon a osobě jsem musela několikrát svým spolupracovníkům u lékaře tlumočit. Je možné, že lékaři, kteří jazyk ovládali dobře, odešli za vyššími výdělky do zahraničí. Jakási slušnost naučit se česky, pokud zde chtějí cizinci žít, je na místě, ale zpočátku pobytu je k dorozumění někdy nutné používat mezinárodně rozšířené jazyky. Znalost kulturních odlišností je jistě také u lékařů vhodná. V některých kulturách je například nepřípustné, aby ženu vyšetřoval cizí muž, u asijských pacientů se často o operaci radí celá rodina atd. Zařazení přednášek na tato témata na lékařských fakultách by mohlo být prvním krokem k nápravě situace a přípravě na budoucnost v multikulturní společnosti.

Oceňuji snahy dopravních podniků ve větších městech uvádět nápisy na světelných tabulích v autobusech a tramvajích česky, anglicky a německy. Jsou to právě velká města, kde žije nejvíce přistěhovalců a která navštěvuje mnoho cizinců. Pokud si Češi přejí zvýšit cestovní ruch, je nutné návštěvníkům vyjít vstříc. Větší otevřenost a ochota pomoci by neškodila ani v hotelových a restauračních zařízeních. Mnoha cizincům nevádí, když číšník neovládá jejich jazyk, pokud se s úsměvem snaží dorozumět, situace je mnohem snazší. Jídelní lístek a nabídka služeb ve více jazycích by měla měli být samozřejmostí.

Různé mezinárodní programy spolupráce již dříve ukázaly nové možnosti například v dopravě. Více mezinárodních linek, především do okolních států může pomoci k přilákání cizinců do Česka a naopak možnosti Čechů pracovat v zahraničí. Vhodné

jsou také kulturní programy, například různé hudební festivaly, kde vystupují účinkující z více zemí, vícejazyčné divadelní festivaly, výtvarné happeningy, filmové festivaly atd.

6.3 Příklady integrace v zahraničí

Ve Švédsku již několik desítek let úspěšně probíhá program „Modersmålstöd“ – v překladu „podpora mateřského jazyka“. Je založen na myšlence, že děti, které dobře ovládají svůj rodný jazyk, také lépe zvládají švédštinu a potažmo ostatní předměty ve škole. Dlouholetým výzkumem se přišlo na to, že přistěhovalci nemají pro pracovní vytížení dostatek času a jejich děti pak zaostávají za ostatními ve škole. Také je dokázáno, že pro správný rozvoj jazyků dítě potřebuje více vjemů a osob, od každé přejímá trochu jinou slovní zásobu a obraty. Vláda v programu platí mnoho rodilých mluvčích různých jazyků, kteří mají za úkol chodit do školek, škol a domů k vytipovaným rodinám, které s tím souhlasí a s dětmi si povídají v jejich rodné řeči. Jde tedy o jakési konverzační hodiny. Mnoha dětem přistěhovalců tato podpora pomohla také v přijímání svojí kulturní odlišnosti. V učitelích vidí svůj vzor. Program nabízí i rozšířenou výuku švédštiny pro rodiny, kde jsou oba rodiče cizinci. Podobná iniciativa by jistě nebyla na škodu ani v naší zemi.

S výukou a motivací k učení dalších jazyků by mohla pomoci česká média, která by například mohla vysílat více pořadů v originálním znění (televize, rádio) nebo tisknout články v jiných jazycích. Bylo dokázáno, že v zemích, kde se dabuje jen velmi malé procento filmů (např. v Nizozemí, Norsku, Švédsku), je úroveň cizích jazyků obyvatelstva vysoká. Už od raného věku slyšeli děti správnou výslovnost a sledování oblíbených pořadů je motivovalo k učení jazyků, aby mohli porozumět svým hrdinům. Otevřenější diskuse o různých kulturách v médiích by byla také vhodná.

Ve švédských školkách a jeslích s velkým počtem dětí mluvících jiným jazykem měli učitelé a děti dříve potíže s pochopením se navzájem. Napadlo je využít fotografie, které poskytli rodiče dětí a rozvěšet je po třídách. Děti uviděly něco známého a jim

příjemného a začali na fotografie ukazovat a snažit se je popsat. Učitelé tak měli možnost jejich řeč korigovat a poskytnout jim švédskou slovní zásobu k viděnému. Takto je možno použít i jiné druhy fotografií, obrázků, sošek nebo hraček (Ladberg, 2009, s. 161).

Na anglických stránkách Language lizard ([online], 2012) najdeme mnoho zajímavých typů pro učitele, kteří mají vícejazyčné děti ve třídě. Doporučuje se, aby si učitel předem zjistil, kolik vícejazyčných dětí bude mít ve třídě, jakými jazyky hovoří a z jakých zemí pochází. Učitel by se měl snažit mít pozitivní a otevřený přístup k různým kulturám, ale zbytečně děti neodlišovat nebo na ně nepoukazovat. Pomoci mohou také dvoujazyčné knihy nebo kalendáře s vyznačením svátků různých kultur a náboženství. Při dalším hledání jsem našla celou sekci dvojjazyčných knih např. ve vydavatelství Albatros, která obsahuje kombinace češtiny s angličtinou, němčinou, ruštinou, italštinou, španělštinou a francouzštinou. Takovéto knihy zajisté mohou pomoci ve výuce jak českého jazyka pro cizince, tak cizího jazyka pro Čechy.

V Maďarsku, Španělsku, Řecku a Irsku byly zavedeny programy multikulturní výchovy a také zvláštní romští asistenti učitele, kteří mají za úkol pomoci romským dětem na půdách základních škol. Ještě v roce 1960 dokončilo základní školní docházku jen 25% Romů v Maďarsku, zbylí do školy nechodili většinou vůbec. V 90. letech 20. století již byla situace mnohem lepší, většina mladých Romů dokončila základní vzdělání a 50% z nich pokračovalo ve vzdělávání na střední škole. Důraz je také v Maďarsku kladen na větší zastoupení romských dětí v mateřských školkách a běžných základních školách, omezit segregované vzdělávání těchto dětí, podporovat jejich studium na učilištích a středních školách, rozvinout trénink učitelů pro omezení diskriminace a předsudků. Situaci napomáhá i snížení počtu žáků ve třídách, kde jsou zastoupeny minority nebo žáci se speciálními požadavky. Pokud má škola více než 8 žáků se zvláštními požadavky má nárok na osobu speciálního pedagoga. Vhodným řešením jsou také individuální plány studia, upuštění od známkování některých předmětů a doplňkové vyučování pro znevýhodněné žáky. Romské etnikum má velké problémy se zvládnutím maďarského jazyka také proto, že v romštině rodiny obvykle nečtou, neposlouchají média a úroveň romštiny se v jednotlivých rodinách velmi liší,

dochází tak k jazykové deprivaci již v prvním mateřském jazyce, děti tak nemají pevný základ, o který by se opřely při studiu druhého jazyka – maďarštiny (Bartoňová, 2009, s. 113-114).

O inkluzi minorit se snaží i rakouské školství. Zavedli několik dvojjazyčných programů a škol jako např. německo-chorvatskou a německo-maďarskou. Romům jsou nabízeny jazykové kurzy, je snaha rozvinout psanou romštinu a romsky mluvící asistenty dochází do některých škol. Otázka zařazení všech Romů do běžného školství je podle rakouských výzkumů diskutabilní, protože se ukázalo, že individuálnější přístup ve zvláštních školách těmto žákům svědčí (Bartoňová, 2009, s. 118-119).

Shrnutí: Integrace a přístup k žákům z minorit v našem školství se v posledních letech mění. Srovnáním příkladů ze zahraničí jsem se snažila ukázat možnou budoucí cestu a některé úspěšné programy, které pomohli k inkluzi minoritních skupin. Výuka ve dvou jazycích, hraní scének, podpora volnočasových aktivit, multikulturní výchova, pomoc pedagogických asistentů nebo hodiny češtiny navíc jsou jen některými z možností. Důležitý je také vstřícnější přístup k minoritám a cizincům a ochota pomoci na úřadech, ve školství, zdravotnictví a obecně v celé společnosti.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7. Rozhovory s vícejazyčnými osobami

Naslouchejte lidem a oni vám řeknou, kdo jsou.

John King

V teoretické části diplomové práce jsem se snažila shrnout historii, počet, vývoj a současnou situaci národnostních menšin a vícejazyčných rodin a jedinců. Aby bylo možné porovnat teorii s praxí, zvolila jsem menší výzkum mezi vícejazyčnými osobami.

7.1 Metoda a cíl výzkumu

Pro svůj výzkum jsem si vybrala metodu kvalitativní s využitím techniky řízených polostrukturovaných rozhovorů, kde jsem si předem připravila kostru rozhovoru a poté podle konkrétního případu přidala doplňující otázky. Rozhovory byly zaznamenávány různou formou, některé na diktafon a pomocí psaných poznámek do archu, jiné nahrány do online konferenčního programu Webex kvůli vzdálenosti, několik dotazovaných totiž žije ve Švédsku. Rozhovory probíhaly v několika jazycích - česky, švédsky, anglicky, bosensko-srbsky a v kombinacích těchto jazyků. Osobní rozhovory se odehrávali v domovech dotazovaných nebo v kavárnách. Jména respondentů byla změněna z důvodu ochrany osobních údajů a cizojazyčné rozhovory jsem přeložila do češtiny.

Cílem výzkumu bylo zjistit, v jakém typu bilingvní rodiny osoby žily, jak svoji vícejazyčnost vnímají oni sami a jejich rodina. Dále jsem se ptala na to, jak byly osoby vnímány ve školských zařízeních, zdali jejich spolužáci a učitelé měli kladný nebo záporný vztah k bilingvistu a jak je vnímala a vnímá společnost, ve které žijí. Sociální percepcie těchto osob během jejich dětství byla tedy hlavním tématem rozhovorů. Pro srovnání jsem zvolila osoby ze dvou států – z České republiky (resp. Československa) a ze Švédska a také věk respondentů je různý, nejmladšímu dítěti bylo

v době rozhovoru 3,5 roku a nejstaršímu muži 58 let, což může napovědět o možném posunu v přístupu k menšinám a bilingvním osobám v průběhu posledních desetiletí. Rozhovorů bylo provedeno celkem osm a lze z nich vyvodit hned několik hypotéz, které uvádím v závěrečném shrnutí. Všichni vybraní jedinci ovládají od dětství minimálně dva jazyky na velmi vysoké úrovni a také je stále ještě užívají. Respondenti vyrůstali ve vícejazyčných rodinách několika typů. Někteří z nich mají rodiče různých národností, jiní patří k národnostním menšinám žijícím ve většinové společnosti.

7.2 Otázky řízeného rozhovoru

Otázky tvořily pouze osnovu polostrukturovaného rozhovoru. Chtěla jsem docílit co nejpřesnějších údajů, a proto bylo důležité, aby se dotazovaní cítili přirozeně. Pokud některé z témat chtěli rozvést více, ponechala jsem jim prostor, naopak jsem pokládala ještě doplňující otázky, pokud byla odpověď strohá nebo nejasná. Při rozhovorech s dětmi často doplňovali informace jejich rodiče, v jednom případě (u Arjuna) i babička, která byla přítomna.

1. Kolik je vám let?
2. Jakou máte národnost, nebo národnosti?
3. Jakými jazyky mluví Vaši rodiče a prarodiče?
4. Jakými jazyky jste hovořil/a v dětství a v jakém věku jste se je naučil/a?
5. Kde jste vyrůstal/a a kde bydlíte nyní?
6. Jakými jazyky hovoříte nyní?
7. Jakým jazykem hovoříte se svým partnerem/partnerkou a se svojí rodinou?
8. Hodnotíte svoji dvojjazyčnost spíše pozitivně nebo negativně?
9. Jak se k vaší dvojjazyčnosti stavěli vaši spolužáci a učitelé?
10. Vycházeli vám ve škole, vstříc co se týče jazyků? (Měl/a jste například potíže v hodinách dominantního jazyka komunity nebo vás nutili učitelé chodit na hodiny jazyka, který jste již plně ovládal/a?)

11. Máte používání různých jazyků spojené spíše s různými lidmi nebo s různými místy/zeměmi? (např. anglicky mluvím výhradně s otcem nebo výhradně doma)
12. Považujete některý z jazyků, které ovládáte, za dominantní?
13. Umíte psát a číst ve všech jazycích, které ovládáte?
14. Chtěl/a byste ještě něco dodat?

7.3 Shrnutí rozhovorů

Rozhovor první – Michael

Občanství slovenské, národnost maďarská

Jazyky: maďarština, slovenština, angličtina, čeština a částečně němčina

Současné bydliště: Slovenská republika (narozen v Československu)

Věk: 27 let

Michael je můj bývalý kolega z práce. Dříve pracoval na zákaznickém servise pro britské firmy v Brně a poté se přestěhoval do Anglie, kde dostal nabídku na vyšší pozici na centrále. Z práce si jasně vybavuji, jak mluvil perfektně bez přízvuku hned v několika jazycích, i česky a byl velmi chválen jak zákazníky, tak svými nadřízenými, kteří byli rodilými Angličany. Rozhovor s Michaelem probíhal přes on-line Internetový program.

Michaelovi je 27 let a oficiálně má pouze maďarskou národnost. Jeho rodiče a prarodiče s ním hovoří od dětství výhradně maďarsky. Asi nepřekvapí, že vyrůstal ve slovensko-maďarském pohraničí. Do věku 6-ti let hovořil Michael jen maďarsky, poté se začal ve škole učit slovensky. V 10-ti letech přidal anglický jazyk a v 15-ti německý.

Sám Michael svoji vícejazyčnost hodnotí velmi pozitivně a říká, že mu vždy bylo vštěpováno, že „čím více jazyků znáš, tolikrát jsi člověkem“. Na otázku, jak se na jeho používání více řečí dívali spolužáci, kamarádi a učitelé poznamenává, že ve škole

a vlastně v celém jeho bydlišti na jižním Slovensku byly dvojjazyční všichni, a proto považovali za přirozenou podporu výuky a využívání více jazyků. Michael nikdy nepociťoval, že by byl do učení jazyků nucen. Spíše se jej dospělí snažili přesvědčit o pozitivěch a výhodách ovládnání několika řečí. Michael dokáže číst i psát ve všech jazycích, které u sebe vyjmenoval.

Na otázku, zda si Michael určuje, kterým jazykem bude mluvit podle místa nebo osob, váhá a říká, že obojí je možné. Když žil v Anglii mluvil téměř stále anglicky, doma na Slovensku hovoří s lidmi z města spíše slovensky a s lidmi z vesnic spíše maďarsky. Slovenštinu má spojenou se svojí přítelkyní a maďarštinu s rodinou. V současnosti považuje u sebe za dominantní maďarský jazyk, protože bydlí u rodičů a tudíž s nimi komunikuje nejvíce, ale tato skutečnost se mění, podle toho, kde Michael žije. Při pobytu v České republice byla jeho dominantní řečí čeština, v Anglii logicky angličtina. Náš rozhovor Michael uzavírá tvrzením, že ovládnání dvou nebo více jazyků je rozhodně velké plus a řečem by se lidé měli učit co nejvíce, ať už jim pomáhají v běžném nebo pracovním životě.

Michaelův případ se nejvíce podobá třetímu typu bilingvních osob z kapitoly 4.2, ale vymyká se dvěma jazyky komunity. Jazykem rodiny je u něj maďarština, s přítelkyní mluví slovensky. V komunitě se střídá používání maďarštiny se slovenštinou a v práci užívá nejčastěji anglický jazyk. Jak je vidět, Michael využije své jazykové znalosti denně a díky velmi dobré výslovnosti, intonaci, gramatice i slovní zásobě je možné jej považovat za vyrovnaně multilingvního jedince, což mu lze jen závidět. Svoje jazyky používá jako oddělené celky a nemísí je.

Rozhovor druhý – Arjun

Občanství české, národnost česká

Jazyky: český a anglický

Současné bydliště: Česká republika

Věk: 5 let

Druhý rozhovor proběhl osobně v domácnosti dotazované rodiny. Přítomná byla matka, syn a babička. Arjun je chlapec s čokoládovými očima a snědou pletí. Jeho tatínek pochází z Indie a maminka je Češka. Rodiče se seznámili v Austrálii, poté odcestovali do Indie a nakonec se usadili v České republice, v současnosti bydlí v okolí Brna. Oba synové se narodili již v Česku, staršímu Arjunovi je pět let a mladšímu bráškově 6 měsíců. Arjun je velmi bystrý a upovídaný. Česky i anglicky se vyjadřuje zcela plynule. Jeho maminka hodnotí synovu češtinu slovy, že je možná až příliš spisovná a v jeho angličtině je někdy slyšet otcův australský přízvuk a někdy matčin slovanský. Matka s chlapcem hovoří česky i anglicky, otec výhradně anglicky. Ve školce je ve styku s českými dětmi. Díky hojným návštěvám obou prarodičů si Arjun vyvinul jasnou strategii používání řeči – má je spojené s osobami, ne prostředím a jeho matka uvádí, že je nikdy nemíchá. Dále uvedla, že chlapec začal mluvit velmi brzy a mluví rád v obou jazycích. Pokud nějaké slovíčko nezná, zeptá se nejprve na překlad a poté slovo použije v hovoru. Nedochozí u něj tedy k přepínání kódů.

Svoji bilingvnost Arjun vnímá jako přirozenou a je na ni před kamarády hrdý. Jiní čeští rodiče mají tendenci myslet si, že když si jejich dítě bude hrát s Arjunem, naučí se anglicky, což je ale chyba lávky. Tím, že dítě nemá v angličtině základ, Arjun si s ním v této řeči nemůže povídat a tak hovor automaticky přejde do češtiny. Ve školce probíhají hodiny angličtiny, kde má Arjun právo pomáhat učitelce, ale někdy se stává, že přijde domů a je frustrovaný ze špatné výslovnosti učitelky. Otec ho naučí správnou výslovnost a učitelka ve školce jej poté stejně přesvědčuje o své verzi.

Arjunova česká babička během rozhovoru uvedla, že chlapce opakovaně slyšela mluvit ze spaní česky i anglicky, přičemž řeči střídala v rychlém sledu. Také je ráda, že vnuk ovládá oba jazyky a může proto komunikovat se všemi příbuznými a popřípadě jim navzájem překládat. Nutno dodat, že čeští prarodiče neumí anglicky a indiští prarodiče nemluví česky. Stejně tak otec chlapce rozumí pouze částečně pasivně česky. Pokud se matka s chlapcem baví česky, pochopí, o čem je řeč, ale nepřeloží si všechny detaily rozhovoru.

U chlapce zatím není jasné, který jazyk bude dominantní, nebo jestli zůstane vyrovnaně bilingvní. Momentálně Arjun mluví více česky než anglicky, hlavně díky školce.

V gramatice i výslovnosti je vyvážený a nedělá příliš klasických chyb, které se vyskytují u dětí bilingvních v angličtině a češtině, jako například nadužívání zájmen v češtině nebo špatný slovosled. Jeho maminka říká, že málokdy řekne větu, kde by přehodil slovosled. Spíše se mu někdy stane, že nějaký výraz přeloží doslovně, jako příklad uvádí Zemi (jako planetu) přeložil jako „ground“. Tyto chyby ale postupně mizí, tím jak chlapec roste a třídí si pojmy a myšlenky.

Arjun již teď ve svých pěti letech umí psát česky i anglicky. Abecedu uměl nejdříve anglicky, a když to babička zjistila, rychle jej doučila českou. Rodiče se chlapce snaží podpořit v angličtině také sledováním pohádek v originálním znění a čtením knížek. Ptala jsem se chlapce i matky, zdali se bude učit ještě další jazyky. Vesele přitakal, že určitě a že umí několik slovíček v hindí a ihned mi předváděl pozdrav „namasté“ a výraz dost při nabírání jídla „baz“. Při návštěvách v Indii každé dva roky si hraje se svými bratřenci a sestřenicemi a mluví spolu anglicky. V Česku má bilingvní jen jednu kamarádku, také v angličtině a češtině a dále se přátelí s českými dětmi. Jeho maminka se obává školní docházky, protože by ráda synovi poskytla vzdělání v obou jazycích, úroveň škol ale v tomto směru v Brně není velká. Dvojazyčné školky existují, ale ve školách jde jen o rozšířenou výuku jazyka, což reálně činí 2 vyučovací hodiny týdně navíc a vzhledem k tomu, že v nich převážně učí Češi, nejde o úroveň jazyka, kterou by chlapec potřeboval. Podporu minoritního jazyka, jako je prováděna ve Švédsku (návštěvy dítěte a povídání s jiným rodilým mluvčím ve školce nebo doma), by rodina určitě uvítala.

Arjunova rodina patří k prvnímu typu, kdy každý z rodičů hovoří jiným jazykem, přičemž jeden z nich je i jazykem komunity.

Rozhovor třetí – Mehmet

Občanství turecké, zažádáno i o švédské, národnost turecká

Jazyky: turecký, švédský, anglický a španělský

Současné bydliště: Švédsko

Věk: 28 let

Mehmet je jedním z obchodních manažerů ve firmě, kde pracuji. Náš rozhovor probíhal ve švédštině po Internetu (v konferenčním online programu). Mehmetovi je 28 let, jak sám s úsměvem říká, už by bylo na čase vyřídit si úředně i švédskou národnost, prozatím si vystačil jen s tureckou.

Za svoji mateřskou řeč považuje turečtinu, přestože se narodil ve Švédsku. Oba jeho rodiče s ním mluví jen turecky a tuto řeč tedy slyšel jako první. Mehmet má tři starší sourozence a ti na něj asi ve třech letech začali mluvit střídavě turecky a švédsky. Poté se jeho švédština rozvinula ve školce. Na švédské poměry do ní nastoupil v pozdním věku asi 4 let. Další jazyk, angličtinu, se naučil na základní škole, tak jako všechny děti v této zemi. Španělštinu si přibral jako druhý cizí jazyk na druhém stupni základní školy (tato praxe je ve Švédsku velmi běžná), protože má Mehmet španělskou přítelkyni, řeč hojně využívá. Jazyky si Mehmet spojuje s konkrétními místy i osobami, u rodičů vládne turečtina, doma španělština a v práci švédština s angličtinou.

V jeho švédštině jde slyšet turecký vliv, ale v gramatice chyby nedělá. Číst a psát umí ve všech jazycích, které ovládá, přestože vychodil pouze základní školu. Možnosti pokračovat ve vzdělání zatím nevyužil. Mehmeta naučili psát turecky rodiče a soukromý učitel, kterého ale neměl příliš v lásce. Státem garantovanou podporu svého rodného jazyka ve škole nevyužil. Jak sám říká, nebylo třeba, využití turečtiny v rodině bylo dostatečné.

Mehmet má během rozhovoru tendence do švédštiny přimíchávat záměrně anglické výrazy typu „you know, any time“ apod., což je časté u imigrantů ve Stockholmu, snaží se tím dát důraz svému vypravování a ukázat, že jde s dobou, tak jako rodilí Švédové. Je si této skutečnosti vědom. Na dotaz, jestli se mu líbí ovládat více řečí, prohlásil, že je „hrdě čtyřjazyčný“. Je znát, že švédština ovlivnila značně jeho vyjadřování. Kratší věty, mimika a občasné vtípky jsou typické pro „Stockholmana“. Turečtinu bohužel nedokážu posoudit.

Mehmet může být považován za zástupce třetího typu bilingvních rodin, kde rodiče mezi sebou hovoří jiným jazykem, než je řeč komunity. Další jazyky se pak dítě učí ve škole a ze svého okolí.

Rozhovor čtvrtý – Juri

Občanství švédské, národnost finská

Jazyky: švédský a finský

Současné bydliště: Švédsko

Věk: 58 let

Čtvrtý rozhovor proběhl po Intenetu v konferenčním programu kvůli vzdálenosti. Padesátiosmiletý Juri je typickým zástupcem finské minority ve Švédsku. Má pouze švédské občanství a hlásí se k finské národnostní menšině. Dětství prožil v severním Švédsku těsně u hranice s Finskem, takže jeho domácím jazykem byla finština, ale ve škole se učil i švédsky a od jedenácti let také německy. V patnácti letech Juriho a jeho starší sestru poslali rodiče do středního Švédska k příbuzným, psal se rok 1970 a ve Švédsku bylo mnoho volných pracovních míst. Juri již dále ve vzdělání nepokračoval, nastoupil do práce jako dělník a později si udělal svářečské zkoušky.

Juriho rodiče ani prarodiče již nežijí, ale sdělil mi, že mluvili výhradně finsky. Švédštinu měli ve škole, ale nikdy ji pořádně nepoužívali. Být bilinguální bylo v pohraničí, kde vyrůstal časté, Juri měl kamarády mluvící finsky i švédsky, meänkieli a švédsky nebo jenom švédsky. Učitelé kladli důraz na výuku ve švédštině a zakazovali dětem mluvit o přestávkách finsky. Děti z finské menšiny se také cítily v prvních letech docházky méněcenní, protože jejich švédština nedosahovala tak vysoké úrovně. Tato praxe byla v 50. a 60. letech běžná, dnes se od ní naštěstí ustupuje. V současnosti Juri hodnotí situaci mnohem lépe a také říká, že ho okolí přijímá bez problémů.

Z Juriho příbuzných žije jen sestra, se kterou mluví finsky, i když oba žijí ve Švédsku a bratr v Austrálii, ale toho rodina již mnoho let neviděla a nemá s ním spojení. Juri tedy

plynně ovládá finštinu a švédštinu. Ve švédštině má finský přízvuk, švédštinu má rád a hodně vtipkuje, jde vidět, že ovládá mnoho slovních obrátů. Juri hodně čte a poslouchá rádio v obou jazycích a sám sebe hodnotí jako vyrovnaně bilinguálního s tím, že má oba jazyky na stejné úrovni.

Juri má celkem tři děti ze dvou manželství, přesto že svoji dvojjazyčnost hodnotí velmi pozitivně, žádnému z dětí finštinu nepředal a hovoří s nimi i se současnou manželkou jen švédsky. Když byly děti malé, někdy se na ně snažil mluvit finsky, ale nepřijímaly to kladně, proto finštinu vzdal. Jeho dospělý syn tuto situaci hodnotí hořce a říká, že se měl otec více snažit a být důsledný. Finsky by uměl rád, ale naučit se tuto řeč v dospělosti, je pro něj těžké. Když byly děti malé, úřady rodině nabídly podpůrné hodiny finštiny i švédštiny, protože otec patřil k národnostní menšině, této možnosti rodina nevyužila.

Juriho původní rodina se může řadit ke třetímu typu, kdy rodiče mluvili minoritním jazykem, který se lišil od dominantního jazyka komunity, i když pasivně ovládali i švédštinu. Finská menšina měla až do 70. let 20. století nelehké postavení ve Švédsku a jazyk byl násilně potlačován především ve školství.

Rozhovor pátý – Patrik

Občanství švédské a české, národnostně se cítí být Švédem

Jazyky: švédský, český, anglický

Současné bydliště: dočasně Česká republika, trvalé bydliště ve Švédsku

Věk: 37 let

Patrikovi čeští rodiče emigrovali do Švédska po dramatických politických událostech v roce 1968. Vzali s sebou svoji sedmiletou dceru, nejnětější věci a narychlo opustili Československo. Po několika letech ve Švédsku se jim narodili ještě dva synové, jedním z nich je dnes sedmatřicetiletý Patrik, který do naší země přijel na několik měsíců pracovat, hledat své kořeny a zlepšit své vyjadřování v češtině.

Rozhovor probíhal trojjazyčně v restauraci a číšník byl z našeho vyjadřování hodně překvapen. Patrik rád míchá švédštinu s češtinou, tak mluví i celá jeho rodina, i když lze vycítit, že dokáže jazyky plně oddělit. Jak sám říká, o běžných věcech mluvíme česky, o politice jen švédsky a o kultuře anglicky. V rozhovoru jsem se jeho mluvě přizpůsobila, a když bylo vidět, že nějakému českému výrazu nerozumí, řekla jsem jej švédsky nebo anglicky. Patrikova švédština i angličtina je perfektní s velkou slovní zásobou a bez náznaku přízvuku, výslovnost v češtině je také čistá a tak Čechy dost mate, když použije neadekvátní slovo nebo větu. Neustále se mu stávají humorné situace, jako například, když si chtěl objednat zmrzlinu a řekl: „Prosím dvě koule.“ Ve švédštině se neříká kopečky, ale právě zmrzlinové koule.

V raném dětství na Patrika mluvili rodiče jen česky, televizi doma z vlastní vůle neměli, a protože maminka pracovala v knihovně, pilně rodinu zásobovala knihami. Pohádky Patrikovi četli v češtině. Do školky začal chodit na místní poměry pozdě, kolem třetího roku a tam se také seznámil blíže se švédštinou. Až v tomto věku začal Patrik mluvit. Vybavuje si několik historek, kdy si hrál se švédskými dětmi, nemohl si vzpomenout na nějaké slovo ve švédštině, běžel domů za otcem, zeptal se ho na překlad a poté se vrátil a řekl dětem odpověď. Z toho je patrné, že v raném dětství u Patrika dominovala čeština. S nástupem do základní školy se ale poměr zcela obrátil. Patrik začal číst knihy výhradně ve švédštině, jeho slovní zásoba a gramatika v tomto jazyce rapidně narostla. Občas se vídal s jinými dětmi českých emigrantů, ale protože ve škole byli zvyklí mluvit jen švédsky, často se komentování her nakonec odehrávalo ve švédštině.

Patrik špatně nesl svůj původ i fakt, že ostatní nedokážou vyslovit jeho příjmení. Říká, že byl jako dítě velmi citlivý. Ve škole se nikdo nezajímal o jeho kulturu a on sám si připadal příliš odlišný a snědý. Spolužáci i učitelé věděli, odkud pochází, ale až na drobné příhody, kdy například učitel hudební výchovy řekl, že polka vznikla v Československu a že to je země, odkud pochází Patrik, se nikdo blíže kulturními odlišnostmi nezabýval. Patrik se učil velmi dobře, byl druhý nejlepší ve třídě, hned po dívce původem ze Slovenska. Ve třídě bylo několik dalších dětí jiných národností – mimo jiné i z Keni a Korey.

Od čtvrté třídy se učil Patrik ve škole angličtinu a koncem základní školy přibral ještě němčinu. Na gymnáziu poté absolvoval jeden rok španělštiny. Sám říká, že mu česká písmena zkazila švédštinu. Jako dítě značně bojoval s výslovností písmen „r“ a „ř“, i dnes je patrné, že pokládá jazyk špatně a proto výslovnost není čistá. On i jeho bratr chodili k logopedovi, ale Patrik dostatečně netrénoval a mírného ráčkování se nezbavil, jeho bratr ano. Během základní školy chodil Patrik na hodiny „Modersmålstöd“, ale učitelka mu nikdy nepřišla k srdci a neměl hodiny rád. Později je vzdal úplně, hovory s rodinou pro něj byly k udržení češtiny dostačující. Od počátku školní docházky dodnes hodnotí jako svůj dominantní jazyk švédštinu, v ní se necítí nijak omezen, vnímá různý citový náboj slov a dokáže jí plně rozumět i aktivně používat.

Aby mohla rodina navštěvovat v dobách komunismu své příbuzné v Československu, vzdali se Patrikovi rodiče v roce 1983 českého občanství i národnosti a přijali jen švédské. Poté mohly děti trávit část prázdnin u prarodičů v Čechách, ale tam se Patrik cítil ve vyjadřování velmi omezen. Jeho „domácí“ čeština nestačila na hovory o všech tématech, neměl dostatečnou slovní zásobu a cítil se nesvůj. Tento stav může být ovlivněn i faktem, že Patrik v češtině téměř nepíše a nečte. Dokáže to, ale je to pro něj namáhavé, většinu knih čte ve švédštině nebo v angličtině. Čechy tehdy i dnes hodnotí jako velmi nevstřícné a neochotné k cizincům, kteří neovládají perfektně jazyk, což je proti Švédům značný rozdíl. Ti jsou zvyklí na přistěhovalce, a když někdo mluví špatně, snaží se mu i přesto rozumět a s úsměvem situaci nějak vyřešit. Je otázkou, zda je tato neochota Čechů způsobena kulturně nebo jestli patří k české mentalitě od pradávna.

Patrik dělí používání jazyků většinou podle lidí, když se dověděl, že mluvím všemi jeho jazyky, hned je začal míchat. Když ale mluví s jiným Čechem, drží se výhradně českého jazyka. V budoucnu by si Patrik přál žít v USA, líbí se mu tamní kultura i řeč. V Česku by ocenil větší ochotu lidí a méně dabovaných filmů, jinak mu česká a švédská kultura připadají v mnoha ohledech velmi podobné a také některá slova jsme navzájem převzali. Zdali to bylo způsobeno švédskými boji na českém území ve středověku nebo později je otázkou spíše pro lingvisty než sociální pedagogy. Každopádně Patrik vnímá velký rozdíl mezi vnímáním cizinců a přistěhovalců ve švédské a v české společnosti. U „Čechounů“, jak říká, stále přetrvává uzavřenost, menší znalost jazyků a neochota.

Patrik v roce 2001 přijal dvojí občanství, a proto má švédské i české. Když se jej zeptáte, kterou národností se cítí být, usměje se a řekne, že je Evropan.

Patrikova rodina patří ke třetímu typu, kdy rodiče navzájem mluvili převážně česky a jazykem komunity byla švédština. Výjimka potvrzuje pravidlo a tak rodina jazyky hodně při hovorech míchá. O některých tématech jako např. o politice mluví převážně švédsky, o běžných každodenních úkonech česky a často uslyšíte i větu složenou ze slov tří jazyků. Rodina vždy razila heslo, hlavně nikoho nenutit a situaci bere přirozeně.

Rozhovor šestý – Eva

Občanství české, národnost romská

Jazyky: český, romský, anglický a holandský

Současné bydliště: Česká republika

Věk: 33 let

Eva žije v České republice a hrdě se hlásí ke svému romskému původu. Kdokoliv ji pozná, tomu se otočí veškeré předsudky o tomto etniku o 180 stupňů. Eva hovoří plynně hned čtyřmi jazyky, vlastní vysokoškolský titul bakalář, je pracovitá, vždy upravená, usměvavá a vzorně se stará o svoji dceru. Rozhovor proběhl osobně v kavárně a byl zaznamenán na diktafon a do poznámkového archu.

Eviny rodiče jsou oba romského původu, dodržují romské i některé české tradice a doma hovoří romsky i česky, takže se Eva učila oba jazyky v dětství simultánně. Rodina se stýká i s jinými romskými rodinami, ale přesto lze vycítit, že čeština u Evy dominuje, protože ji používá nejvíce. Na základní škole se Eva poprvé setkala s němčinou a angličtinou a holandsky se naučila při pobytu v Nizozemí coby au-pair. Eva si svoji etnickou odlišnost uvědomuje, ale vůbec si nepřipouští, že by ji někdo kvůli tomu, že je Romka měl hodnotit jinak. Snad právě díky tomuto přístupu, který získala od rodičů, neměla nikdy větší potíže s asimilací ve škole nebo jinde. Na základní škole nebyla jedinou žačkou romského původu, na jihu Moravy, odkud pochází, žije větší

komunita Romů. Občasným poznámkám o Romech se nevyhnula, ale se zvyšujícím se věkem jich ubývalo. Učitelé

měli pěkný k žákům individuální přístup a hodnotili je podle výkonů, ne etnika. Eva se vždy dobře učila, takže v tomto směru neměla potíže, i rodiče ji vedli ke vzdělání. Podle Eviných slov učitelé vůbec nebrali ohledy na to, že je bilingvní a brali ji stejně jako ostatní žáky, o romské kultuře se také ve škole téměř nebavili.

Momentálně Eva partnera nemá, ale se svým bývalým mužem mluvila jak česky, tak romsky, stejně tak používá oba jazyky při hovoru se svojí dcerou, které je v současnosti 10 let. V práci pro mezinárodní firmu Eva jazyky střídá podle toho, s jakou osobou mluví. Psanou formu Eva ovládá plně u češtiny a angličtiny, její holandština v tomto směru pokulhává, dělá gramatické chyby, protože holandštinu nikdy nestudovala a romsky téměř nepíše.

Když jsem se Evy zeptala, zda by chtěla něco dodat, řekla, že by byla ráda za větší podporu romského etnika, ale zároveň chápe, že dokud Romové sami nebudou chtít něco změnit, bude to těžké. Romy často v hovoru označuje slovem „Romáci“ a loni byla pozvána jako úspěšná představitelka romské komunity na akci pořádané Muzeem romské kultury v Brně.

Evina rodina patří ke třetímu typu, kdy doma hovoří převážně romsky a ve společnosti česky. V práci Eva používá ještě další dva jazyky.

Rozhovor sedmý – Anna

Občanství české, národnost česká

Jazyky: český, francouzský

Současné bydliště: Česká republika

Věk: 4 roky

Na jižní Moravě žije další rodina, se kterou jsem vedla rozhovor na téma sociální percepce dvojjazyčných dětí. Anička je dcerou francouzského tatínka a české maminky, momentálně jsou jí 4 roky. Rozhovor proběhl v kavárně, byl zaznamenán na diktafon a do poznámkového archu, přítomný byl otec a dcera. Francouzsky neumím, takže jsme se bavili česky a anglicky.

Annin otec je rozený Francouz s milým úsměvem, česky rozumí poměrně dobře, ale stydí se mluvit. Jeho silný přízvuk je znatelný ve všech jazycích, které ovládá. Od malička na Annu mluvil výhradně francouzsky, takže dívence připadá zcela přirozené, že táta hovoří jinak než zbytek rodiny. Otec se cítí, že jeho řeč je po 10 letech života v České republice slabší, proto dceru bere na letní dovolené do Francie. Tam si často uvědomí, že nepoužívá soudobé slangové výrazy a ostatní Francouzi mu říkají, že mluví divně a zastarale, také cítí, že by Anna potřebovala být v kontaktu s více francouzsky mluvícími vrstevníky, protože její francouzština obsahuje příliš „dospělé“ výrazy. V Česku se rodina stýká s několika jinými Francouzi, ale bohužel mezi nimi není žádné dítě.

Anna chodí do školky, a protože mluví bez přízvuku česky, děti o její dvojjazyčnosti často ani neví. Anina maminka francouzsky umí, takže není problém, když vede dcera rozhovor s otcem doma v jeho jazyce. Slovní zásoba je u dívky mnohem větší v češtině, takže když si na nějaké slovo nemůže vzpomenout francouzsky, řekne jej česky nebo přejde do češtiny úplně. Někdy se tedy stane, že jazyky částečně míchá, z rozhovoru lze ale poznat, že vnímá, jakým jazykem může mluvit s Čechy a drží se pak jen češtiny. Dominance češtiny je u ní jasná, francouzština je téměř na pasivní úrovni, ale jak říká Anin tatínek, pokud bychom se odstěhovali do Francie, dcera nebude mít problém slovní zásobu dohnat a gramatiku ovládá bez potíží.

Anna bere svoji dvojjazyčnost s lehkostí a automaticky. Ví už, že jiné děti ze školky neumí francouzsky, ale zatím se tím nijak blíže nezabývá. Otec by rád dceru poslal do školky s výukou francouzštiny, takovou ale rodina v Brně nenašla. Je zde k dispozici jen francouzské gymnázium, kam je možné nastoupit až ze šesté třídy základní školy. Pravděpodobně tam Anna bude v budoucnu vynikat, protože už má ve francouzštině značný náskok. Když se odváží francouzsky mluvit, projev zní pěkně a čistě.

Rodina Aničky patří k prvnímu typu, kdy každý z rodičů hovoří jiným jazykem a jeden z nich je zároveň řečí komunity.

Rozhovor osmý – Jan

Občanství české (otec zažádal i bosenské), národnost česká

Jazyky: český, bosensko-srbský

Současné bydliště: Česká republika

Věk: 3,5 roku

Honzík je chlapec, který se narodil české mamince a bosenskému otci. V současné době jsou mu tři roky. Janův otec prošel dlouhou cestu, než se usadil v České republice. Původně pochází z Bosny a Hercegoviny, ze Sarajeva, tam prožil celé své dětství až do sedmnácti let, kdy vypukla válka na Balkáně a on s rodiči emigroval do Německa. Během roku se naučil německy, poté chodil na střední elektrotechnickou školu. Po konci války byla rodina nucena k návratu do Bosny, protože spolková země Bavorsko nepovolovala azylantům v zemi zůstat. Nabídka pracovat v Česku přišla 10 let poté a Janův otec ji s nadšením přijal, v Bosně už se necítil jako doma a rád vycestoval, psal se rok 2007. V práci v Česku potkal svoji budoucí manželku.

Náš rozhovor probíhal v cukrárně, byl zaznamenán na diktafon a také jsem si psala zkratkovitě poznámky na list papíru s předem připravenými otázkami. Jan je velmi živý a bystrý chlapec, hodně se usmívá a rychle reaguje. Zajímají jej detaily věcí i hraček, rád kreslí a dokonce fotí fotoaparátem, který dostal k Vánocům. U Jana je zatím dominantním jazykem čeština, protože je jí obklopen jak doma, tak ve školce. Pouze otec a prarodiče z jeho strany s Janem mluví bosensky. Otec se snaží u syna vzbudit zájem o svoji kulturu letními dovolenými v Sarajevu a návštěvami příbuzných. Jan bosensky dobře rozumí a při hovoru nemá přízvuk.

Zřejmě kvůli podobnosti řečí se Janovi a někdy i jeho otci stane, že přeneseme české slovo do bosenshiny. Jeho otec to komentuje slovy, že to se stává výjimečně a hlavně v případech, kdy v bosenshíně chybí ekvivalent.

S dalším jazykem rodiče chtějí počkat. Jednak prohlašují, že angličtina ve školkách má nízkou úroveň a dítě se nenaučí téměř nic a pak oba ovládají němčinu na vysoké úrovni, takže ta je jazykem, který by chtěli synovi časem předat. Angličtinu by měl umět taky a v budoucnu mu plánují soukromého učitele nebo intenzivní kurzy.

Honzík i jeho rodiče vícejazyčnost hodnotí veskrze pozitivně, berou jí jako samozřejmou součást fungování jejich rodiny. Matka bosensky rozumí dobře, ale jejího aktivního používání se příliš nepouští, raději odpovídá česky. Otec česky rozumí i mluví, i když říká, že kdyby na začátku věděl, jak těžká je to řeč, asi by učení vzdal. Za nejtěžší považuje skloňování podstatných a přídavných jmen. Když jsou všichni členové rodiny spolu, mluví převážně česky. Svátky slaví rodina podle českých zvyklostí.

Učitelky i děti ve školce ví, že Janův otec pochází v jiné země, ale někdy přesto reagují udiveně, když Jana ráno slyší mluvit bosensky s otcem po cestě do školky. Honzík navštěvuje Montessori školku, což podporuje jeho zvědavost a tvořivost. Momentálně sní o tom stát se fotografem a cestovat po světě. Pokud zvládne ještě některý z mezinárodních jazyků, má k tomu jistě dobře nakročeno.

Janova rodina se řadí k prvnímu typu, kdy rodiče mluví různými jazyky a zároveň je jeden z nich jazykem komunity. Oba jazyky jsou slovanské, což může na jedné straně situaci ulehčit podobností a na druhé straně tento fakt svádí k míchání slov.

7.4 Vyhodnocení a komparace výsledků

Z rozhovorů lze vyčíst, že sociální percepce cizinců se liší v Rozhovory byly dělány s lidmi různých národností a se znalostí mnoha jazyků.

Došla jsem k několika **závěrům a hypotézám**, které by se dále mohly ověřit nebo popřípadě vyvrátit kvantitativní metodou např. dotazníkem, testem.

Jak jsem uvedla v kapitole 5.1, lidská řeč se skládá z mnoha prvků: výslovnosti, gramatiky, slovní zásoby, zautomatizované řeči, pragmatické kompetence, čtení a psaní. Většině respondentů chyběla v jejich slabším jazyce pragmatická kompetence. Často neodhadli, zdali mají tykat nebo vykat, jakým slovním obratem popsat daný jev nejvhodněji a podobně. Zmiňovali i různé humorné situace, kdy zvolili špatné slovo. Tento stav může být způsoben tím, že danému jazyku nebyli dostatečně vystaveni v zemi, kde je jazyk dominantní řečí společnosti. Například Patrik má krásnou čistou češtinu, ale občas použije nevhodné slovo nebo se zeptá pro Čechy příliš úslužně. Další kvantitativní výzkum (test, dotazník apod.) by mohl potvrdit nebo vyvrátit, nakolik společnost ovlivňuje používání řeči, především v oblasti zdvořilostních frází, žádostí a porozumění příslovím a jaký je rozdíl mezi úrovní pragmatické kompetence jazyka minority na českém území ve srovnání se stejným jazykem v zemi, kde jde o hlavní řeč. Například porovnání výsledků žáků, kteří navštěvují hodiny češtiny ve státech Jižní Ameriky a mezi cizinci, kteří se učí češtinu v České republice, kontrolní skupinou by byli rodilí Češi.

Bilingvní lidé nejsou složením dvou monolingválních. Je zcela přirozené i u monolingválních osob, že neovládají všechna existující slova. Pokud se nepohybujeme v nějakém oboru, nemáme o něm dostatečnou slovní zásobu, nemůžeme tedy očekávat, že dvojjazyční lidé znají všechny výrazy. Účastníci rozhovorů měli určité okruhy, kde používali svoje jazyky. Například chlapec Arjun ve školce mluví téměř výhradně česky, některá slova k popisu činností ve školce mu tedy chybí v angličtině. Naopak doma mluví převážně anglicky, pokud by neměl dostatečný kontakt s českými prarodiči, pravděpodobně by neuměl popsat různé sporty, které v rodině provozují. Tento stav ale rozhodně není nic nevratného, doučit se slovíčka, když plně ovládáte gramatiku, není nic těžkého nebo snad nemožného. Lidé se musí při nástupu do nového zaměstnání často učit nové výrazy nebo slang pro danou profesi. Učit a zapomínat slova je zcela běžné a přirozené. Dalším výzkumem by bylo zajímavé

testovat velikost slovní zásoby u bilingvních dětí ve srovnání se stejně starými monolingvními dětmi.

Řeč je dynamická jednotka. Používání jazyků a dominance se během života velmi mění, jedinec, který je úplně vyrovnaně bilingvní celý život je pravděpodobně spíše raritou. Respondenti mluvili o různé dominanci jazyků v průběhu let. Někdy mluvili více jedním jazykem a později zase druhým nebo třetím. Právě možnost aktivního užívání řeči a jejího rozvoje je klíčová. Pokud se vícejazyčná rodina přestěhuje a dítě není nějakému jazyku vystaveno tolik, jako dříve, řeč ustoupí do pozadí a na výsluní se dostává jiná, více používaná. Pokud se slabší řeč přestane používat úplně, je možné, že ji jedinec i zcela zapomene, nebo řeči rozumí pasivně, ale jazyk už neumí sám používat. Rychlost učení a zapomínání řeči je jistě zajímavým tématem vhodným k dalšímu zkoumání.

Přízvuk se liší podle věku, ve kterém se osoby naučili jazyk. Silný přízvuk, který v češtině měli Annin a Janův otec jim pravděpodobně zůstane až do konce života, protože se naučili česky až v dospělém věku. Zato čeština i angličtina Arjuna jsou bez náznaku přízvuku. Stejně tak Patrik mluví perfektně česky i švédsky, Eva česky a romsky atd. Domněnku, že perfektní výslovnost a melodii řeči získávají děti ve velmi raném věku, potvrzuje i výzkum neurobioložky Patricie Kuhl v kapitole 5.1. Sluchový aparát i mozek ztrácí se vzrůstajícím věkem flexibilitu. Některé osoby jsou ale abnormálně nadané, jako Michael v prvním rozhovoru, ten se dokázal naučit perfektní angličtinu bez přízvuku i v období puberty. Je tedy otázkou, zdali mají na přízvuk vliv i jiné faktory. Hovoří se například o hudebním sluchu osob. Čím lepší hudební sluch někdo má, tím lépe umí napodobit přízvuk a výslovnost rodilých mluvčích. Dále může hrát roli i podobnost dominantních hlásek v jazycích. Zkoumání osob, které se vymykají pravidlu a dokázaly se naučit nový jazyk bez přízvuku v dospělém věku, by byl určitě zajímavý pro pochopení jejich schopností a pro eventuální možnou aplikaci výsledků na dospělé studenty jazyků.

Rozdíl mezi přízvukem a nářečím. V jižní oblasti Stockholmu s vysokým počtem přistěhovalců z Afriky, se vyvinulo specifické nářečí. Rodiče v této komunitě, kteří vyrůstali v jiné zemi, mluví s charakteristickým přízvukem. Jejich děti by se mohly

naučit čistou švédštinu, kdyby byly vystaveny jen jí odmalička. Tak tomu ale není, proto děti přejímají jazyk rodičů i se specifickými rysy. Jazyk dítěte můžeme označit za nářečí pro danou oblast, tak už se jej naučily. Tím se dá vysvětlit turecké tvrdé „r“ v Mehmetově švédštině. Jeho verze jazyka je nářečím, tak se ji naučil a přijal od své rodiny a okolí. Juri také mluví finskou švédštinou, dialektem, který si osvojil od svého okolí v dětství, tak jej naposlouchal. Bylo by velmi zajímavé blíže srovnat jazyk dětí adoptovaných z jiných zemí, žijící celý svůj život u ryze švédských nebo českých rodičů s výslovností dětí z různých typických oblastí nebo dokonce ghet. Ukázalo by se, nakolik jazyk ovlivňuje etnikum, nebo snad i rasová příslušnost a nakolik okolí.

Jazyk a kultura jsou neoddělitelné. Pokud se učíte nějaký jazyk bez kulturního kontextu, pravděpodobně jej nikdy neovládnete na dobré úrovni. K jazyku patří posunky, mimika a zvuky. Malý Arjun při rozhovoru dal ruce k sobě, poklonil se a řekl: “Namasté.“ Celé gesto i se slovem vyjadřovalo indický pozdrav. Bez sepjatých rukou a předklonu by nebylo úplné. Bližší kvantitativní zkoumání gest a mimiky u různých národností by mohlo ukázat zajímavé výsledky. Také porovnání pochopení slyšeného přes telefon a osobně by mohlo ukázat jaký díl z komunikace zastává právě řeč těla.

Postoj rodiny a především rodičů velmi ovlivňuje vztah dítěte ke vzdělání a k rozvoji jeho schopností. U dotazovaných osob bylo poznat, komu se rodiče hodně věnovali, aby se naučil číst a psát v jiném jazyce. U Mehmeta to jistě zabralo mnoho času ovládnout arabské písmo. Jiní rodiče dětem čtou, kupují jim audio nebo video kazety, DVD, knihy, hry a jiné věci k podpoře a rozvoji řeči. Návštěvy u rodinných příslušníků nebo dovolené v rodné zemi jsou skvělou motivací a důvodem k procvičování jazyka. Všichni respondenti byli v kontaktu alespoň s částí svých příbuzných. Odříznutí od nich by mohlo znamenat, že další generace už by si jazyk nezachovala, jako tomu bylo v historii často například u přistěhovalců do USA. Zkoumání kvality a rozmanitosti jazyka u různých generací minorit v mnohojazyčném prostředí je také možnou metodou navazující na provedené rozhovory.

Předškolní znalosti jazyka. U dotazovaných se zdálo být výhodou, když ovládali jazyk společnosti před nástupem do školy. Eva rozuměla a mluvila nejen romsky, ale i česky, takže učivo v čistě české škole zvládala bez potíží. Patrik také ovládal švédštinu dobře

už kolem pátého roku a ve škole se mu dařilo. Zato Juri se švédštinou první roky školní docházky bojoval a to, že jeho rodiče mluvili téměř výhradně finsky, situaci nepomohlo. Systémová úprava a pomoc dětem z minorit v předškolním věku se zdá být v otázce výuky klíčová. Kvantitativní komparace dětí, které měly možnost se doučit jazyk komunity před nástupem do školy a dětí, které nastoupily do školy jen se znalostí minoritního jazyka je možnou cestou k ověření domněnky, že děti jsou lépe motivované k učení, když jazyku ve škole rozumí od začátku a délka jejich školní docházky je pak delší. Je možné porovnat i kolik dětí z obou skupin dosáhlo středoškolského nebo vysokoškolského stupně vzdělání.

Shrnutí – z výsledků rozhovorů je vidět rozdílnost v přízvuku a kvalitě řeči u mluvčích, kteří jsou jazyku vystaveni od různého věku a v různé intenzitě. Mnoha dotazovaným chyběla dostatečně rozvinutá pragmatická kompetence ve slabším z jazyků a tak se občas vyjádřili nepřesně, přehnaně úslužně nebo správně neodhadli význam slov. Jelikož výslovnost těch, kteří se jazyk naučili v raném dětství, byla vynikající, nevhodné použití slov někdy velmi mátló okolí. Domněnky, které jsem vyjádřila ve shrnutí rozhovorů, by bylo vhodné dále ověřit nebo vyvrátit některou z kvantitativních vědeckých metod.

Závěr

Osob, které ovládají dva nebo více jazyků, celosvětově přibývá a tomuto trendu se nevyhne ani Česká republika. Již s otevřením hranic po Sametové revoluci a pozdějším vstupem do Evropské unie se do naší vlasti přistěhovalo mnoho, často nových národnostních skupin z různých zemí a naše legislativa, školství a celá společnost na ně určitým způsobem reaguje. Nemusíte se stát zrovna rekordmanem a ovládat 30 řečí, už pouhé dvě vám dají prostor pro odlišná pochopení různých problémů, větší nadhled, širší slovní zásobu, chápání více kultur a lepší kognitivní funkce. Jaká je to krása, když si můžete přečíst knihu v originále, poslouchat komentované zprávy v různých zahraničních médiích nebo rozumět většině písní v rádiu! O tohle všechno vás může ochudit znalost pouze jednoho jazyka a nutnost důvěřovat překladatelům, že daný výraz vyloží tak, abyste jej chápali stejně jako autor.

Díky psaní této diplomové práce jsem měla možnost blíže proniknout do problematiky vícejazyčnosti, poznat inspirativní osoby a přečíst zajímavé knihy. Obsáhnout veškeré vědění o učení jazyků a fungování vícejazyčných rodin je s těžší možné, tato práce se snažila o jakýsi průřez vědomostí o lingvistice, národnostních menšinách a soužití různých kultur v České republice a ve Švédsku. Srovnáním obou systémů a také praktickou částí s rozhovory s bilingvními osobami z obou zemí můžeme dojít k novým pohledům na věc a snad i k inspiraci pro rozvoj výuky jazyků ve školách a jejich používání v různých institucích. Pořád je, co se učit. Ti, kteří si myslí, že už ví vše potřebné, se dál nerozvíjí. Stejně tak je dynamická společnost, bez neustálých úprav a vylepšení bychom se neposunuli dále. Je právem člověka moci si zachovat svoji jedinečnou identitu a kulturu, ale zároveň je také třeba se přizpůsobit většinové společnosti. Není třeba volit jen jednu kulturu a jeden jazyk, existuje mnoho osob, které jsou jedinečným spojením dvou nebo i více kultur a o nich tato práce pojednávala především. Ke zdárnému výsledku ve výchově, výuce a celkově v životě je třeba spolupráce školy, rodiny i celé společnosti. Naše postoje a předsudky k osobám se smíšeným nebo zcela odlišným původem ovlivňuje kvalitu jejich života.

Mezi cíle české společnosti při výchově dvojjazyčných dětí a začleňování minorit by mělo patřit především:

- Rozvoj jazykových znalostí u všech žáků, dále u pracovníků státního aparátu, u lékařů a jiných osob setkávajících se často s cizinci nebo minoritami.
- Podpora speciálních, sociálních a pomocných pedagogů ve školství a především při začleňování žáků z minoritních skupin.
- Poskytování jazykových kurzů češtiny pro cizince a příslušníky menšin, dále hodin jazyka navíc pro děti z minorit s důrazem na předškolní věk.
- Podpora minoritních jazyků a kultur ve školství, médiích a celé společnosti. Pokud dítě ovládá dobře rodnou řeč a nestydí se za svoji kulturu, obvykle lépe zvládá i učivo v dominantní řeči společnosti.
- Rozvíjení spolupráce s jinými státy nebo také spolupráce na úrovni jednotlivých organizací či firem v Česku a v zahraničí.
- Podpora kulturních akcí se zapojením více národností – různé hudební, filmové, divadelní, kulinářské a jiné festivaly.
- Zajištění lepší vymahatelnosti práva a možnosti postihu rasismu a diskriminace ve společnosti.
- Zjednodušení procesu při vyřizování žádosti o pobyt a občanství ČR. Podpora možnosti vlastnit dvě občanství, tak jako to umožňují zákony EU.
- Celkově pozitivnější přístup a chuť změnit věci k lepšímu.

Každou kapitolu jsem otvírala nějakým citátem, a proto jedním velmi moudrým také tuto práci zakončím:

Život je jako jízda na kole. Abyste udrželi rovnováhu, musíte se neustále pohybovat vpřed.

Albert Einstein

Seznam použité literatury

Ústava. In: *Listina základních práv a svobod*, zákon č. 1 a 2/1993 Sb, Ústava České republiky, 2. vydání, ARIES, v.o.s. Ostrava, bez vnočení, 80-901736-5-9.

Arnberg L., *Så blir barn tvåspråkiga : Vägledning och råd under förskoleåldern*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2004, ISBN 91-46-15477-9.

Bartoňová M., *Strategie ve vzdělávání žáků se sociálním znevýhodněním se zřetelem na romské etnikum v počátečním vzdělávání*, Masarykova univerzita, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-5103-4.

Beranová Z., *Učíme se správně mluvit Logopedické hry a hrátky*, Grada Publishing, Praha, 2002, ISBN 80-247-0257-6.

De Geer E., *Den finska närvaron i Mälardalen: En geografisk-statistisk studie över de finsktalande i Sverige Rapporter från Finskt språk- och kulturcentrum*, Mälardalens högskola, 2004, ISBN 91-975201-1-X.

Edwards J., *Multilingualism*, Penguin books Ltd., London, 1994, ISBN 0140159517.

Gabal I. a kolektiv, *Etnické menšiny ve střední Evropě*, G plus G, Praha, 1999, ISBN 80-86103-23-4.

Gavora, P. a kol., *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*, Bratislava, Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>, ISBN 978-80-223-2951-4.

Håkansson G., *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*, Studielitteratur AB, 2003, ISBN 9789144030708.

Harding-Esch E., Riley P., *Bilingvní rodina*, Portál, Praha, 2008, ISBN 978-80-7367-358-1.

- Harna J., Fišer R., *Dějiny českých zemí I.*, Fortuna, 1995, ISBN 80-7168-286-1.
- Hartl P., Hartlová H., *Psychologický slovník*, Portál, Praha, 2009 ISBN 978-80-7367-569-1.
- Hayesová N., *Základy sociální psychologie*, Portál, Praha, 2009, ISBN 978-80-7367-639-1.
- Hazell B., *Resandefolket: från tattare till traveller*, Libris, Stokholm, 2011, ISBN 978-91-7441-095-2
- Hingarová V. a kol., *Sámové: Jazyk, literatura a společnost*, Uralica, Červený Kostelec, 2009, ISBN 978-80-86818-99-3.
- Kaleja M., Knejp J., *Mluvme o Romech*, Ostravská univerzita, Ostrava, 2009, ISBN 978-80-7368-708-3.
- Kjellin O., *Uttalet, språket och hjärnan : teori och metodik för språkundervisningen*, Uppsala, Hallgren och Fallgren, 2002, ISBN 9789173827560.
- Kolektiv autorů Rady vlády pro národnostní menšiny, *Report on the situation of national minorities in the Czech Republic in 2003*, vydalo Office of the Government of the Czech Republic, 2004.
- Kraus, B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha, Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-383-3.
- Kutálková D., *Vývoj dětské řeči krok za krokem*, Grada, Praha, 2005, ISBN 80-247-1026-9.
- Ladberg G., *Barn med flera språk*, Stockholm, Liber AB, 2009, ISBN 978-91-47-05199-1.

Marada R., Binková P., *Etnická různost a občanská jednota*, nakladatelství Centrum pro studium demokracie a kultury, 2006, ISBN 80-7325-111-6.

Nemser W., *Approximative systems of foreign langure learners*, International Review of Applied Linguistics 9, 1971.

New Horizons in the Study of Language and Mind, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

Niessen J., *Rozmanitost a soudržnost: nové úkoly v oblasti integrace imigrantů a menšin*, Vydavatelství Rady Evropy, 2000, ISBN 92-871-4345-5.

Norrby C., Håkansson G., *Språkinläring och språkanvändnig*, Studentlitteratur, 2008, ISBN 978-91-44-04735-5.

Romaine S., *Bilingualism*, Blackwell publishers Ltd., Oxford, 1995, ISBN 978-0631195399.

Sander Å. och kollektiv, *Sveriges sju inhemska språk - ett minoritetsspråksperspektiv*, Studentlitteratur AB, 1999, ISBN 9789144028637.

Smékal V., *Podpora optimálního rozvoje osobnosti dětí z prostředí minorit*, vydavatelství Barrister & Principal, 2003, ISBN 80-85947-82-X.

Šišková T., *Menšiny a migranti v České republice*, Portál, 2001, ISBN 80-7178-648-9.

Šišková T., *Výchova k toleranci a proti rasismu*, Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-182-2.

Tokuhamu-Espinosa T., *Raising multilingual children*, Bergin and Garvey, Westport, 2001, ISBN 978-0897897501.

Vágnerová M., *Základy psychologie*, Karolinum, 2007, ISBN 978-80-246-0841-9.

Internetové zdroje:

Albatros media a.s., dvojjazyčné knihy [online]. ©2012, [cit.2013-2-25], dostupné z: <http://www.albatrosmedia.cz/?p=searching&search=dvojjazy%C4%8Dn%C3%A9&searchBy=title&dir=desc>

Amnesty international Česká republika, Rasismus a diskriminace [online]. ©2012, [cit.2013-2-10], dostupné z: <http://www.amnesty.cz/zpravy/tema/Rasismus-a-diskriminace/>

Bilingual kids, Omniglot [online], ©1998-2013, [cit.2013-2-13], dostupné z: www.omniglot.com/language/articles/bilingualkids1.htm

Bilingual people [online], © 2012, [cit.2013-2-25], dostupné z: <http://www.bilingualpeople.cz/>

Cungmua – vietnamský velkoobchod, [online]. Cungmua.eu, © 2011, , [cit.2013-2-27], dostupné z: <http://www.cungmua.eu/>

Češi jsou Slované jen z půlky, říkají testy DNA, iDnes, 2007, [online], © 1999-2013 MAFRA a.s., [cit.2013-2-25], dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/cesi-jsou-slovane-jen-z-pulky-rikaji-testy-dna-f4z-/zahranicni.aspx?c=A070613_215321_vedatech_ost

Český statistický úřad, ČZSO [online], © 2013, [cit.2013-02-15], dostupné z: <http://www.czso.cz/>

Citáty, různí autoři [online], © 1997-2013 Martin Svoboda, [cit.2013-03-10], dostupné z: <http://citaty.net/>

Elliott J., *Brown eyes, blue eyes* [online], Youtube © 2013, [cit.2013-02-17], dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=8bWITZZN3DY>

Evropská komise – jazyky, [online], © 2013, [cit.2013-02-13], dostupné z: http://ec.europa.eu/languages/orphans/faq_cs.htm#21

Expats [online], Howlings s.r.o. © 2012, [cit.2013-02-20], dostupné z www.expats.cz

Griberg S., *Romer i Sverige*, Populär historia [online], © 2013 [cit. 2012-12-24], dostupné z: <http://www.popularhistoria.se/artiklar/romer-i-sverige/>

Historie a současnost rady, Vláda ČR [online], © 2009-2013, [cit.2012-12-30], dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/historie-a-soucasnost-rady-15074/>

Hranice dokořán, Česká televize, [online], © 1996-2013, [cit.2013-02-02], dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10307236525-hranice-dokoran-rozmowki-polsko-czeskie/4342-o-poradu/>

Chomsky N., [online], © 2011, [cit.2013-02-15], dostupné z: <http://www.chomsky.info/>

IDS JMK [online], ©2013, [cit.2013-2-10], dostupné z: www.idsjmk.cz

IQ Roma servis [online], ©2013, [cit.2013-3-3], dostupné z: <http://www.iqrs.cz/>

Informační centrum OSN v Praze [online], Onic Praha © 2005 [cit. 2013-02-13], dostupné z: www.osn.cz

Judiska församlingen [online], Judiska församlingen ©2007, [cit.2013-2-10], dostupné z: www.judiskaforsamlingen.se

Language lizard [online], ©2011 [cit. 23.2.2013], dostupné z: <http://blog.languagelizard.com/>

Krajane, [online], © 2008, [cit.2013-01-30], dostupné z: <http://krajane.czu.cz/>

Kučera R., *Slovník cizích slov* [online], © 2013, [cit.2012-11-20], dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz>

Kuhl P., *The linguistic genius of babies*, Ted Conferences LLC [online], © 2013, [cit. 2013-02-10], dostupné z: http://www.ted.com/talks/patricia_kuhl_the_linguistic_genius_of_babies.html

Länsstyrelsen [online], © 2013 Länsstyrelsen, [cit.2012-11-04], dostupné z: www.lansstyrelsen.se

Maďarsko – obchodní a ekonomická spolupráce, Business Info [online]. Czech Trade, © 1997-2013, dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/madarsko-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr-18571.html>

Milada Tichá, *Motorika a řeč*, [online], Rodina ©2001 [cit. 2013-02-23], dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1516.htm>

Migrationsverket [online], Migrationsverket ©2012, [cit.2013-3-3], dostupné z: www.migrationsverket.se

Multikulturalismus selhal, prohlásil po Merkelové i britský premiér Cameron, Ekonomia a.s., Hospodářská noviny - Ihned.cz, [online], © 1996 -2013 [cit. 2013-03-06], dostupné z: <http://zpravy.ihned.cz/svet/c1-49799250>

Makro [online], © 2013 Makro, [cit.2012-12-23], dostupné z: www.makro.cz

Muzeum romské muzeum [online], © 2010 [cit. 2012-12-30], dostupné z: www.rommuz.cz

Migrationsverket [online], © 2013 [cit. 2013-03-03], dostupné z: <http://www.migrationsverket.se>

Multilingual children's association [online], © 2004 [cit. 2013-02-25], dostupné z: <http://www.multilingualchildren.org/>

Nguyen je devátým nejčastějším příjmením v Česku, poráží i Procházky, iDnes, 2011, [online], © 1999-2013 MAFRA a.s., [cit.2013-2-12], dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/nguyen-je-devatym-nejcastejsim-prijmenim-v-cesku-porazi-i-prochazky-1ik-/domaci.aspx?c=A110608_131_133_domaci_jj

Bosemark Ch., *Raising Bilingual Children: The First Five Steps to Success* [online], Omniglot © 2013 [cit. 2013-02-20], dostupné z www.omniglot.com/language/articles/bilingualkids1.htm

Portál veřejné správy České republiky, Ministerstvo vnitra [online], © 2013 [cit. 2013-01-20], dostupné z http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/place

Poradna pro občanství, občanská a lidská práva [online], © 2013 [cit. 2013-02-13], dostupné z: <http://cizinci.poradna-prava.cz/home.html>

Rusíni, [online], Rusíni.cz Rusínská iniciativa v ČR © 2013, [cit. 2013-01-10], dostupné z: <http://www.rusini.cz/>

Řecká obec Brno [online], Řecká obec © 2013 [cit. 2013-01-10], dostupné z: <http://www.robrno.cz/>

Samer, [online], © 2013 [cit. 2013-02-09], dostupné z: www.samer.se

Statiska centralbyrån, [online], © 2013 [cit. 2013-03-06], dostupné z: www.scb.se

Státní vlajky [online], © Muflo 2013 [cit. 2013-03-01], dostupné z: <http://www.statnivlajky.cz/>

Tichá M., *Motorika a řeč*, 2001 [online], © 2013 [cit. 2013-03-08], dostupné z: <http://www.rodina.cz/clanek1516.htm>

Ung minoritet [online], © 2013 [cit. 2013-03-04], dostupné z: <http://www.ungminoritet.se>

Värjö D., *Vem får bo i Europa?*, Sveriges radio [online], © 2013 [cit. 2013-03-06], dostupné z: <http://sverigesradio.se/sida/default.aspx?programid=2519&sida=17>

Více než polovina obyvatel EU umí cizí jazyk. Češi se chlubit nemohou, [online]. © 1997-2013, [cit.2013-2-25], Český rozhlas, dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/clovek/_zprava/vice-nez-polovina-obyvatel-eu-umi-cizi-jazyk-cesi-se-chlubit-nemohou--1076636

Vietnamská menšina, Klub Hanoi [online], © 2013, [cit.2012-12-24], dostupné z: <http://www.klubhanoi.cz/pdf/kestazeni/IdentityVKonfrontaci-VietnamskaMensina.pdf>

Vondroušek J., *Z historie esperanta* [online], Esperanto.sk, [cit. 2013-03-07], dostupné z: <http://esperanto.sk/eo/aperu.php?teksto=historia&lingvo=sk>

Winkler J., *Analýza potřeb integrace Romů na českém trhu práce*, Mopo [online]. ©2012, [cit.2013-3-3], dostupné z: <http://www.mopo-cz.eu/stranky/analyza-potreb-integrace-romu-na-ceskem-trhu-prace>

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obr. 1. Vlajky a symboly švédských minorit	40
Obrázky státních vlajek nečíslované.....	89-100
Tab. 1. Výsledky sčítání lidu v českých zemích 1921 – 1991.....	21
Tab. 2. Počet bilingvních dětí ve velkých evropských městech v roce 2004.....	60
Graf 1. Přistěhovalci a emigranti, Švédsko 1850-2007.....	39
Graf 2. Migrace občanů nordických států do a ze Švédska.....	45
Graf 3. Náslech jazyka - ‚Kritické období‘.....	65

Úryvky z přepsaných rozhovorů

Rozhovor pátý - Patrik

Kamila: Ahoj Patriku. Děkuju, že sis udělal čas a jestli ti to nevádí, tak hned začneme s rozhovorem. Budu se tě ptát víc na dětství.

Patrik: Víte, že jsem dospělějš? (smích)

K: No jasně, ale já se budu ptát spíš na dětství. Já si budu dělat jenom nějaké poznámky.

P: Jojo.

K: Chceš, abychom mluvili česky nebo švédsky? Můžeme i přepínat, mě to je jedno.

P: Budeme přepínat.

K: Tak jo. Dobře. Tvoji rodiče jsou teda Češi a přistěhovali se do Švédska. Zhruba kdy?

P: Roku 68.

K: V šedesátém osmém, hmmm...Hádám, že poté, co přijeli Rusové.... Kvůli tomu se rozhodli odjet?

P: Jojo.

K: A s tebou doma mluví vaši česky?

P: V dětství jsme mluvili česky, dneska, vlastně teda..... no ono je to už 40 let, se dá říct, co uplynuly, dneska, když potkám třeba ségru, tak mluvíme víc švédsky, to je víc tak, že tu češtinu používáme víc tak nějak sem a tam, tak nějak citově.... Jo ale.... s bráchou...my to prostě mícháme, ale ta švédština je víc efektivní komunikace, takže ona převládá dneska... i s otcem a s mámou...takže...je to víc, že ta čeština se víc používá třebaš jako že máš rád, takový normální jo...ale...så fort vi börjar diskutera eller prata om någonting minsta .. lite mer avancerad så övergår vi till svenska.

K: Så det är mer som vardagspråk? För sånna vanliga frågor.

P: Ja, tjeckiska är ett vardagspråk. Därför känner mig också lite handikappad här ibland. Jag skulle vilja också påstå att jag var alltid näst bäst i klassen på rätt stavning och sånt. Det var faktiskt en slovakisk tjej som alltid var etta. (smích).

K: Roligt!

P: Jag tycker svenska...men jag antar att det är väl inget konstigt alltså..svenskar kan inte stava lugnt...de stavar l...u..n..g...t. jako lugna a neumí vyslovovat Švejk a takový...jo.

Rozhovor druhý – Arjun

Arjunova matka: Třeba teď je Arjunovi pět a ve školce mu dovolili chodit do angličtiny s předškolákama.

Arjun: Jo, mami, to je prima!

AM: (k synovi) A tam počítáte a mluvíte o zvířátkách a tak, že?

A: No, ale učitelka některý slova říká jinak než táta. Divně.

AM: On Arjun někdy přijde domů, vykládá manželovi, co se učili a manžel mu výslovnost opravuje.

A: Mami, ale učitelka to nemá moc ráda, když opravuju.

AM: (smích) no, nemá!

Kamila: Slyšela jsem, že Arjun už umí abecedu.

AM: Je to náš malej vědátor. Luští tady osmisměrky a pořád se mě ptá, co je tamto písmeno a tohleto, a tak se naučil už i abecedu.

Arjunova babička: On uměl nejdřív abecedu anglicky, a já...když jsem to zjistila...no hned jsme ho narychlo doučili i českou.

K: Anglickou uměl od táty?

AB: Asi, nebo možná ze školky,...nevím.

A: Ej, bý, sí, dý (směje se a hraje si s letadýlkem)

K: A máš nějaké kamarády, co taky mluví anglicky?

AM: Má...no nejvíc kamarádů tady z okolí asi..to jsou Češi..oni si někteří rodiče myslí, že když jejich dítě nechají hrát s Arjunem, že ho jako naučí anglicky...no ale samozřejmě se pak baví jen česky spolu. Pak má kamarádku Sarah a ta...Arjune, že Sarah mluví taky anglicky a česky, že?

A: No no, Sarah taky mluví anglicky se mnou...někdy...jak chce...má ještě ségru, ale ta moc nemluví.

AM: Sářina sestra je ještě moc malá, víš?

A: No, takže moc nemluví.

Rozhovor osmý – Jan

Janův otec: Jane, ty máš rad to focení, že?

Jan: Jo jo. Dostal jsem od Ježíška foťák!

Kamila: Vážně? To je teda věc! A máš ho tady?

J: Nemám...doma ale fotím...někdy ve školce...doma v pokojíku a tak.

JO: To on strašně rád fotit. Fyfotil pračku...počkej...ukašu ti to..tady v mobile. Vterinku... (ukazuje mi fotku).

K: Jé, to je super! To je buben pračky. Vtipný!

JO: No, on strašně talentovanej! Chcel bysom cho dat na ty umelecký škole časem...víš... tak snad on bude chtít. Ted mu to moc baví.

K: Honzi, chodíš ve školce na angličtinu?

J: Ne.

JO: My sme s manželkou nechceli, aby on tam chodil. Nemá to moc kvalita a je ještě malej...víš..ale chodí do Montessori školky.